

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική Εργασία

**ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ
ΩΣ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΗΣ ΧΩΡΑΣ**

Τυροβολά Κωνσταντίνα

Πειραιάς, 2011

Αφιερώνεται στους εργαζόμενους σπουδαστές

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑ

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας δεν θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω για την επιστημονική του συνδρομή και καθοδήγηση τον καθηγητή και επόπτη μου κο Χαράλαμπο Παπασωτηρίου, ο οποίος με βοήθησε σε κάθε βήμα της έρευνας και συγγραφής της παρούσας εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κο Ανδρέα Λιαρόπουλο για την παροχή και σύσταση πολύτιμου βιβλιογραφικού υλικού σχετικά με το περιβάλλον και την Κίνα. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια και τους φίλους μου για την αμέριστη συμπαράσταση όλο αυτό το διάστημα, και από τους φίλους ειδικά την Αλίκη Αναγνώστη και την Ελένη Γκόγκου για την παροχή βιβλιογραφικού υλικού και την ακαδημαϊκή υποστήριξη.

➤ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 3</i>
<i>ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 4</i>
<i>ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 8</i>
<i>ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 13</i>
<i>ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 14</i>
<i>ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΕ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 20</i>
<i>ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 21</i>
<i>ΚΙΝΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ-ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 28</i>
<i>ΚΙΝΑ ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ-ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 35</i>
<i>ΚΙΝΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 41</i>
<i>ΑΝΑΛΥΣΗ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 44</i>
<i>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 64</i>
<i>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 69</i>
<i>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....</i>	<i>ΣΕΛ. 89</i>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η χρονική στιγμή έναρξης συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας συμπίπτει με μια τραγική φυσική, αλλά και ανθρώπινη συγκυρία, το μεγάλο σεισμό και το φαινόμενο Τσουνάμι στη χώρα της Ιαπωνίας, με πολλαπλές γνωστές δυσμενείς –και πόσες άλλες άραγε ανεξερεύνητες ακόμα- επιπτώσεις στο περιβάλλον και τον άνθρωπο. Δεν θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε σε αυτό, ως μία επιπλέον απόδειξη της επείγουσας ανάγκης σοβαρής αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων και βαθύτερης διερεύνησης του τρόπου αλληλεπίδρασης περιβάλλοντος και ανθρώπου (εν προκειμένω, σεισμός και τσουνάμι, και πυρηνικοί αντιδραστήρες).

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος οφείλεται τόσο στην περιβαλλοντική ευαισθησία της γράφουσας, όσο και στο ενισχυόμενο τα τελευταία χρόνια παγκόσμιο ενδιαφέρον για τα περιβαλλοντικά ζητήματα σε συνάρτηση πάντα κυρίως με τους τομείς της οικονομίας, του εμπορίου, της ενέργειας, της ασφάλειας και της δημόσιας υγείας. Διεθνείς οργανισμοί, όπως ο ΟΗΕ, και κρατικοί δρώντες εντείνουν τις προσπάθειές τους για εξεύρεση αποτελεσματικών λύσεων στα περιβαλλοντικά προβλήματα, καθώς και τρόπων αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και υπερθέρμανσης του πλανήτη. Αυτό που ενδιαφέρει είναι η πρόοδος των διεθνών διαπραγματεύσεων, τα επιχειρήματα και συμφέροντα των εμπλεκόμενων κρατών, οι αναληφθείσες δεσμεύσεις των μερών, το αντικείμενο και η εφαρμογή ή όχι των αποφάσεων, οι προβλέψεις και οι στόχοι για το μέλλον, τα προτεινόμενα μέτρα και οι τρόποι υλοποίησής τους. Όλα αυτά φυσικά, σε ένα πλαίσιο αντικρουόμενων εθνικών συμφερόντων των μερών, διαφορετικών προτεραιοτήτων και αναγκών και αναπόφευκτης σύνδεσης των περιβαλλοντικών ζητημάτων με την πρόοδο και ανάπτυξη της παγκόσμιας και των εθνικών οικονομιών, καθώς και με τα συμφέροντα στους τομείς του εμπορίου, της ενέργειας, της ασφάλειας και της δημόσιας υγείας. Η άσκηση της πολιτικής ισχύος, άλλωστε, εκφράζεται τόσο μέσω των εθνικών πολιτικών, όσο και μέσω των διεθνών σχέσεων και εθνικών θέσεων στις διεθνείς διαπραγματεύσεις.

Από τους κρατικούς δρώντες θα μας απασχολήσουν ιδιαίτερα οι αναπτυσσόμενες χώρες και οι διαφορές τους με τις ανεπτυγμένες, διαφορές οι οποίες δυσχεραίνουν την επίτευξη διεθνών συμφωνιών για το περιβάλλον. Συγκεκριμένα, θα μελετήσουμε την περίπτωση της Κίνας, της οποίας η αναδύομενη οικονομία βρίσκεται στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος, ενώ ταυτόχρονα εγείρει ανησυχίες –βλ. σχέσεις με ΗΠΑ- για την αυξανόμενη δυναμική της. Θα εξετάσουμε την εθνική περιβαλλοντική πολιτική της Κίνας, τις επίσημες πολιτικές κατευθύνσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και το ρόλο της Κίνας στις διεθνείς διαπραγματεύσεις, τις επίσημες θέσεις της, τα επικαλούμενα συμφέροντά της ως αναπτυσσόμενης χώρας, τις παγκόσμιες δεσμεύσεις της και την πορεία αποδοχής και επικύρωσης των διεθνών συμφωνιών για το περιβάλλον.

Θα διαπιστώσουμε, κατ' αυτόν τον τρόπο, πως τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον της Κίνας για το περιβάλλον έχει αυξηθεί σημαντικά και θα προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε το γεγονός αυτό, αναλύοντας τα περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας, αλλά και τις επιπτώσεις τους στην ανάπτυξή της. Θα επικεντρωθούμε στο βαθμό αλληλεξάρτησης των περιβαλλοντικών εξελίξεων με την ανάπτυξη της οικονομίας, του εμπορίου, καθώς και τους τομείς της ενέργειας και της δημόσιας ασφάλειας. Θα εστιάσουμε, ειδικότερα, το ενδιαφέρον μας στη σημασία που αποδίδει η Κίνα στην ανάπτυξη της οικονομίας της, αλλά και στο βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού της. Θα εξετάσουμε, άλλωστε, τη σχέση οικονομίας και πολιτικής στην Κίνα, μια σχέση πολύ ενδιαφέρουσα και καθοριστική και για τη διεθνή πολιτική της χώρας. Στη συνέχεια, θα διερευνήσουμε τη συμμετοχή και το ρόλο της Κίνας στους διεθνείς οργανισμούς, μέσα από το φίλτρο των διεθνών πιέσεων και εθνικών συμφερόντων.

Εκτός από την παρατήρηση και την παράθεση πραγματολογικών στοιχείων (π.χ. θεσμικό πλαίσιο), σημαντικό μέρος στην παρούσα εργασία θα καταλαμβάνει η θεωρητική πλαισίωση και έρευνα για τα δεδομένα, με έμφαση στα αίτια αύξησης του ενδιαφέροντος για το περιβάλλον, τη δυσκολία επίτευξης συμφωνιών στις διεθνείς διαπραγματεύσεις και την αιτιολόγηση του αυξημένου ενδιαφέροντος ειδικά της Κίνας για το περιβάλλον, θεωρητική πλαισίωση η οποία θα συνοδεύεται από ανάλυση του σύγχρονου διεθνούς συστήματος και της πολιτικής της Κίνας στο πλαίσιο αυτού για την καλύτερη κατανόηση των περιγραφόμενων συνθηκών. Για την παράθεση των τελικών συμπερασμάτων μας, θα προσεγγίσουμε τα ειδικά θέματα που μας απασχολούν αναφερόμενοι σε σημαντικές επιστημονικές βιβλιογραφικές πηγές, αλλά και στις επίσημες ιστοσελίδες των άμεσα εμπλεκόμενων οργανισμών, φορέων και δρώντων, ενώ θα χρησιμοποιήσουμε και ορισμένες δημοσιογραφικές πηγές για τα πραγματολογικά μας στοιχεία, ορισμένα από τα οποία θα παρουσιάζονται σχηματικά στο τέλος της εργασίας με τη μορφή πινάκων και γραφημάτων, στην ενότητα «Παραρτήματα».

Τέλος, θα θέλαμε να επισημάνουμε τους περιορισμούς στην έρευνα και την εργασία μας, με έμφαση στο ζήτημα του χρόνου, με την έννοια και του περιορισμένου χρόνου πραγματοποίησης της έρευνας και συγγραφής της παρούσας εργασίας, αλλά και με την έννοια του χρόνου αναφοράς του αντικειμένου της εργασίας, καθώς το παγκόσμιο ενδιαφέρον για το περιβάλλον και οι διεθνείς διαπραγματεύσεις για την προστασία του αποτελούν, όπως θα δούμε, πρόσφατη εξέλιξη στην παγκόσμια πολιτική ιστορία και μάλιστα οι σχετικές πολιτικές, νομικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές διαδικασίες βρίσκονται εν εξελίξει και υπό διαρκή - και όχι πάντα ομαλή- μεταβολή. Επιπλέον, ως προς το θέμα μας, οι περιορισμοί αφορούν την αδυναμία εξαντλητικής μεταχείρισης των προσεγγιζόμενων ζητημάτων, αλλά και την αδυναμία κάλυψης όλων των πτυχών των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των ληφθέντων αποφάσεων και μέτρων στις πολιτικές, οικονομικές και τεχνολογικές τους διαστάσεις. Επιπρόσθετα, σημειώνεται ότι η εξεύρεση και πρόταση λύσεων για τις περιβαλλοντικές προκλήσεις και τα αντικρουόμενα

συμφέροντα των ενδιαφερόμενων μερών δεν αποτελεί αντικείμενο έρευνας της παρούσας εργασίας, όπως και η διατύπωση προβλέψεων, και, κατά συνέπεια, δεν συμπεριλαμβάνεται σχετική ενότητα. Τέλος, η περιορισμένη ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με το αντικείμενό μας, ειδικά αναφορικά με την περιβαλλοντική πολιτική και τα περιβαλλοντικά προβλήματα της Κίνας, μας οδήγησαν να ανατρέξουμε κυρίως σε ξένη βιβλιογραφία, με τις γλωσσικές/μεταφραστικές δυσκολίες που αυτό συνεπάγεται.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑΣ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ

Το διαρκώς αυξανόμενο παγκόσμιο ενδιαφέρον για το περιβάλλον, όπως αυτό εκφράζεται μέσω των διεθνών διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης της επιστημονικής προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής οικονομίας. Συγκεκριμένα, το περιβάλλον, ως δημόσιο αγαθό¹, έλκει την ερμηνεία του στη θεωρία των διεθνών καθεστώτων. Ας θυμηθούμε όμως τι είναι και πώς λειτουργούν τα διεθνή καθεστώτα:

Τα διεθνή καθεστώτα ορίζονται ως σύνολα άτυπων κανόνων ή ρητών αρχών, νορμών και διαδικασιών λήψης αποφάσεων, περί των οποίων συγκλίνουν οι προσδοκίες των παραγόντων σε ένα δεδομένο τομέα των διεθνών σχέσεων.² Λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα των κρατών, εξυπηρετούν την κάλυψη του κενού που δημιουργείται από την έλλειψη παγκόσμιας κυβέρνησης, ενώ ταυτόχρονα μειώνουν το κόστος πληροφόρησης, διευκολύνουν τη διάδοση των πληροφοριών, άρα μειώνουν την αβεβαιότητα και το ρίσκο, και περιορίζουν το κόστος μεταφοράς.³ Ο Robert Keohane θεωρεί, επίσης, ότι οι διεθνείς θεσμοί (ή διεθνή καθεστώτα) επιτρέπουν την αντιμετώπιση των αποτυχιών της αγοράς, μειώνουν το κόστος συναλλαγών και άλλα εμπόδια και βοηθούν τα κράτη να επιλύσουν ζητήματα συλλογικής δράσης μέσω της διευκόλυνσης της αμοιβαιότητας και της διασύνδεσης διάφορων τομέων δραστηριοτήτων, ειδικά στο πλαίσιο περιφερειακών θεσμών. (νεοинστιτουτοναλισμός).⁴ Οι υποστηρικτές της θεωρίας των διεθνών καθεστώτων τονίζουν, άλλωστε, την άποψη ότι το γεγονός ότι αλλαγές στην κατανομή ισχύος δεν συνεπάγονται πάντα αλλαγές στα αποτελέσματα και τη σχετιζόμενη συμπεριφορά των κρατών αποδίδεται στην παρέμβαση των καθεστώτων τα οποία λειτουργούν αυτόνομα και ανεξάρτητα από τις αιτίες που τα δημιούργησαν και εξασφαλίζουν έτσι σχετική σταθερότητα.⁵ Ο Stein, τέλος, ισχυρίζεται ότι τα διλήμματα κοινών συμφερόντων και τα διλήμματα κοινών αποστροφών ωθούν τα κράτη στη

¹ Δημόσιο αγαθό είναι αυτό που στην καθαρότερη μορφή του, δεν είναι ανταγωνιστικό στην κατανάλωση και όχι αποκλειόμενο. Το πρώτο χαρακτηριστικό σημαίνει ότι η κατανάλωση του αγαθού από ένα πρόσωπο δεν μειώνει τις δυνατότητες/ευκαιρίες από άλλους να καταναλώσουν το αγαθό: ο καθαρός αέρας μπορεί να εισπνευστεί από κάποιον χωρίς να μειώνει τη διαθεσιμότητα από άλλους. Το δεύτερο χαρακτηριστικό σημαίνει ότι κανένας δεν μπορεί να εμποδιστεί από την κατανάλωση του αγαθού – αυτοί που δεν συμμετέχουν στον έλεγχο της μόλυνσης μπορούν επίσης να αναπνεύσουν καθαρό αέρα. Αυτές οι δύο συνθήκες συνυπάρχουν στην καλύτερη μορφή τους σπάνια, αλλά τα αγαθά που πλησιάζουν σε αυτές τις αρχές αποκαλούνται δημόσια αγαθά. (http://www.amazon.com/International-Political-Economy-Jeffry-Frieden/dp/0312189699#reader_0312189699)

² http://www.wto.org/English/forums_e/public_forum_e/ruggie_embedded_liberalism.pdf

³ <http://www.exampleessays.com/viewpaper/97697.html>

⁴ http://books.google.com/books?id=ynCNubUTdSMC&pg=PA341&lpg=PA341&dq=gilpin+the+political+economy+of+regional&source=bl&ots=aU2wzLJNc4&sig=OeG2dWUjptVILh4scLVGxsMc31A&hl=el&ei=hGLWTen1OZCo8A0tYWFcW&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&sqi=2&ved=0CCoQ6AEwAQ#v=onepage&q=gilpin%20the%20political%20economy%20of%20regional&f=false

⁵ <http://www.jstor.org/pss/2706531>

συνεργασία και στο συντονισμό, αντίστοιχα, με τα κράτη να δέχονται περιορισμούς στη δράση τους, επιλέγοντας ορθολογικά να μεγιστοποιήσουν τη λειτουργικότητα και τα κέρδη τους μέσω της συμμετοχής στα διεθνή καθεστάτα.⁶

Στη διεθνή πολιτική οικονομία, τα διεθνή καθεστάτα αναδεικνύουν την αντίθεση ανάμεσα στη λογική της αγοράς και τη λογική του κράτους, τη λογική της περαιτέρω αλληλεξάρτησης και ολοκλήρωσης της οικονομίας και αυτή της εσωστρέφειας για την περιχαράκωση της πολιτικής αυτονομίας, των πολιτιστικών αξιών και των κοινωνικών δομών, λόγω του φόβου των κινδύνων που η παραπάνω δραστηριοποίηση ενδέχεται να εγκυμονεί. Διατυπώνονται λοιπόν θεωρίες σχετικά με τη θετική επίδραση της διεύρυνσης της οικονομικής αλληλεξάρτησης, καθώς δημιουργεί σχέσεις ισχύος μεταξύ των κρατών που εξυπηρετούν τα κοινά τους συμφέροντα και ενθαρρύνουν την εξωστρέφειά τους, αν και οι αλληλεξαρτήσεις δεν είναι πάντα συμμετρικές και τυγχάνουν, συχνά, πολιτικής εκμετάλλευσης. Η πιθανότητα πολλαπλών καταστάσεων ισορροπιών έχει βαθιές επιπτώσεις τόσο για τα οικονομικά όσο και για την πολιτική οικονομία δίνοντας τη δυνατότητα στους συνεργαζόμενους να επωφελούνται περισσότερο απ' ό,τι αν είχαν μείνει εκτός συνεργασίας παίρνοντας το ρίσκο να δεχτούν την επιβολή κανόνων ή καθεστώτων από τους πιο ισχυρούς. Έτσι, γίνεται κεντρικό θέμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας η επιρροή των αποτελεσμάτων της αγοράς από ισχυρούς πολιτικούς, θεσμικούς και άλλους οικονομικούς παράγοντες. Γι' αυτό, η επικρατούσα άποψη σχετικά με τη δομή των καθεστώτων, βασίζεται στη θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας, που υποστηρίζει ότι μία ανοιχτή ή φιλελεύθερη διεθνής οικονομική τάξη μπορεί να επιτευχθεί μέσω της παρουσίας και δράσης ενός ηγεμόνα, μίας κυρίαρχης δηλαδή ηγετικής δύναμης ανάλογης με αυτή που είχε η Αγγλία το 19^ο αιώνα και η Αμερική κατά τον 20^ο.⁷

Γενικά, τα διεθνή καθεστάτα δημιουργήθηκαν είτε αυθόρμητα, είτε ως αποτέλεσμα διεθνών διαπραγματεύσεων ή επιβολής ισχυρών κρατών σε λιγότερο ισχυρά, όπως συνέβη με τις ΗΠΑ, οι οποίες επεδίωξαν τη συνεργασία υπό την ηγεσία τους και στη βάση ιδεολογικής συναίνεσης. Ως προς το περιεχόμενό τους, αυτό εξαρτάται από τεχνολογικούς, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες, ενώ κάθε πρόβλημα θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με βάση τις εκάστοτε συνθήκες και την κατάλληλη θεωρία. Το βέβαιο είναι ότι εμφανίζονται αρκετά αποτελεσματικά ως προς την επίλυση διεθνών προβλημάτων, με αναδιανεμητικές συχνά λειτουργίες, που απορρέουν από τα συμφέροντα της κυρίαρχης δύναμης και ικανοποιούν σε κάποιο βαθμό τα κοινά συμφέροντα των κρατών (σε περίπτωση αυτοδέσμευσης) ή τουλάχιστον των μεγάλων δυνάμεων (εφόσον αυτές πείθουν τα υπόλοιπα κράτη να συμφωνήσουν με τις δικές τους απόψεις περί διεθνούς συνεργασίας).⁸ Έρχονται

⁶ <http://www.jstor.org/pss/2706524>

⁷ http://www.wto.org/English/forums_e/public_forum_e/ruggie_embedded_liberalism.pdf

⁸ http://books.google.com/books?id=ynCNubUTdSMC&pg=PA341&lpg=PA341&dq=gilpin+the+political+economy+of+regional&source=bl&ots=aU2wzIJNc4&sig=OeG2dWUjptVILh4scLVGxsMc3IA&hl=el&ei=hGLWTen1OZCo8A0tIYWFCw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&sqi=

λοιπόν να εξαλείψουν το δεύτερο μεγάλο εμπόδιο στη διεθνή συνεργασία –το πρώτο είναι τα διλήμματα ασφαλείας- δηλαδή, την απουσία ισχυρών ρυθμιστικών κρατών υπεράνω των κρατών, με δυνατότητα επιβολής στα κράτη των όρων της διεθνούς συνεργασίας.⁹

Ωστόσο, λόγω πρόταξης των σχετικών κερδών και της εθνικής αυτονομίας ή λόγω επιλογών στη βάση της λογικής του «δωρεάν επιβάτη», η συμμόρφωση των κρατών ή η επιβολή των διεθνών καθεστώτων δεν είναι δεδομένη, με τη θεωρία των επαναληπτικών παιγνίων και τα νέα οικονομικά (βλ. ινστιτουσιοναλισμό) να επιχειρούν να επιλύσουν το καλούμενο «Δίλημμα του Φυλακισμένου», καθώς φαίνεται πως τα κράτη κερδίζουν και μέσα από τη συνεργασία, αλλά και μέσα από την απάτη.¹⁰

Ας το δούμε, όμως, λίγο πιο αναλυτικά: Το μαθηματικό παίγνιο του διλήμματος του φυλακισμένου χρησιμοποιείται, μεταξύ άλλων, και για την ανάλυση διεθνών ζητημάτων για τα οποία η διεθνής συνεργασία δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί μέσω του συντονισμού μεταξύ των κρατών. Σε αυτά τα ζητήματα, αντίθετα, ένα κράτος ωφελείται από την επιλογή παραβίασης μιας διεθνούς συμφωνίας, αρκεί τα υπόλοιπα κράτη να συνεχίσουν να την τηρούν. Αν όμως όλα τα κράτη φερθούν εγωιστικά και την παραβιάσουν, τότε υφίστανται συλλογικά τις δυσμενείς συνέπειες. Τα κράτη-παίκτες δηλαδή αυτού του παιγνίου συμφέρει ατομικά να παραβιάσουν τη συμφωνία ανεξάρτητα από την επιλογή των άλλων παικτών, εκτός κι αν καταλήξουν όλοι στην παραβίαση, οπότε δρέπουν τα ελάχιστα δυνατά οφέλη, το οποίο μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ορθολογική ατομική επιλογή έχει δυσμενή συλλογικά αποτελέσματα.¹¹

Το πρόβλημα έγκειται στο ότι τα κράτη ανησυχούν για τις αναδιανεμητικές συνέπειες των διεθνών συμφωνιών και, με γνώμονα το εθνικό συμφέρον, δυσχεραίνουν με τις σκληρές διαπραγματεύσεις τους την επίτευξη συμφωνίας, ενώ η διεθνής πολιτική στερείται και της ύπαρξης μιας αρχής υπεράνω των κρατών για να επιβληθεί οποιαδήποτε συμφωνία. Αυτό συμβαίνει και με την περίπτωση του περιβάλλοντος, ως συλλογικού, κοινωνικού αγαθού. Η προστασία του περιβάλλοντος προϋποθέτει τη διεθνή συνεργασία, όμως από την περιβαλλοντική νομοθεσία εξαρτάται η ανάπτυξη της βιομηχανίας και, άρα, συμφέρει ένα κράτος να έχει

[2&ved=0CCoQ6AEwAQ#v=onepage&q=gilpin%20the%20political%20economy%20of%20regional&f=false](#)

⁹ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο Αιώνα*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2008, σελ. 61

¹⁰ http://books.google.com/books?id=ynCNubUTdSMC&pg=PA341&lpg=PA341&dq=gilpin+the+political+economy+of+regional&source=bl&ots=aU2wzIJNc4&sig=OeG2dWUjptVILh4scLVGxsMc3lA&hl=el&ei=hGLWTen1OZCo8A0tYWFcW&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&sqi=2&ved=0CCoQ6AEwAQ#v=onepage&q=gilpin%20the%20political%20economy%20of%20regional&f=false

¹¹ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο Αιώνα*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2008, σελ. 64-66

σχετικά χαλαρή περιβαλλοντική νομοθεσία, ενώ τα άλλα θα έχουν αυστηρή νομοθεσία και έτσι και το περιβάλλον θα προστατεύεται συνολικά και το κράτος αυτό δεν θα μειώνει τη βιομηχανική του ανάπτυξη. Αν, όμως, όλα τα κράτη ακολουθήσουν την ίδια λογική, δεν θα επιτευχθεί καμία συμφωνία ή θα παραβιαστεί από όλα τα μέρη, με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη επιβάρυνση του περιβάλλοντος και τη ζημίωση όλων των μερών. Στο πρωτόκολλο του Κιότο, χαρακτηριστικά, ο ανταγωνισμός των ΗΠΑ και της Κίνας οδήγησε τις ΗΠΑ να μην αναλαμβάνουν δεσμεύσεις αν δεν αναλάβει και η Κίνα, ενώ η τελευταία επικαλείται το μέγεθος του πληθυσμού της και την προτεραιότητα της ανάπτυξης, ώστε να μην εφαρμόσει αυστηρές περιβαλλοντικές ρυθμίσεις. Έτσι, όμως, η προστασία του περιβάλλοντος χωρίς τις ΗΠΑ και χωρίς τις σημαντικές αναπτυσσόμενες χώρες καθιστά τις υποχρεώσεις των άλλων χωρών του παραρτήματος Β αναποτελεσματικές στην επίτευξη ακόμα και του πιο μετριοπαθούς στόχου της σταθεροποίησης των εκπομπών. Μια ειδική περίπτωση που αξίζει να μελετηθεί είναι αυτή της συνεργασίας –ή μη συνεργασίας– μιας αναπτυσσόμενης χώρας με μια βιομηχανοποιημένη χώρα, όπου διαπιστώνεται με τη θεωρία παιγνίων ότι η μη συνεργασία αποτελεί ισορροπία κατά Nash, εκτός κι αν οι δύο χώρες κινηθούν από κοινού στη βέλτιστη επιλογή κατόπιν διαπραγματεύσεων και συντονισμού, γεγονός που καταδεικνύει ότι πρόκειται για περίπτωση διλήμματος φυλακισμένου, καθώς η μετάβαση από τη μη συνεργασία στη συνεργασία απαιτεί κατάλληλα μέτρα ελέγχου και επαλήθευσης για να διασφαλιστεί ότι καμία χώρα δεν θα επιζητήσει μονομερή οφέλη από τη μη συνεργασία.¹² Ανάλογες καταστάσεις περιγράφονται χαρακτηριστικά ως η «τραγωδία των συλλογικών αγαθών» και διακρίνονται από την πρακτική των ατόμων να ενεργούν σύμφωνα με τα ίδια άμεσα συμφέροντά τους, με αποτέλεσμα να ενεργούν συλλογικά ενάντια στα κοινωνικά συμφέροντα, κάτι το οποίο συμβαίνει κυρίως σε κοινωνίες που λειτουργούν με βάση την ισότητα και τη δημοκρατία. Σε αυτά τα εμπόδια αποτελεσματικής αντιμετώπισης κοινωνικών ζητημάτων προστίθενται, άλλωστε, η μη δεδομένη συμπεριφορά των δρώντων με ορθολογικά κριτήρια και η σκέψη και δράση με βραχυπρόθεσμες προοπτικές.¹³

Για την επίλυση του διλήμματος του φυλακισμένου, πάντως, η θεωρία των επαναληπτικών παιγνίων προτείνει μια επαναλαμβανόμενη στρατηγική ενθάρρυνσης και επιβράβευσης της συνεργασίας και αποτροπής και τιμωρίας της «αποστασίας», καθώς όταν το παίγνιο επαναλαμβάνεται, η ορθολογικότερη ατομική στρατηγική είναι το tit-for-tat, δηλαδή η ανταπόδοση στον επόμενο γύρο της επιλογής του αντιπάλου στον παρόντα γύρο.¹⁴ Η θεωρία αυτή δοκιμάστηκε στην περίπτωση της

¹² Jackson Tim (ed), *Mitigating Climate Change: Flexibility Mechanisms*, An Elsevier Energy Compendium, A collection of papers from the journal Energy Policy 1999-2001, Guildford, Surrey, UK, pp. 18-25

¹³ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, p. 68

¹⁴ Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο Αιώνα*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2008, σελ. 66-68

GATT, όπου η συλλογική παραβίαση των κανόνων του ελεύθερου εμπορίου οδήγησε τα κράτη σε οικονομική κατάρρευση, με αποτέλεσμα να αντιληφθούν το κοινό συμφέρον τήρησής τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

Η ενότητα αυτή αποβλέπει στην παρουσίαση των σημαντικότερων περιβαλλοντικών προβλημάτων του πλανήτη με συνοπτικό τρόπο, καθώς ουσιαστικά αυτά αναπτύσσονται σε διάφορα σημεία σε όλη την έκταση της εργασίας και η επανάληψή τους θα ήταν περιττή.

Το περιβάλλον και η διαμόρφωσή του, που ιστορικά καθόριζαν τη διαδοχή των εποχών της ανθρωπότητας και την άνθηση ή κατάρρευση πολιτισμών, συνέβαλε, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, οικονομικούς, πολιτικούς και όχι μόνο, στο τέλος του Μεσαίωνα, αλλά και στην άνθηση και εξέλιξη του κινεζικού πολιτισμού. Επίσης, δεν μπορεί να παραγνωρισθεί ο ρόλος του στην έκβαση στρατιωτικών επιχειρήσεων, πολέμων (συμπεριλαμβανομένων εμφυλίων) και εκλογών (π.χ. τυφώνας Κατρίνα και υποψηφιότητα Τζορτζ Μπους) και στη διαμόρφωση των δημογραφικών δεδομένων.

Σήμερα, το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινότητας επικεντρώνεται στα περιβαλλοντικά προβλήματα και, συγκεκριμένα, στην αύξηση της θερμοκρασίας (αύξηση 0,8 βαθμοί Κελσίου στη μέση θερμοκρασία της Ευρώπης), την άνοδο της στάθμης της θάλασσας (0,18 με 0,59 μέτρα μέχρι το τέλος του αιώνα, κατ' εκτίμηση), την αύξηση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (35% το 2005 σε σχέση με τα αντίστοιχα επίπεδα πριν τη βιομηχανική επανάσταση) τη λειψυδρία (17 χώρες της Αφρικής θα έχουν σοβαρά προβλήματα με το νερό μέχρι το 2025, βλ. και Κολομβία),¹⁵ την ερημοποίηση, την ατμοσφαιρική ρύπανση, την κρίση στα τρόφιμα (το 2030, αν δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, η νότια Ασία και νότια Αφρική θα έχουν έντονα προβλήματα με τα τρόφιμα, βλ. και Ινδονησία), την ενεργειακή κρίση (55% αύξηση στην παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας μέχρι το 2030 κατά τη Διεθνή Υπηρεσία Ενέργειας) και άλλα προβλήματα που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα το φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον και τις ανθρώπινες δραστηριότητες (εμπορικές, οικονομικές, πολιτισμικές και όχι μόνο). Το 1987 ο παγκόσμιος πληθυσμός άγγιζε τα 5 δισεκατομμύρια και η πλειονότητα των φτωχών ζούσε σε αγροτικές περιοχές, ενώ το 2010 ο παγκόσμιος πληθυσμός άγγιζε τα 7 δισεκατομμύρια και η πλειονότητα αυτών των 2 δισεκατομμυρίων ανθρώπων ανήκε στις χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις της ανθρωπότητας. Σήμερα, οι αστικές προκλήσεις είναι κυρίως περιβαλλοντικές προκλήσεις και το χάσμα Βορρά και Νότου αποκτά νέες διαστάσεις. Η διπλή όψη της τεχνολογίας με τη χρήση της υπέρ, αλλά και εις βάρος του περιβάλλοντος, καθώς και η βιομηχανική επανάσταση και οι συνέπειές της έλκουν διαρκώς το ενδιαφέρον των ερευνητών και πολιτικών αρχηγών, όπως και οι γνωστές (ενδεικτικά, επικίνδυνα καιρικά φαινόμενα, ερημοποίηση, λειψυδρία), αλλά και φοβούμενες για το μέλλον (ενδεικτικά, πανδημίες, μαζικές μεταναστεύσεις) άμεσες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.¹⁶ Ανησυχίες προκαλεί, τέλος, η σύνδεση του παράγοντα της κλιματικής αλλαγής με την κρατική επιτυχία ή αποτυχία σε

¹⁵ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, pp. 69-70, 89-96

¹⁶ *International Affairs*, Volume 85, Issue 6, The Author(s) Journal Compilation, Blackwell Publishing Ltd/The Royal Institute of International Affairs, 2009, pp. 1101-1128

συνάρτηση με τρεις μεταβλητές: το βαθμό έκθεσης σε ειδικά φυσικά φαινόμενα, την ευαισθησία της οικονομίας ή της κοινωνίας σε αυτά τα φαινόμενα και την ικανότητα (δυνατότητα και προθυμία) προσαρμογής.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έχει προβεί στη σύνταξη ενός μεγάλου αριθμού εκθέσεων για την παρακολούθηση και παρουσίαση των περιβαλλοντικών εξελίξεων και την παράθεση προτάσεων και λύσεων για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών απειλών, στις οποίες συγκαταλέγεται και η Ατζέντα 21. Στο σύνολο των σχετικών εγγράφων διατυπώνεται η ανάγκη ανταπόκρισης της παγκόσμιας κοινότητας σε δύο προκλήσεις: α) τη μείωση της φτώχειας και βελτίωση της ευημερίας και ασφάλειας των φτωχών του κόσμου, με ταυτόχρονη προστασία των φυσικών πόρων και των οικοσυστημάτων που οι αναπτυξιακές πρακτικές συχνά υπερεκμεταλλεύονται και καταστρέφουν και β) την αποφυγή μιας παγκόσμιας περιβαλλοντικής καταστροφής με διαχείριση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης που ήρθε ως απάντηση σε αυτούς τους προβληματισμούς επικεντρώνεται στην οικονομία, το περιβάλλον και την ευθυδικία, λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα των σύγχρονων γενεών, αλλά και τα δικαιώματα των επόμενων και αναγνωρίζοντας τεχνολογικά και πολιτικά εμπόδια (και γραφειοκρατικά: θεσμοί, οργανισμοί, εταιρείες, άνθρωποι, παγκόσμια διακυβέρνηση, αντίσταση στην αλλαγή, πλουραλισμός αξιών) στην υλοποίηση αποτελεσματικών μέτρων αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής. Οι διαφορές των κρατών στο πλαίσιο των διεθνών διαπραγματεύσεων οφείλονται, σε μεγάλο βαθμό, ακριβώς στα διαφορετικά στάδια ανάπτυξης στα οποία βρίσκονται και η έννοια της αειφορίας συνεκτιμά την παγκόσμια, αλλά και περιφερειακή ανάπτυξη με όλες τις παραμέτρους τους.¹⁷

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Η Διακήρυξη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (Στοκχόλμη 1972), η έκθεση «Το κοινό μας μέλλον» της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1987) και η Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε από Διάσκεψη των ΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1992) ανέδειξαν σε ένα αρχικό στάδιο τη σημασία της αειφόρου ανάπτυξης, μιας νέας ιδέας ανθρώπινης ανάπτυξης που θα λαμβάνει υπόψη της και την προστασία του περιβάλλοντος.¹⁸

Πριν σχεδόν μια δεκαετία, οι περισσότερες χώρες υπέγραψαν μια διεθνή συνθήκη –τη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC)– ως αφετηρία προβληματισμού σχετικά με τις ενέργειες που μπορούν να γίνουν για τον περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη και της αύξησης, κατά το δυνατόν,

¹⁷ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, pp. 27, 100

¹⁸ Junru Li, *The China Dream-China in peaceful development*, Foreign Languages Press, China 2006, pp. foreword-5

της θερμοκρασίας.¹⁹ Η Σύμβαση για την Κλιματική Αλλαγή ορίζει ένα συνολικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της πρόκλησης της κλιματικής αλλαγής μέσω διακυβερνητικών προσπαθειών. Η Σύμβαση αναγνωρίζει ότι το σύνολο του κλίματος αποτελεί έναν κοινό πόρο του οποίου η σταθερότητα μπορεί να επηρεαστεί από βιομηχανικές και άλλες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και άλλων αερίων του θερμοκηπίου. Οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών της Σύμβασης αναλαμβάνουν: α) να συγκεντρώνουν και να μοιράζονται πληροφορίες σχετικά με τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, εθνικές πολιτικές και βέλτιστες πρακτικές, β) να υιοθετούν εθνικές στρατηγικές για την αντιμετώπιση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και την προσαρμογή στις προσδοκώμενες επιπτώσεις, συμπεριλαμβανομένης της παροχής οικονομικής και τεχνολογικής στήριξης στις αναπτυσσόμενες χώρες και γ) να συνεργάζονται για την προετοιμασία της προσαρμογής στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Η Σύμβαση αυτή τέθηκε σε ισχύ στις 21 Μαρτίου 1994 και, πιο πρόσφατα, συμπληρώθηκε από το Πρωτόκολλο του Κιότο, το οποίο περιλαμβάνει πιο δυνατά (και νομικά δεσμευτικά) μέτρα.²⁰

Το Πρωτόκολλο της Σύμβασης-Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC) υιοθετήθηκε στην τρίτη συνεδρία της Διάσκεψης των Μερών (COP3) στο Κιότο της Ιαπωνίας στις 11 Δεκεμβρίου 1997. Σύμφωνα με το Άρθρο 24, παρέμενε ανοιχτό προς υπογραφή από τις 16 Μαρτίου 1998 μέχρι τις 15 Μαρτίου 1999 στα Κεντρικά Γραφεία του ΟΗΕ, στη Νέα Υόρκη. Μέχρι εκείνη την ημερομηνία, το Πρωτόκολλο είχαν υπογράψει 84 χώρες. Σύμφωνα με το άρθρο 22, το Πρωτόκολλο υπόκειται σε επικύρωση, αποδοχή, έγκριση ή ένταξη από τα μέρη της UNFCCC. Τα Μέρη της UNFCCC που δεν έχουν υπογράψει το Πρωτόκολλο μπορούν να ενταχθούν σε αυτό ανά πάσα στιγμή. Το Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ στις 16 Φεβρουαρίου 2005 σύμφωνα με το Άρθρο 23, δηλαδή την ένατη μέρα μετά την ημερομηνία κατά την οποία τουλάχιστον 55 μέρη της UNFCCC, συμπεριλαμβανομένων των μερών του παραρτήματος I που ευθύνονταν στο σύνολό τους για τουλάχιστον το 55% των συνολικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα το 1990, είχαν καταθέσει τα έγγραφα επικύρωσης, αποδοχής, έγκρισης ή ένταξης. Σήμερα, το Πρωτόκολλο του Κιότο περιλαμβάνει 193 μέρη (192 κράτη και έναν οργανισμό περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης). Το συνολικό ποσοστό των εκπομπών των μερών του παραρτήματος I είναι 63,7%. Η Κίνα υπέγραψε το Πρωτόκολλο του Κιότο στις 29 Μαΐου 1998, προχώρησε σε έγκρισή του στις 30 Αυγούστου 2002 και το έθεσε σε ισχύ στις 16 Φεβρουαρίου του 2005, χωρίς συγκεκριμένη ποσοστιαία δέσμευση μείωσης των εκπομπών, οι ΗΠΑ υπέγραψαν το Πρωτόκολλο στις 12 Νοεμβρίου 2008, αλλά δεν το επικύρωσαν ποτέ, ενώ η Ελλάδα το υπέγραψε στις 29 Απριλίου 1998, το επικύρωσε στις 31 Μαΐου 2002 και το έθεσε σε ισχύ στις 16 Φεβρουαρίου 2005, αναλαμβάνοντας δέσμευση για μείωση των εκπομπών κατά 0,6%.²¹

¹⁹ http://unfccc.int/essential_background/items/2877.php

²⁰ http://unfccc.int/essential_background/convention/items/2627.php

²¹ http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php

Ας δούμε όμως τι προβλέπει το περιεχόμενο του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό του είναι ότι θέτει δεσμευτικούς στόχους για 37 βιομηχανοποιημένες χώρες και την Ευρωπαϊκή κοινότητα για τη μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου (GHG). Πρόκειται για ένα στόχο μείωσης των εκπομπών αυτών κατά 5% κατά μέσο όρο σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, ο οποίος πρέπει να υλοποιηθεί εντός του διαστήματος 2008-2012. Η ουσιαστικότερη διαφορά ανάμεσα στο Πρωτόκολλο και τη Σύμβαση είναι ότι ενώ η Σύμβαση ενθάρρυνε τις βιομηχανοποιημένες χώρες να σταθεροποιήσουν τις εκπομπές τους σε GHG, το Πρωτόκολλο τις δεσμεύει να το κάνουν πράξη. Συγκεκριμένα, αναγνωρίζοντας ότι οι ανεπτυγμένες χώρες φέρουν την κύρια ευθύνη για τα τρέχοντα υψηλά επίπεδα εκπομπών GHG στην ατμόσφαιρα λόγω της βιομηχανικής τους δραστηριότητας επί περισσότερα από 150 χρόνια, το Πρωτόκολλο τοποθετεί μεγαλύτερο βάρος ευθυνών στις ανεπτυγμένες χώρες, σύμφωνα με την αρχή των «κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών». Επιπλέον, ορίζει ότι οι χώρες πρέπει να εκπληρώσουν τους στόχους τους κυρίως μέσω εθνικών μέτρων, προσφέροντάς τους, ωστόσο, και πρόσθετα βοηθητικά μέσα γι' αυτό, μέσω τριών μηχανισμών βασισμένων στην αγορά. Πρόκειται για το εμπόριο εκπομπών (emissions trading) το μηχανισμό καθαρής ανάπτυξης (clean development mechanism-CDM) και το μηχανισμό κοινής εφαρμογής (joint implementation-JI).²²

Αναλυτικά, οι στόχοι που έχουν αποδεχτεί τα μέρη που έχουν αναλάβει σχετική δέσμευση στο Πρωτόκολλο του Κιότο (μέρη παραρτήματος Β) σχετικά με τον περιορισμό ή τη μείωση εκπομπών εκφράζονται ως επίπεδα επιτρεπόμενων εκπομπών ή «εκχωρηθείσες ποσότητες» για την περίοδο δέσμευσης 2008-2012. Οι επιτρεπόμενες εκπομπές διαιρούνται σε «εκχωρηθείσες ποσοτικές μονάδες» (AAUs). Το εμπόριο εκπομπών, όπως ορίζεται στο Άρθρο 17 του Πρωτοκόλλου του Κιότο, επιτρέπει στις χώρες που διαθέτουν περίσσειμα μονάδων εκπομπών –επιτρεπόμενες εκπομπές που δεν χρησιμοποιήσαν- να πουλήσουν αυτή τη δυνατότητα πρόσθετων εκπομπών σε χώρες οι οποίες έχουν υπερβεί τους στόχους τους. Έτσι, έχει δημιουργηθεί ένα νέο εμπορεύσιμο αγαθό με τη μορφή μείωσης ή εξάλειψης εκπομπών και, δεδομένου ότι το διοξείδιο του άνθρακα είναι το κύριο αέριο του θερμοκηπίου, έχει καθιερωθεί η αντίληψη της εμπορίας άνθρακα και η φράση «αγορά άνθρακα». Άλλωστε, είναι δυνατή η εμπορία και άλλων μονάδων (ίσων με έναν τόνο διοξειδίου του άνθρακα), με τη μορφή μονάδων εξάλειψης (RMUs), για δραστηριότητες χρήσης της γης, μεταβολών της χρήσης γης και δασοκομία (LULUF), μονάδων μείωσης εκπομπών (ERUs), μέσω έργων κοινής εφαρμογής, και πιστοποιημένων μειώσεων εκπομπών (CERs), μέσω δράσεων του μηχανισμού καθαρής ανάπτυξης.²³ Μπορούμε να προσθέσουμε εδώ το ζήτημα του «καυτού αέρα», το γεγονός δηλαδή ότι σε ορισμένες χώρες έχουν κατανεμηθεί δικαιώματα για υψηλότερα ποσοστά εκπομπών σε σχέση με την πραγματική μείωση των εκπομπών τους, με αποτέλεσμα αυτές οι χώρες ή οι πηγές εκπομπών τους να μπορούν να πωλούν δικαιώματα εκπομπών χωρίς να χρειάζεται να μειώσουν τις εκπομπές τους,

²² http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php

²³ http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/emissions_trading/items/2731.php

ενώ έχει προταθεί και ένα μοντέλο παροχής δυνατότητας εμπορίας εκπομπών μεταξύ ιδιωτικών εταιρειών.²⁴ Κατά δεύτερο λόγο, ο μηχανισμός καθαρής ανάπτυξης, όπως ορίζεται στο Άρθρο 12 του Πρωτοκόλλου, επιτρέπει σε μια χώρα που έχει αναλάβει σχετική δέσμευση μείωσης ή περιορισμού εκπομπών στο Πρωτόκολλο του Κιότο (μέρος παραρτήματος Β) να υλοποιεί έργα μείωσης εκπομπών σε αναπτυσσόμενες χώρες. Τα ανεπτυγμένα κράτη πιστώνονται αυτές τις μειώσεις, γεγονός που τους επιτρέπει να εκπληρώσουν τους στόχους μείωσης εκπομπών που έχουν αναλάβει. Πρόκειται ουσιαστικά για το πρώτο σύστημα περιβαλλοντικών επενδύσεων και πιστώσεων τέτοιου είδους, μέσω των πιστοποιημένων μειώσεων εκπομπών, το οποίο ενθαρρύνει την αειφόρο ανάπτυξη και τις μειώσεις εκπομπών, παρέχοντας ταυτόχρονα στις βιομηχανοποιημένες χώρες ορισμένη ευελιξία ως προς την εκπλήρωση των στόχων τους.²⁵ Ο τρίτος μηχανισμός του Πρωτοκόλλου του Κιότο, η κοινή εφαρμογή, όπως ορίζεται στο Άρθρο 6 του Πρωτοκόλλου του Κιότο, επιτρέπει σε μια χώρα που έχει αναλάβει δέσμευση μείωσης ή περιορισμού εκπομπών στο Πρωτόκολλο του Κιότο (μέρος παραρτήματος Β) να αποκτήσει μονάδες μείωσης εκπομπών (ERUs) μέσω ενός έργου μείωσης εκπομπών ή εξάλειψης εκπομπών σε ένα άλλο μέρος του παραρτήματος Β, καθεμία από τις οποίες ισούται με έναν τόνο διοξειδίου του άνθρακα και οι οποίες μπορούν να πιστωθούν στη χώρα αυτή για την εκπλήρωση του στόχου που έχει αναλάβει μέσω του Πρωτοκόλλου. Λειτουργεί έτσι ως ένα ευέλικτο και οικονομικά αποδοτικό μέσο εκπλήρωσης μέρους των δεσμεύσεων του Κιότο, ενώ η χώρα στην οποία εκτελείται το έργο επωφελείται από την ξένη επένδυση και τη μεταφορά τεχνολογίας.²⁶

Γενικά, οι ανωτέρω μηχανισμοί βοηθούν στην ενθάρρυνση της «πράσινης» επένδυσης και στη συνδρομή των μερών στην εκπλήρωση των στόχων τους σχετικά με τις εκπομπές με οικονομικά αποδοτικό τρόπο. Επίσης, σύμφωνα με το Πρωτόκολλο, οι πραγματικές εκπομπές των χωρών πρέπει να παρακολουθούνται και να τηρούνται ακριβή αρχεία σχετικά με τις εμπορικές συναλλαγές που εκτελούνται. Συμπερασματικά, το Πρωτόκολλο θεωρείται γενικά ως ένα σημαντικό πρώτο βήμα προς ένα πραγματικά παγκόσμιο καθεστώς μείωσης εκπομπών το οποίο θα σταθεροποιήσει τις εκπομπές GHG και παρέχει την απαραίτητη αρχιτεκτονική για οποιαδήποτε μελλοντική διεθνή συμφωνία για την κλιματική αλλαγή. Οι αναλυτικοί κανόνες σχετικά με την υλοποίηση του Πρωτοκόλλου υιοθετήθηκαν στην COP 7 στο Μαρακές το 2001 και είναι γνωστοί ως «Συμφωνίες Μαρακές». Μέχρι το τέλος της πρώτης περιόδου δέσμευσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο το 2012, θα πρέπει να έχει πραγματοποιηθεί διαπραγμάτευση και επικύρωση ενός νέου διεθνούς πλαισίου το οποίο να μπορεί να υλοποιήσει τους αυστηρούς στόχους εκπομπών αερίων που έχει

²⁴ Jackson Tim (ed), *Mitigating Climate Change: Flexibility Mechanisms*, An Elsevier Energy Compendium, A collection of papers from the journal Energy Policy 1999-2001, Guildford, Surrey, UK, p. 100

²⁵ http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/clean_development_mechanism/items/2718.php

²⁶ http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/joint_implementation/items/1674.php

υποδείξει ως αναγκαίους το Διακυβερνητικό Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC).²⁷

Οι διεθνείς προσπάθειες, βέβαια, για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής δεν σταμάτησαν εκεί. Ο Οδικός Χάρτης του Μπαλί στη 13^η συνεδρία της Διάσκεψης των Μερών (2007) καταρτίζει ένα Σχέδιο Δράσης για την πλήρη, αποτελεσματική και αειφόρο υλοποίηση της Σύμβασης μέσω μακροπρόθεσμων δράσεων συνεργασίας,²⁸ ενώ η 16^η συνεδρία της Διάσκεψης των Μερών στο Κανκούν (2010) γέννησε μια σειρά σημαντικών αποφάσεων για την αντιμετώπιση της μακροπρόθεσμης απειλής της κλιματικής αλλαγής συλλογικά και ολοκληρωμένα μέσα στο χρόνο και για την ανάληψη συγκεκριμένων δράσεων για την επιτάχυνση της παγκόσμιας ανταπόκρισης στις περιβαλλοντικές προκλήσεις.²⁹ Νωρίτερα, ωστόσο, το 2009, η 15^η συνεδρία της Διάσκεψης των Μερών στην Κοπεγχάγη «δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα, δηλαδή τη σύναψη μιας παγκόσμιας, φιλόδοξης, αποτελεσματικής και νομικά δεσμευτικής συμφωνίας», καθώς η Συμφωνία της Κοπεγχάγης ήταν μια πολιτική συμφωνία και οι προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής παραμένουν.³⁰ Κατόπιν, η διάσκεψη του ΟΗΕ στην Τιαντζίν της Κίνας (Οκτώβριος 2010) χαρακτηρίστηκε από στασιμότητα στις διεθνείς συνομιλίες, με τον ανταγωνισμό των ΗΠΑ με την Κίνα να κυριαρχεί και να εκφράζεται μέσω των αλληλοκατηγοριών των δύο χωρών. Συγκεκριμένα, η Κίνα επέκρινε τις ΗΠΑ ότι δεν έχουν αποδεχτεί δεσμευτικούς στόχους για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ενώ οι ΗΠΑ επέκριναν την Κίνα για την άρνησή της να αποδεχθεί διεθνείς ελέγχους στα μέτρα περιορισμού των εκπομπών (επιχείρημα διαφάνειας), δεδομένου μάλιστα ότι από το 2009 η Κίνα ξεπέρασε τις ΗΠΑ σε εκπομπές αερίων σε παγκόσμιο επίπεδο,³¹ και τη χρήση του Κίτρινου Ποταμού για την απόρριψη των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων της. (βλ. και Παραρτήματα 6 και 9)³²

Ξεχωριστά θα θέλαμε να αναφέρουμε τις συζητήσεις στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ τον Απρίλιο του 2007 σχετικά με τη σύνδεση κλιματικής αλλαγής και ασφάλειας υπό τη Βρετανική προεδρία, συζητήσεις στις οποίες πολλές χώρες (συμπεριλαμβανομένων της Κίνας, της Ρωσίας και του Πακιστάν, που εκπροσωπούσε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες) εξέφρασαν τις αντιρρήσεις τους υποστηρίζοντας ότι η κλιματική αλλαγή αποτελεί περιβαλλοντικό και αναπτυξιακό ζήτημα και όχι ζήτημα ασφαλείας και ότι το συμβούλιο δεν ήταν αρμόδιο να το συζητήσει. Στην πραγματικότητα, η κλιματική αλλαγή άρχισε να εξετάζεται υπό το πρίσμα της ασφαλείας σε θέματα πολιτικής γύρω στο 2005-2006 και σύντομα ύστερα αναγνωρίστηκε ως «πολλαπλασιαστής απειλών» και παράγοντας αύξησης εσωτερικών και διασυνοριακών εντάσεων λόγω μεταναστεύσεων, σπανιότητας

²⁷ http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php

²⁸ <http://unfccc.int/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf#page=3>

²⁹ http://unfccc.int/meetings/cop_16/items/5571.php

³⁰ <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=447>

³¹ <http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1231062297>

³² <http://archive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID=916529&lngChapterID=1&lngItemID=918248>

πόρων και κρατικής αποτυχίας, με το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, Μπαν Κι Μουν, να υποδεικνύει το 2007 ως επείγουσα ανάγκη την αναδιαμόρφωση της συζήτησης για την κλιματική αλλαγή από περιβαλλοντικό ζήτημα σε ζήτημα ανάπτυξης και ασφάλειας. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από την άλλη πλευρά, καταρτίστηκε μια έκθεση με θέμα «Κλιματική Αλλαγή και Διεθνής Ασφάλεια», ενώ ο Γάλλος Πρόεδρος Νικολά Σαρκοζί υποστήριξε ότι η περίπτωση του Νταρφούρ καταδεικνύει εμφανώς την κλιματική αλλαγή ως αιτία της αστάθειας, της σύγκρουσης και του πολέμου στην περιοχή (ανταγωνισμός φυλών για πρόσβαση σε καλλιεργήσιμη γη και νερό).³³

Εκτός από τον ΟΗΕ, ενδιαφέρον για το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή έχει εκδηλώσει και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (WTO), έχοντας θέσει ως θεμελιώδεις στόχους του την αειφόρο ανάπτυξη και την προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος, ήδη από τη Συμφωνία του Μαρακές. Προβλέπει για τα μέλη του τη δυνατότητα υιοθέτησης μέτρων σχετικών με το εμπόριο με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος, εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις για την αποφυγή κατάχρησης τέτοιων μέτρων για λόγους προστατευτισμού. Ο ΠΟΕ συμβάλλει στην προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος μέσω του στόχου του για άνοιγμα του εμπορίου, των κανόνων και του μηχανισμού επιβολής του, μέσω του έργου των διάφορων οργάνων του ΠΟΕ και μέσω των συνεχιζόμενων προσπαθειών στο πλαίσιο της Ατζέντας Ανάπτυξης της Ντόχα, η οποία περιλαμβάνει συγκεκριμένες διαπραγματεύσεις σχετικά με το εμπόριο και το περιβάλλον και ορισμένες εργασίες που έχουν ανατεθεί στην τακτική Επιτροπή για το Εμπόριο και το Περιβάλλον.³⁴

Παράλληλα, η Παγκόσμια Τράπεζα (WB) έχει ασχοληθεί με ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον και την ανάπτυξη, όπως η κλιματική αλλαγή, η κρίση στα τρόφιμα και ζητήματα ενέργειας. Για την κλιματική αλλαγή, τονίζεται η επιβάρυνση των φτωχότερων χωρών με τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, η ανάγκη μείωσης των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου και ο στόχος της αειφόρου ανάπτυξης.³⁵ Από την άλλη πλευρά, η κρίση στα τρόφιμα συνεπάγεται αστάθεια των τιμών στα τρόφιμα και πολλά προβλήματα για τις φτωχότερες χώρες, γι' αυτό η Παγκόσμια Τράπεζα δημιούργησε το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Απόκρισης στην Κρίση στα Τρόφιμα (GFRP) και το Παγκόσμιο Πρόγραμμα για τη Γεωργία και την Ασφάλεια στα Τρόφιμα (GAFSP).³⁶ Τέλος, το ενδιαφέρον για την ενέργεια επικεντρώνεται στην ενεργειακή επάρκεια, τις σύγχρονες πηγές ενέργειας και τη χρήση ενέργειας με χαμηλή περιεκτικότητα σε άνθρακα (βλ. κλιματική αλλαγή).³⁷

³³ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, pp. 34, 73

³⁴ http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_e.htm

³⁵ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20432982~menuPK:34480~page PK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>

³⁶ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21928797~menuPK:34480~page PK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>

³⁷ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21513875~menuPK:34480~page PK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>

Ένας ακόμα διεθνής οργανισμός, ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA) συνδέει άμεσα τη δράση του με τις παγκόσμιες ανησυχίες για το περιβάλλον, αναπτύσσοντας προβληματισμούς και δραστηριότητες, ενδεικτικά, σχετικά με τα αέρια του θερμοκηπίου, την κλιματική αλλαγή, την ενεργειακή πολιτική, την ανανεώσιμη ενέργεια, το περιβάλλον, την ενεργειακή ασφάλεια και την αειφόρο ανάπτυξη, με μόντο την ενεργειακή ασφάλεια, την περιβαλλοντική προστασία, την οικονομική ανάπτυξη και την παγκόσμια συμμετοχή. Συγκεκριμένα για την κλιματική αλλαγή, για παράδειγμα, ο οργανισμός παρέχει αναλύσεις της ενεργειακής διάστασης της κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεων στην ενέργεια της Σύμβασης-Πλαισίου του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή και του Πρωτοκόλλου του Κιότο.³⁸

Τέλος, θα θέλαμε να αναφερθούμε στις έννοιες της παγκόσμιας διακυβέρνησης (βλ. σύνοδος κορυφής G20) και παγκόσμιας πολιτικής για το κλίμα, που περιλαμβάνουν για τους διεθνείς οργανισμούς και τους πολιτικούς ηγέτες τις εξής προκλήσεις: διαδικασίες για την αναγνώριση και αξιολόγηση κινδύνων, διεθνή συνεργασία για το διαμοιρασμό του βάρους της δράσης, κατανομή ευθυνών και διαμοιρασμός γνώσης, προσαρμοστικότητα των διεθνών καθεστώτων και θεσμών στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, συντονισμό, αποτελεσματική παρακολούθηση, ανάπτυξη ικανότητας για συμμόρφωση και αποφυγή ρυθμιστικής ομηρίας στη διαχείριση του κινδύνου (συμπεριλαμβανομένων αβέβαιων, πολύπλοκων και συστημικών κινδύνων, με ατελή πληροφόρηση, υπό χρονική πίεση, με διαχείριση αντικρουόμενων συμφερόντων και άλλες δυσκολίες). Έπειτα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η διερεύνηση του βαθμού ανεξαρτησίας των διεθνών οργανισμών από τα μέλη τους (κράτη) για την περαιτέρω κατανόηση των δυνατοτήτων αποτελεσματικής δράσης τους, αλλά και η προοπτική μεταρρύθμισης των οργανισμών αυτών με τις εκτιμώμενες συνέπειες αυτής στην υλοποίηση πολιτικών. Η αλληλεπίδραση μεταξύ όλων των δρώντων και των ενδιαφερόμενων μερών διαμορφώνει ένα πολύπλοκο πλέγμα σχέσεων και συμφερόντων που δυσχεραίνει, τελικά, τη διεθνή συνεργασία και το συντονισμό.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΕ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θέσει στόχο της την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος, με έμφαση στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, τη μείωση των προβλημάτων υγείας που προκαλούνται από τη ρύπανση και την πιο υπεύθυνη χρησιμοποίηση των φυσικών πόρων. Έχοντας λάβει σημαντικά μέτρα για τη μείωση των εκπομπών (π.χ. απόφαση Δεκεμβρίου 2008, και Λευκή Βίβλος και ανάπτυξη ξεχωριστών «πράσινων» αγορών)³⁹ και έχοντας υιοθετήσει ένα ευρύ σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής, εφαρμόζει επίσης πολιτικές για την προστασία της βιοποικιλότητας, τη διασφάλιση της υγιεινής του περιβάλλοντος και την ενίσχυση της αειφόρου

³⁸ http://www.iea.org/subjectqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4106

³⁹ Jackson Tim (ed), *Mitigating Climate Change: Flexibility Mechanisms*, An Elsevier Energy Compendium, A collection of papers from the journal Energy Policy 1999-2001, Guildford, Surrey, UK, p. 155

ανάπτυξης.⁴⁰ Η νομοθεσία και οι πολιτικές της ΕΕ για το περιβάλλον συνοψίζονται στις παρακάτω θεματικές: αειφόρος ανάπτυξη, απόβλητα, θόρυβος, ατμοσφαιρική ρύπανση, νερό, φύση και βιοποικιλότητα, προστασία του εδάφους, πολιτική προστασία και αλλαγή του κλίματος.⁴¹ Τα θεσμικά όργανα και οι οργανισμοί της ΕΕ που επιλαμβάνονται αυτών των ζητημάτων είναι η Επιτροπή (Περιβάλλον, Δράση για το κλίμα – Ενέργεια για έναν κόσμο που αλλάζει), το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Επιτροπή Περιβάλλοντος, Δημόσιας Υγείας και Ασφάλειας Τροφίμων), το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Περιβάλλον), ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και οι Ευρωπαϊκές Αρχές για το Περιβάλλον.⁴² Ως περιφερειακός οργανισμός οικονομικής ολοκλήρωσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να είναι, και είναι, μέρος της Σύμβασης-Πλαισίου του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή, χωρίς ωστόσο τα μέλη της να έχουν ξεχωριστή ψήφο. Αποφασίζουν μαζί τις κοινές διαπραγματευτικές τους θέσεις και εκπροσωπούνται από τη χώρα που έχει την προεδρία της ΕΕ.⁴³

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ

Πριν εξετάσουμε τις προσεγγίσεις στο περιβάλλον στο πλαίσιο των διεθνών διαπραγματεύσεων, είναι σημαντικό να διατυπώσουμε την επισήμανση ότι η σημασία του πρακτικά υπερβαίνει τις παγκόσμιες περιβαλλοντικές ανησυχίες και επικεντρώνεται ουσιαστικά στο ζήτημα της ανάπτυξης και τα προβλήματα ανάπτυξης των χωρών, καθώς οι διαφορές στο επίπεδο ανάπτυξης, αλλά και ο τρόπος διασφάλισης συνέχισης της ανάπτυξης και των θετικών κοινωνικών της συνεπειών με κατάλληλη χρήση της ενέργειας αποτελούν τον κύριο άξονα προβληματισμού των εκπροσωπούμενων στους διεθνείς θεσμούς χωρών. Μέσα από αυτό το πρίσμα, θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα το διακύβευμα των περιβαλλοντικών διαπραγματεύσεων.⁴⁴

Στις διεθνείς διαπραγματεύσεις, λοιπόν, για την κλιματική αλλαγή παρεμβάλλονται κάποιες πολύ σημαντικές έννοιες και παράμετροι, οι οποίες έχουν περισσότερο ή λιγότερο άμεση σχέση με το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή, ενδεικτικά, η παράμετρος της επιστήμης και οι έννοιες της ηθικής, της ισότητας, της ευθυδικίας και της αειφόρου ανάπτυξης. Η διαμορφούμενη κατάσταση επηρεάζεται από την εκτίμηση των κινδύνων, την πρόληψη, την ανάπτυξη των αγορών, τα ήδη ισχυρά οφέλη από το εμπόριο των δικαιωμάτων μείωσης των εκπομπών, τα επιδιωκόμενα οικονομικά πλεονεκτήματα από τις περιβαλλοντικές πολιτικές και τις προσαρμοζόμενες ή όχι στις περιβαλλοντικές εξελίξεις κοινωνικές συμπεριφορές.

⁴⁰ http://europa.eu/pol/env/index_el.htm

⁴¹ http://europa.eu/pol/env/index_el.htm

⁴² http://europa.eu/pol/env/index_el.htm

⁴³ http://unfccc.int/parties_and_observers/parties/negotiating_groups/items/2714.php

⁴⁴ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 325

Η επιστήμη της κλιματικής αλλαγής, που ορίζει την κλιματική αλλαγή στο πλαίσιο της UNFCCC ως μια αλλαγή στο κλίμα η οποία αποδίδεται άμεσα ή έμμεσα στην ανθρώπινη δραστηριότητα και αλλοιώνει τη σύνθεση της παγκόσμιας ατμόσφαιρας, επιπρόσθετα της φυσικής κλιματικής μεταβλητότητας που παρατηρείται σε συγκρίσιμες χρονικές περιόδους, έχει αναπτύξει κλιματικά μοντέλα για την προβολή των κλιματικών αλλαγών και τονίζει την ανάγκη σταθεροποίησης των συγκεντρώσεων μέσω μείωσης των εκπομπών σε επίπεδα πολύ κατώτερα των τρεχόντων (ή αυτών του 1990), με έμφαση κυρίως στο διοξείδιο του άνθρακα (CO₂). Η ίδρυση του Διακυβερνητικού Πάνελ για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) το 1988- για την αξιολόγηση των διαθέσιμων πληροφοριών σχετικά με την επιστήμη της κλιματικής αλλαγής, ειδικά αυτής που απορρέει από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών και κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και τη διαμόρφωση στρατηγικών αντίδρασης- δεν συμπεριέλαβε εξ αρχής τις χώρες που δεν ανήκουν στο παράρτημα I, μέχρι την υπογραφή της Σύμβασης για την Κλιματική Αλλαγή, οπότε αναγνωρίστηκε ότι η κλιματική αλλαγή αποτελεί πολιτικό πρόβλημα και αναπτύχθηκαν συζητήσεις σχετικά με τις έννοιες «κοινή, αλλά διαφοροποιημένη ευθύνη», «αξία ζωής», «προθυμία πληρωμής» και «ικανότητα πληρωμής», ειδικά εκ μέρους των αναπτυσσόμενων χωρών. Η διάκριση αιτιών και αποτελεσμάτων, βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στόχων και προβλημάτων δημιούργησε πρόβλημα ως προς την απόδοση ευθυνών και ανάληψη δεσμεύσεων από τα κράτη, καθώς η συγκέντρωση των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα οφείλεται στη συσσώρευση εκπομπών που απελευθερώθηκαν στην ατμόσφαιρα από τη βιομηχανική επανάσταση, αλλά οι συνέπειες γίνονται εμφανείς σήμερα, άρα οι αποφάσεις που λαμβάνονται σήμερα θα επηρεάσουν και αυτές τις μελλοντικές γενιές. Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης ήρθε να προτείνει αλλαγές στα τεχνολογικά, καταναλωτικά πρότυπα και τα πρότυπα παραγωγής για την αντιμετώπιση προβλημάτων χρηματοδότησης, απασχόλησης, ιατρικής φροντίδας, εκπαίδευσης και την καταπολέμηση της φτώχειας.

Στο πλαίσιο των διεθνών διαπραγματεύσεων για το περιβάλλον, το μεγαλύτερο εμπόδιο στην πρόοδο των συνομιλιών και την επίτευξη συμφωνιών ήταν ο ανταγωνισμός Βορρά-Νότου για το μερίδιο ευθύνης στην κλιματική αλλαγή και τη συνακόλουθη ανάληψη δεσμεύσεων βάσει της ευθύνης αυτής για μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (παρόλο που και στο πλαίσιο των χωρών του παραρτήματος I υπάρχουν διαφορές, βλ. μπλοκ υπό Ευρωπαϊκή Ένωση και μπλοκ υπό ΗΠΑ). Ειδικά οι ΗΠΑ, εξέφρασαν έντονη δυσαρέσκεια από τον αποκλεισμό από την υποχρέωση συμμεμόρφωσης με τις αποφάσεις του Πρωτοκόλλου του Κιότο χωρών με μεγάλο ποσοστό συμμετοχής στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, όπως η Κίνα και η Ινδία. Η αρχή των κοινών, αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών εστίαζε στη συνεργασία όλων των χωρών, λαμβάνοντας, όμως, υπόψη, τις ιδιαίτερες ικανότητες κάθε χώρας και τις οικονομικές και κοινωνικές της συνθήκες, με την παρακάτω διατύπωση στην παράγραφο 1 του άρθρου 3 της Σύμβασης για την Κλιματική Αλλαγή: «Τα μέρη πρέπει να προστατεύουν το κλιματικό σύστημα προς όφελος των παρόντων και μελλοντικών γενιών της ανθρωπότητας, στη βάση της ευθυδικίας και

σύμφωνα με τις κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες και αντίστοιχες ικανότητές τους. Κατά συνέπεια, τα μέρη που είναι ανεπτυγμένες χώρες πρέπει να ηγηθούν της προσπάθειας για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και των αρνητικών επιπτώσεων αυτής». Στις ανεπτυγμένες χώρες συμπεριλαμβάνονται χώρες του ΟΟΣΑ (OECD) και βιομηχανοποιημένες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ενώ η διαδικασία βιομηχανοποίησης θεωρήθηκε ότι έλαβε χώρα στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου}. Η έμφαση στον υπαίτιο με βάση το παρελθόν ή τον υπαίτιο με βάση τις προβλέψεις του μέλλοντος, το επιχείρημα της «περιβαλλοντικής αποικιοκρατίας» εις βάρος των ανεπτυγμένων χωρών ή η εκρηκτική αύξηση πληθυσμού και τα μη αιεφόρα πρότυπα καταναλωτισμού εις βάρος των αναπτυσσόμενων χωρών διαμορφώνουν τις υποστηριζόμενες απόψεις κάθε πλευράς, καθυστερώντας τις συμφωνίες και τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Οι αριθμοί σχετικά με την απόδοση ευθυνών είναι, πάντως, διαφωτιστικοί: το 2002, τα ετήσια επίπεδα εκπομπών ήταν περίπου 6 δισεκατομμύρια τόνοι διοξειδίου, περίπου 1,1 τόνοι κατά κεφαλήν. Βέβαια, οι διαφορές ανά περιοχή είναι σημαντικές, συγκεκριμένα, οι αναπτυσσόμενες χώρες, με το 80% του παγκόσμιου πληθυσμού, εκπέμπουν μόλις 37% του διοξειδίου, περίπου 0,5 τόνους κατά κεφαλήν, έναντι 3,7 τόνους των βιομηχανοποιημένων χωρών και 2,0 των οικονομιών σε μετάβαση. Αν δούμε συγκριτικά ορισμένα στοιχεία για την Κίνα και τις ΗΠΑ, για παράδειγμα, θα δούμε ότι οι ΗΠΑ, με πληθυσμό 262 εκατομμύρια το 1996, συνολικό εισόδημα 6.995 και κατά κεφαλήν εισόδημα 26.397 (σε ισοδυναμία αγοραστικής δύναμης \$), συνολικές εκπομπές διοξειδίου 1.463 μετρικούς τόνους και κατά κεφαλήν εκπομπές διοξειδίου 5,6 τόνους, έχει ένταση διοξειδίου του άνθρακα 209 (σε τόνους/εκατομ. \$), ενώ η Κίνα, με πληθυσμό 1.232 εκατομμύρια το 1996, συνολικό εισόδημα 3.146 και κατά κεφαλήν εισόδημα 2.604 (σε ισοδυναμία αγοραστικής δύναμης \$), συνολικές εκπομπές διοξειδίου 805 μετρικούς τόνους και κατά κεφαλήν εκπομπές διοξειδίου 0,6 τόνους, έχει ένταση διοξειδίου του άνθρακα 256 (σε τόνους/εκατομ. \$). Παρόλα αυτά, ενώ οι κατά κεφαλήν εκπομπές των αναπτυσσόμενων χωρών θα συνεχίσουν να παραμένουν πολύ χαμηλότερες από αυτές των υπόλοιπων χωρών, οι συνολικές τους εκπομπές θα ξεπεράσουν αυτές των υπόλοιπων χωρών σε περίπου 20 χρόνια. Ανεξάρτητα, όμως, από τις διαφορές στις κατά κεφαλήν εκπομπές, όλες οι ομάδες κρατών θα πρέπει να συνεργαστούν για να μειώσουν τα επίπεδα των παγκόσμιων εκπομπών στα 3 δισεκατομμύρια τόνους διοξειδίου, που αντιστοιχεί σε μια ικανοποιητική αιεφόρο ανάπτυξη. Οι αναπτυσσόμενες χώρες υποστηρίζουν, ωστόσο, στις διαπραγματεύσεις, ότι, όχι μόνο δεν μπορούν να μειώσουν τις εκπομπές τους, αλλά είναι αναγκαίο να τις αυξήσουν για τη στήριξη της οικονομίας τους, άλλωστε και η χρηματοδότηση για τα περιβαλλοντικά μέτρα προέρχεται σε αυτές από το δημόσιο και όχι από ιδιωτικούς φορείς, όπως συμβαίνει στις ανεπτυγμένες χώρες, με αποτέλεσμα να επιβαρύνεται το δημόσιο χρέος τους. Στηρίζουν τους ισχυρισμούς τους, μεταξύ άλλων, στην έννοια της ετερογένειας λόγω διαφορών των χωρών του παγκόσμιου συστήματος στις παρακάτω παραμέτρους: ικανότητα/προθυμία πληρωμής, ικανότητα απόκρισης (π.χ. θεσμική, τεχνολογική), ευθύνη επιπτώσεων, ευπάθεια σε επιπτώσεις, εισόδημα και φιλοδοξίες ανάπτυξης. Η ετερογένεια αυτή

επεκτείνεται και στις διαφορετικές προτεραιότητες κάθε χώρας, που ιεραρχούν διαφορετικά τους πολιτικούς τους στόχους για την κλιματική αλλαγή, δηλαδή τη σταθεροποίηση της συγκέντρωσης των αερίων του θερμοκηπίου και τη διατήρηση ή επίτευξη μιας ποιότητας ζωής. Έτσι, οι χώρες του παραρτήματος I επιδιώκουν τη μείωση των εκπομπών με ταυτόχρονη βελτίωση της ποιότητας ζωής, ενώ οι χώρες που δεν ανήκουν στο παράρτημα I, επιδιώκουν τη βελτίωση της ποιότητας ζωής πρώτα, μεταξύ άλλων, διατηρώντας τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και διατηρώντας ή μειώνοντας τις κατά κεφαλήν εκπομπές.

Έπειτα, όταν οι συζητήσεις στις διαπραγματεύσεις προχώρησαν, η αναζήτηση έτους-βάσης για την υλοποίηση των στόχων κατέληξε στον προσδιορισμό του έτους 1990 για τις ανεπτυγμένες χώρες και του έτους 1994 για τις αναπτυσσόμενες, αλλά στη Σύμβαση ως έτος-βάσης ορίστηκε το 1990 για όλα τα μέρη της. Και ο μηχανισμός κοινής εφαρμογής δίχασε Βορρά και Νότο, καθώς, χαρακτηριστικά, η Βραζιλία θεώρησε ότι το μέσο αυτό μετέφερε το βάρος του περιορισμού των εκπομπών από τις χώρες του παραρτήματος I στις χώρες που δεν ανήκουν στο παράρτημα I, γι' αυτό υποστήριξε θερμά τη δημιουργία του μηχανισμού καθαρής ανάπτυξης μέσω του οποίου οι αναπτυγμένες χώρες θα ενίσχυαν τις αναπτυσσόμενες με προγράμματα χρηματοδότησης και μεταφοράς τεχνολογίας (βλ. π.χ. ανάπτυξη τεχνολογίας ανακύκλωσης πυρηνικού καυσίμου από την Κίνα που συνάντησε δυσκολίες στην εφαρμογή λόγω τεχνικών και οικονομικών προβλημάτων).⁴⁵ Η επεξεργασία, κατά το σχεδιασμό του μηχανισμού, συμπερίληψης κινήτρων για συμμόρφωση και προστίμων για μη συμμόρφωση παραπέμπει στην προτεινόμενη λογική επίλυσης του διλήμματος του φυλακισμένου, ιδιαίτερα για την ενθάρρυνση των αναπτυσσόμενων χωρών να συμμετάσχουν στην προσπάθεια υλοποίησης προγραμμάτων μείωσης των εκπομπών. Τέλος, ο Βορράς και ο Νότος διαφώνησαν επίσης σχετικά με την ερμηνεία των εκχωρηθεισών ποσοτικών μονάδων στη σχετική συζήτηση στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για το Πρωτόκολλο του Κιότο. Το χάσμα μεταξύ πλούσιων και φτωχών, άλλωστε, πολώνει τις μεταξύ τους διαπραγματεύσεις, μέχρι του σημείου που ο πρόεδρος της Ουγκάντας Yoweri Museveni δήλωσε στη σύνοδο κορυφής της Αφρικανικής Ένωσης το 2007 ότι η παγκόσμια κλιματική αλλαγή αποτελεί «επιθετική ενέργεια των πλουσίων κατά των φτωχών».⁴⁶

Τα παραπάνω σκιαγραφούν, ενδεικτικά, τους λόγους που δυσχέραιναν τον προσδιορισμό νομικά δεσμευτικών όρων (ποσοστά και χρονικά όρια) στο πλαίσιο των συμφωνιών σχετικά με τους Ποσοτικούς Στόχους Περιορισμού και Μείωσης των Εκπομπών (QELROS), καθώς οι αναπτυσσόμενες χώρες δεν αποδέχονται τη μείωση της ανάπτυξής τους, αλλά δεν είναι και σε θέση να προβλέψουν την εξέλιξη της οικονομίας τους τα επόμενα 10 ή 15 χρόνια, ώστε να ληφθούν οι ανάλογες αποφάσεις. Αξίζει, εδώ, να αναφέρουμε συνοπτικά ότι μία σημαντική λύση που

⁴⁵ <http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1231073039>

⁴⁶ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, p. 129

προτάθηκε για την αντιμετώπιση των ανωτέρω δυσκολιών ήταν η οικονομική αποτελεσματικότητα, η οποία συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων της Σύμβασης, είναι συμβατή με τα άρθρα 2 και 10 του Πρωτοκόλλου του Κιότο και δεν επιβάλλει μη συμβατούς με την έννοια της ευθυδικίας QERLOS, ακολουθώντας τη γραμμή κοινής δράσης για μετρήσιμα αποτελέσματα. Η Κίνα, για παράδειγμα, περιόρισε τις εκπομπές της υλοποιώντας μέτρα με έμφαση στην οικονομική αποτελεσματικότητα, με αποτέλεσμα να μειωθούν οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου της χώρας, αλλά να αυξηθούν οι συνολικές εκπομπές της λόγω της επακόλουθης οικονομικής ανάπτυξης. Άλλωστε, μετά την εξέταση των διάφορων προτεινόμενων προσεγγίσεων –με βάση την ευθύνη (αποζημίωση σε περίπτωση βλάβης εις βάρος άλλων ανθρώπων), τη φτώχεια (προστασία φτωχών και ευπαθών έναντι κλιματικών επιπτώσεων), τα δικαιώματα (επί παγκόσμιων αγαθών και εμπορεύσιμα δικαιώματα εκπομπών), τις ευκαιρίες (για ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο και αειφόρο τρόπο ζωής) και το βάρος της αντιμετώπισης της κατάστασης (σχέσεις μεταξύ κρατών και ευθύνη προσαρμογής), η καταληκτική διαπίστωση ήταν σχετικά με την ανάγκη μεταφοράς οικονομικών και τεχνολογικών πόρων από το Βορρά προς το Νότο και η πορεία επίτευξης των περιβαλλοντικών στόχων (κατά μία άποψη, ιδανικά, δυναμικών στόχων) θα μπορεί να ακολουθήσει την πρόταση του «περιορισμού και σύγκλισης», περιορισμού των συνολικών εκπομπών σε επίπεδα σύμφωνα με την απορροφητική ικανότητα του πλανήτη και σύγκλισης των κατά κεφαλήν εκπομπών ανεπτυγμένων και μη κρατών στη βάση της ισότητας, της αρχής της αναλογικότητας ή, κατά τον πολιτικό ρεαλισμό, της προσαρμοσμένης ισονομίας. Επιπρόσθετα, έχουν διατυπωθεί τρεις ακόμα προσεγγίσεις για την αποτελεσματική αξιοποίηση του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης (CDM), η μονομερής (ανάπτυξη με βάση το εμπόριο, εμπορικό πλεονέκτημα Νότου σε μια νέα αγορά), η διμερής (ανάπτυξη με βάση τις ξένες επενδύσεις με ισχυρό ρόλο υπερεθνικών συνεταιρισμών) και η πολυμερής (ξένη βοήθεια για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης), ενώ μια προσεκτική μελέτη της εξέλιξης της ανάλυσης της κλιματικής πολιτικής τις τελευταίες δεκαετίες οδηγεί στη διαπίστωση της μετάβασης της εστίασης από την αποτελεσματικότητα στην ευθυδικία και από την ευθυδικία στην αειφορία. Από την άλλη πλευρά, όμως, σε πολιτικό επίπεδο, παρατηρείται μεταφορά της εστίασης του ενδιαφέροντος από την ευθυδικία στην αποδοτικότητα με βάση το κόστος (Παράρτημα 7), γεγονός που οδηγεί σε μεγαλύτερη έμφαση στους βραχυπρόθεσμους στόχους, επιβαρύνοντας την υλοποίηση αειφόρων πολιτικών, ενώ οι αντίθετοι με τους μηχανισμούς ευελιξίας υποστηρίζουν ότι τα οικονομικά οφέλη υποβαθμίζονται από το υψηλό κόστος συναλλαγών (συν το κόστος κάλυψης των κινδύνων των έργων) και ότι οι μηχανισμοί αυτοί τελικά παρέχουν ένα «διεθνές δικαίωμα στη ρύπανση», αποθαρρύνοντας τη λήψη μέτρων σε εθνικό επίπεδο.⁴⁷ Τέλος, για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης, υποστηρίχθηκε η ιδέα της ίδρυσης ενός διεθνούς καθεστώτος για το κλίμα, το οποίο θα προσδιόριζε σημαντικά χαμηλότερα όρια εκπομπών και θα τα μετέφραζε σε εθνικά όρια για όλες ανεξαιρέτως τις χώρες-μέρη της Σύμβασης.

⁴⁷ Jackson Tim (ed), *Mitigating Climate Change: Flexibility Mechanisms*, An Elsevier Energy Compendium, A collection of papers from the journal Energy Policy 1999-2001, Guildford, Surrey, UK, p. viii

Ειδικότερα, η ανάλυση των εννοιών της ισότητας και της ευθυδικίας μας οδηγεί στο περιεχόμενο της Αρχής 1 της Διακήρυξης Σχετικά με το Ανθρώπινο Περιβάλλον (Στοκχόλμη, 1972) για την ισότητα των ανθρώπων και στο περιεχόμενο της Αρχής 3 της Διακήρυξης Σχετικά με το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (Ρίο, 1992) για το δικαίωμα ανάπτυξης με τρόπο που να πληροί τις αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές ανάγκες των μελλοντικών γενιών στη βάση της ευθυδικίας. Η ευθυδικία συνδέεται με την ισότητα, αλλά διακρίνεται από αυτή ανάλογα με την ποσοτική χρήση του δικαιώματος από κάθε άνθρωπο, αναφορικά με το περιβάλλον και την ατμόσφαιρα, εκφράζει τη δικαιοσύνη, στο πλαίσιο του δημόσιου διεθνούς δικαίου, σχετίζεται με το οικονομικό και κοινωνικό κόστος της μείωσης των εκπομπών, σχετικά με την κλιματική αλλαγή υπό το πρίσμα της πολιτικής, και τονίζει την ανάγκη διαμοιρασμού του βάρους της μείωσης των εκπομπών, αλλά και κοινής απόλαυσης του δικαιώματος σε ένα υγιές και καθαρό περιβάλλον, ανάμεσα στις γενιές και στα έθνη, καθώς και στις διάφορες περιοχές εντός των εθνών, όπου υπάρχουν κοινωνικο-οικονομικές διαφορές, ανάλογα με την οικονομική τους ευμάρεια. Ακριβώς γι' αυτό, η ευθυδικία βρίσκεται σε αλληλεξάρτηση με την έννοια της ικανότητας, της ικανότητας των χωρών να αντιμετωπίσουν την κλιματική αλλαγή, με βάση τις οικονομικές και τεχνολογικές τους δυνατότητες, αλλά και της ικανότητας της γης να απορροφήσει συγκεκριμένες ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα, πριν προκληθούν μη αναστρέψιμες φυσικές καταστροφές. Το κυριότερο στοιχείο, ωστόσο, της ευθυδικίας είναι ότι αποτελεί τη θεμελιώδη προϋπόθεση για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με οποιαδήποτε διεθνή συμφωνία. Η επιβολή άδικων ή ανισομερών αποφάσεων είναι καταδικασμένη να μην διαρκέσει, γι' αυτό η ευθυδικία θα διασφαλίσει τη συμμόρφωση των μερών, αντίληψη που διαπνέει το Πρωτόκολλο του Κιότο στο στόχο μείωσης των κατά κεφαλήν διαφορών ανάμεσα σε ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες πέρα από τους περιβαλλοντικούς στόχους της Σύμβασης.

Μια νέα έννοια που θα μας απασχολήσει στη συνέχεια απαντά στον όρο «sustainomics». Πρόκειται για έναν διεπιστημονικό κλάδο που προσεγγίζει την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης, ένα μετα-πλαίσιο για την επίτευξη μιας πιο αειφόρου ανάπτυξης. Η «επιστήμη της αειφορίας» και η έννοια του «homo sustinens» και της «περιβαλλοντικής ηθικής» εστιάζουν, γενικά, σε ζητήματα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά και, ειδικότερα, σε πτυχές ανθρωπολογικές, γεωγραφικές, τεχνολογικές, οικολογικές με έμφαση στα προβλήματα της φτώχειας, της πείνας, της υγείας και στα τοπικά περιβαλλοντικά προβλήματα, επιδιώκοντας την ενσωμάτωση περιβαλλοντικών και κοινωνικο-οικονομικών παραμέτρων στην παραδοσιακή νεοκλασική οικονομική ανάλυση. Το περιβάλλον, άλλωστε, άρχισε να αναφέρεται στη βιβλιογραφία της ανάπτυξης μόλις μετά το 1990, με τη σύγχρονη έννοια της οικονομικής αειφορίας (δικαιώματος και υποχρέωσης των μερών της Σύμβασης) να επιδιώκει τη μεγιστοποίηση της ροής των εισοδημάτων που μπορούν να παραχθούν, με ταυτόχρονη διατήρηση (τουλάχιστον) του αποθέματος του ενεργητικού (ή κεφαλαίου) που παράγει αυτά τα κερδοφόρα αποτελέσματα, ενώ σε σχέση με το περιβάλλον η έννοια αυτή τονίζει την ανάγκη διαχείρισης των σπάνιων φυσικών πόρων με συνετό τρόπο, δεδομένου ότι η ανθρώπινη ευημερία εξαρτάται από τις

οικολογικές υπηρεσίες. Για τον κοινωνικό τομέα, παράλληλα, ενδιαφέρει η ατομική, καθώς και η συνολική ευημερία της κοινωνίας και, κυρίως, η καταπολέμηση της φτώχειας και των διαφορών βιοτικού επιπέδου ανάμεσα σε αστικές και αγροτικές περιοχές. Αξιοσημείωτη, εδώ, είναι η διάκριση των τριών κοινωνικο-οικολογικών τάξεων του Korten, σε υπερκαταναλωτές, καταναλωτές με την έννοια της αειφορίας και αποκλεισμένους (βλ. Παράρτημα 1), ενώ το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών με το περίφημο γράφημα σε σχήμα ποτηριού σαμπάνιας σκιαγραφεί την εισοδηματική ανισότητα στον παγκόσμιο πληθυσμό (βλ. Παράρτημα 2). Οι διαφορές εισοδημάτων έλκουν τον προβληματισμό των κυβερνήσεων και επαναφέρουν στο επίπεδο λήψης των αποφάσεων τη σχέση ηθικής και πολιτικής και την ανάγκη ενίσχυσης της απασχόλησης και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, δεδομένου, ειδικά, ότι οι κοινωνικές ανισότητες επιβαρύνουν πάντα περισσότερο τα χαμηλότερα εισοδήματα και τα φτωχότερα νοικοκυριά. Η ενίσχυση των τελευταίων, επιδιώκεται, μεταξύ άλλων, μέσω στήριξης και ενδυνάμωσης της ικανότητάς τους για ανάπτυξη με τα κατάλληλα μέτρα, θεσμούς και πολιτικές, καθώς αναγνωρίζεται ότι πολλές θεσμικές αδυναμίες και κοινωνικά προβλήματα οφείλονται σε κυβερνητικές αδυναμίες, αδύναμες διοικητικές υποδομές, έλλειψη διαφάνειας, ευπάθεια σε κοινωνικές (συμπεριλαμβανομένων περιβαλλοντικών προβλημάτων, π.χ. ρύπανση υδάτων, και γεωγραφικών πτυχών, π.χ. προβλήματα σε νησιά), πολιτικές και περιφερειακές συγκρούσεις και οικονομικές δυσκολίες λόγω διεθνών ή δημόσιων χρεών. Λογικό επακόλουθο, βέβαια, των ανωτέρω δυσχερειών, είναι οι χώρες αυτές να είναι αδύναμες ή απρόθυμες να επενδύσουν σε περιβαλλοντικά προγράμματα για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προκλήσεων.

Οι προσεγγίσεις που αναπτύσσονται σε επιστημονικό επίπεδο για την εξεύρεση του καλύτερου δυνατού οικονομικού μοντέλου σε αυτό το πλαίσιο εστιάζουν στο βέλτιστο αποτέλεσμα (optimality), τη διάρκεια και «αντοχή» του συστήματος (durability), ενώ αξιοποιούν και την τεχνική της ανάλυσης κόστους-οφέλους (cost-benefit analysis). Η σύγχρονη αντίληψη πλέον είναι ότι η ανάπτυξη που επιζητούν οι αναπτυσσόμενες χώρες μπορεί να συνεχιστεί μόνο εφόσον είναι αειφόρος και αυτή στηρίζεται από την άποψη ότι είναι δυνατή η υλοποίηση win-win πολιτικών, που θα αποφέρουν δηλαδή ταυτόχρονα οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη (π.χ. μέσω ανάπτυξης της τεχνολογίας της πληροφορικής). Κατά συνέπεια, τα περιβαλλοντικά συστήματα (παγκόσμιο, υπερεθνικό, φυσικό περιβάλλον, γη, νερό, αστικό, βιομηχανικό περιβάλλον, αέρας) μπορούν να ληφθούν υπόψη στο επίπεδο λήψης των αποφάσεων (διεθνές, εθνικό μακροοικονομικό, περιφερειακό, τομεακό, ανά υποτομέα και ανά έργο) μέσω αναλυτικών μεθόδων και εργαλείων, όπως την περιβαλλοντική αξιολόγηση των φυσικών, βιολογικών και κοινωνικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, την οικονομική αποτίμηση των επιπτώσεων σε σχέση με την αειφόρο ανάπτυξη, την ολοκληρωμένη διαχείριση των πόρων, τη μακροοικονομική ανάλυση και περιβαλλοντική ευθύνη, την παγκόσμια περιβαλλοντική οικονομική ανάλυση και όλα αυτά σε συνδυασμό με τις παραδοσιακές οικονομικές αναλύσεις και την τεχνο-οικονομική ανάλυση. Για την πρακτική εφαρμογή των ανωτέρω, χρειάζεται η εκτίμηση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών κινδύνων που

συνεπάγεται η κλιματική αλλαγή, η προώθηση της κοινωνικής ευημερίας και η τήρηση της αρχής της ευθυδικίας, η στήριξη των ευπαθών στις φυσικές καταστροφές χωρών, η μεγαλύτερη έμφαση στο περιβαλλοντικό υποσύστημα της ατμόσφαιρας, η τήρηση της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει», ο σεβασμός των δικαιωμάτων του άλλου κατά τη λήψη αποφάσεων και ο σεβασμός των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.⁴⁸

ΚΙΝΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ-ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

Το περιοδικό National Geographic που εστιάζει, μεταξύ άλλων, σε ζητήματα περιβάλλοντος (ενέργεια, γλυκά νερά, υπερθέρμανση, φυσικό περιβάλλον, φυσικές καταστροφές, ωκεανός, πράσινος οδηγός), έχει δημοσιεύσει πληθώρα άρθρων και φωτογραφιών για την Κίνα. Μεταξύ άλλων, υπάρχουν αναφορές στα προβλήματα ατμοσφαιρικής ρύπανσης και έντονης αστικοποίησης, τον κίνδυνο εξαφάνισης του 20% της χλωρίδας της χώρας (31.500 είδη φυτών), την αυξανόμενη ερημοποίηση και τις επικίνδυνες θύελλες σκόνης, την αύξηση αυτοκινήτων και συνεπαγόμενη κατανάλωση καυσίμων, την ταχεία αύξηση των εκπομπών CO₂, τη σχεδόν μη αναστρέψιμη μόλυνση του Κίτρινου Ποταμού, αλλά και στην πρωτοβουλία συγκρότησης οικολογικών (αειφόρων) πόλεων και κωμοπόλεων και την αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στη χώρα.

Γενικά, η περιβαλλοντική επιβάρυνση στην Κίνα προέκυψε ως αποτέλεσμα της βιομηχανοποίησής της-στο βιομηχανικό τομέα γίνεται και η μεγαλύτερη κατανάλωση ενέργειας (Παράρτημα 8), ειδικά μετά το 2001 και την ένταξη στον ΠΟΕ- που, ενώ έδωσε διέξοδο στο πρόβλημα της φτώχειας που αντιμετώπιζε μέρος του πληθυσμού, ταυτόχρονα προκάλεσε σημαντική ζημιά στο περιβάλλον της, όσο και στη δημόσια υγεία (βλ. αυξημένα επίπεδα θνησιμότητας και πασχόντων από καρδιαγγειακών και αναπνευστικών παθήσεων), γεγονός που συνεπάγεται τέτοιο οικονομικό και κοινωνικό κόστος για την κυβέρνηση, ώστε να μην μπορεί να το αγνοήσει και να μην προσαρμόσει τις πολιτικές της. Σημαντικές πηγές μόλυνσης είναι η βαριά βιομηχανία, ειδικά ο κατασκευαστικός τομέας και τα εργοστάσια παραγωγής ενέργειας με καύση άνθρακα, ενώ περίπου το 70% της ενέργειας της Κίνας παρέχεται από εσωτερικά αποθέματα άνθρακα, που σε μεγάλο βαθμό, περιέχουν υψηλά επίπεδα θείου και υδράργυρο (Παράρτημα 10). Παρόλο που πρόσφατοι κανονισμοί απαιτούν τη χρήση πλυντριδίων από τα εργοστάσια παραγωγής ενέργειας, η επιβολή τους σε τοπικό επίπεδο είναι πλημμελής. Από την άλλη πλευρά, το τσιμέντο που χρησιμοποιείται στις κατασκευές, απελευθερώνει συχνά υψηλά επίπεδα υδραργύρου και διοξειδίου του άνθρακα και, αν σκεφτεί κανείς ότι η χώρα εκπέμπει περίπου το 14% των παγκόσμιων εκπομπών CO₂ και το 6-8% αυτών οφείλεται στη βιομηχανία τσιμέντου, σίγουρα πρόκειται για μια σημαντική πηγή ρύπανσης. Επιπλέον, η μόλυνση των υδάτων επιδεινώνει την ήδη χαμηλή παροχή νερού της χώρας, με το ένα τρίτο των πόλεων να αντιμετωπίζει προβλήματα λειψυδρίας. Άλλοι υπολογισμοί φέρουν το ένα τρίτο των υδάτινων πόρων της Κίνας να θεωρείται ακατάλληλο για

⁴⁸ Pinguelli-Rosa Louis and Munasinghe Mohan (eds), *Ethics, Equity and International Negotiations on Climate Change*, Edward Elar, Northampton 2002, pp. 1-176

βιομηχανική χρήση, πόσο μάλλον για γεωργική χρήση ή για κατανάλωση πόσιμου νερού, ενώ μόλις το 40% των δημοτικών λυμάτων υφίστανται επεξεργασία, με αποτέλεσμα να προκαλούν περαιτέρω πηγές μόλυνσης. Και σε αυτή την περίπτωση, η αντιμετώπιση του προβλήματος συναντά εμπόδια σε τοπικό επίπεδο, όπου η έλλειψη κινήτρων και το υψηλό κόστος λήψης αποτελεσματικών μέτρων δεν προωθεί τη συμμόρφωση με τις επίσημες περιβαλλοντικές πολιτικές. Η μόλυνση των υδάτων, που αφορά και 300 εκατομμύρια Κινέζους αγροτικών περιοχών, στερεί στο θιγόμενο πληθυσμό την πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό, λόγω βιομηχανικών, δημοτικών και γεωργικών λυμάτων που πλημμυρίζουν τους υδάτινους πόρους. Μάλιστα, κάθε χρόνο, 190 εκατομμύρια Κινέζοι, κυρίως αγροτικών περιοχών, πλήττονται από ασθένειες που έχουν σχέση με το νερό.⁴⁹ Παρά την Πράσινη Επανάσταση, άλλωστε, που αύξησε την παγκόσμια γεωργική παραγωγή, η καλλιεργήσιμη γη στην Κίνα έχει μειωθεί και το ζήτημα της ασφάλειας τροφίμων, ειδικά σε συνάρτηση με την κλιματική αλλαγή, απασχολεί άμεσα τη χώρα. Συγκεκριμένα, η άνοδος της θερμοκρασίας είχε σημαντικές αρνητικές συνέπειες στην παραγωγή σίτου και η λειψυδρία έχει δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα άρδευσης, που οδήγησαν την κυβέρνηση στην αναθεώρηση του Εθνικού Νόμου περί Υδάτων της Κίνας το 2002 και τη νομοθετική ρύθμιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας που δημιουργούνται από δραστηριότητες άντλησης υδάτων και λοιπές δραστηριότητες σχετικά με τη διαχείριση των υδάτων, που αποτελούν ορισμένα μόνο από τα μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση για την αντιμετώπιση του προβλήματος.⁵⁰ Επιπλέον, σύμφωνα με την Κρατική Υπηρεσία Περιβαλλοντικής Προστασίας της Κίνας (2007), 10 εκατομμύρια εκτάρια γης (10% επί του συνόλου) έχουν μολυνθεί και θα χρειαστεί να εισάγει 369 εκατομμύρια τόνους σιτάρι μέχρι το 2030, ενώ 16 από τις πιο μολυσμένες πόλεις του κόσμου βρίσκονται στην Κίνα.⁵¹ Παράλληλα, η Εθνική Επιτροπή Ανάπτυξης και Μεταρρύθμισης της Κίνας στο Εθνικό Πρόγραμμα για την Κλιματική Αλλαγή (NDRC 2007) επισημαίνει διάφορες κλιματικές αλλαγές στην Κίνα, συμπεριλαμβανομένων της αύξησης της θερμοκρασίας, των αλλαγών στις βροχοπτώσεις, της αύξησης των άγονων περιοχών και των κινδύνων ερημοποίησης, της αύξησης της στάθμης της θάλασσας, της πιθανότητας συχνότερων ακραίων καιρικών ή κλιματικών φαινομένων και της επιταχυνόμενης υποχώρησης των παγετώνων, για την αντιμετώπιση των οποίων προτείνει συγκεκριμένες πολιτικές και στόχους (βλ. παρακάτω).⁵² Σύμφωνα με άλλες εκθέσεις πάλι, τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά προβλήματα της Κίνας είναι οι μειωμένες βροχοπτώσεις, τα σοβαρά επικίνδυνα καιρικά φαινόμενα και το λιώσιμο των πάγων, που αναμένεται να

⁴⁹ <http://www.nationalgeographic.com/search/?search=china%27s+environmental+problem>

⁵⁰ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 301

⁵¹ *International Affairs*, Volume 85, Issue 6, The Author(s) Journal Compilation, Blackwell Publishing Ltd/The Royal Institute of International Affairs, 2009, pp. 1101-1116

⁵² Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 181

προκαλέσουν εσωτερικές εντάσεις, λόγω της άνισης κατανομής των πόρων και του τεράστιου πληθυσμού της χώρας.

Και άλλες πηγές, όμως, επιβεβαιώνουν τα σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας, όπως, για παράδειγμα, η Παγκόσμια Ένωση Προστασίας του Περιβάλλοντος (IUCN), η οποία στην Κόκκινη Λίστα που δημοσιοποίησε το 2003 συμπεριέλαβε την Κίνα στις χώρες στις οποίες καταγράφεται ο μεγαλύτερος αριθμός πουλιών και θηλαστικών σε κίνδυνο, με τη Νοτιοανατολική Ασία να συγκεντρώνει πολλά κρίσιμα προβλήματα λόγω της ελλιπούς περιβαλλοντικής διαχείρισης.⁵³ Από την άλλη πλευρά, η Κίνα αντιμετωπίζει δυσκολίες κάλυψης των διατροφικών αναγκών του πληθυσμού της λόγω της κρίσης τροφίμων και των προβλημάτων στη γεωργία, με αποτέλεσμα να επενδύει, όπως και η Ινδία, στην ανάπτυξη γενετικά τροποποιημένων φυτών για την κάλυψη των αναγκών του αυξανόμενου πληθυσμού της. Συγκεκριμένα, η Κίνα μαζί με την Ινδία, καταλαμβάνουν το μισό των παγκόσμιων επενδύσεων στη γεωργική βιοτεχνολογία, με έμφαση στην πειραματική καλλιέργεια νέων ποικιλιών. Η κυβέρνηση της Κίνας χρηματοδοτεί εξ ολοκλήρου την έρευνα στη γεωργική βιοτεχνολογία και είναι η δεύτερη χώρα μετά τις ΗΠΑ στις ερευνητικές επενδύσεις (επένδυσε 112 εκατ. δολ. στη βιοτεχνολογική έρευνα το 1999). Η Κίνα λοιπόν αναπτύσσει γενετικά τροποποιημένη αραχίδα, ενώ το Κινεζικό Γραφείο Ασφάλειας Γενετικής Μηχανικής ενέκρινε 141 από τις 353 αιτήσεις για δοκιμαστικές καλλιέργειες, απελευθερώσεις στο περιβάλλον και διάθεση στο εμπόριο γενετικά τροποποιημένων οργανισμών. Έμφαση έχει δοθεί, πάντως, σε μια νέα ποικιλία ρυζιού, με ανθεκτικότητα σε τρία παράσιτα, που αναμένεται να συμβάλει καθοριστικά στην εξασφάλιση της αυτάρκειας σε τρόφιμα πολλών ασιατικών χωρών.⁵⁴ Η διατροφική ασφάλεια αποτελεί σημαντική προτεραιότητα της κινεζικής κυβέρνησης, η οποία αναγνωρίζει τα προβλήματα της αστικοποίησης, της ερημοποίησης και της κλιματικής αλλαγής και προχωρά στην έγκριση «μεταλλαγμένων» καλλιεργειών, παρά τις αντιρρήσεις της κινεζικής Greenpeace για τους κινδύνους που εγκυμονούν εις βάρος της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος.⁵⁵

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας έχουν σημαντικό οικονομικό κόστος για την Κίνα. Κυβερνητικές πηγές τοποθετούν το κόστος της ρύπανσης για την Κίνα στο ποσό των 200 δις. δολ. μόνο για το 2005, με δεδομένη τη δυσκολία υπολογισμού του κόστους στην ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον. Οι πρόωροι θάνατοι λόγω της ατμοσφαιρικής ρύπανσης υπολογίζονται, για παράδειγμα, σε 450.000-750.000 ετησίως (μεγαλύτερο ποσοστό παγκοσμίως) και οι θανατηφόρες ασθένειες από τη ρύπανση των υδάτων άγγιξαν τις 60.000. Μια σημαντική διαπίστωση από την εξέταση των θιγόμενων περιοχών αφορά την παραδοχή ότι τα προβλήματα δημόσιας υγείας πλήττουν κυρίως τις αγροτικές περιοχές και την οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη (βλ. επίσης διαφορά εισοδήματος αστικού και αγροτικού πληθυσμού).

⁵³ <http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=496922>

⁵⁴ <http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=573980>

⁵⁵ <http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1081433>

Σε όλη την έκταση της χώρας, οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής θα γίνουν αντιληπτές με διαφορετικό τρόπο και οι διαφορές αυτές δεν θα αφορούν μόνο αστικές και αγροτικές περιοχές, αλλά και ανατολικές και δυτικές περιοχές, όπου ήδη η ανάπτυξη, τα δημογραφικά και γεωγραφικά δεδομένα και τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι διαφορετικά. Σύμφωνα με άλλα στοιχεία, τα ακραία καιρικά φαινόμενα του 2006 προκάλεσαν στην Κίνα κόστος σε ζημιές ύψους άνω των 25 δις δολαρίων, ενώ η ετησία οικονομική ζημία λόγω της ερημοποίησης ανέρχεται περίπου στα 6,5 δις δολάρια, χωρίς να υπολογίσουμε τις κοινωνικές συνέπειες ενδεχόμενης μετανάστευσης λόγω κλιματικών αλλαγών. Άμεσες θα είναι και οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στη γεωργία (μείωση παραγωγής) και κατ' επέκταση στο εμπόριο (αύξηση εισαγωγών) που θα αναγκάσει τη χώρα να αναδιαμορφώσει τις εμπορικές της σχέσεις, καθώς και στην ενέργεια, όπου ενδέχεται να αυξηθεί η εξάρτηση της χώρας από εισαγόμενους ενεργειακούς πόρους.⁵⁶ Το κόστος, βέβαια, της περιβαλλοντικής ρύπανσης, επεκτείνεται αναπόφευκτα και σε άλλα κράτη, με τη μορφή περιβαλλοντικής επιβάρυνσης (βλ. αμμοθύελλες σε Νότια Κορέα και Ιαπωνία και επιπτώσεις υποβάθμισης των υψιπέδων του Θιβέτ σε Πακιστάν, Αφγανιστάν και σε άλλες χώρες), αλλά και με τη μορφή απαξίωσης των νομοθετικών ρυθμίσεων και περιβαλλοντικών μέτρων που έχουν ληφθεί σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (π.χ. Νόμος για τον Καθαρό Αέρα των ΗΠΑ). Η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στο Πεκίνο το 2008 έφερε στο προσκήνιο τα σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας, ειδικά το πρόβλημα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στο Πεκίνο.⁵⁷

Από την άλλη πλευρά, παραμένοντας στο θέμα των επιπτώσεων των περιβαλλοντικών προβλημάτων, έχει ενδιαφέρον να παραθέσουμε ορισμένα ιστορικά στοιχεία που συνδέουν την κλιματική αλλαγή με εσωτερικά πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα της Κίνας, όπως πολέμους, κοινωνικές αναταραχές και αλλαγές δυναστειών. Φαίνεται λοιπόν πως η κλιματική αλλαγή έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη μετάβαση στη δυναστεία των Qing, αλλά και σε πολέμους που προκλήθηκαν από τη μείωση της παραγωγικότητας και τον περιορισμό των πόρων. Αντίθετα, είναι σχεδόν απίθανο η μη ανάληψη ή εκπλήρωση περιβαλλοντικών δεσμεύσεων από μέρους της Κίνας σε διεθνές επίπεδο να προκαλέσει στρατιωτικές συγκρούσεις με άλλες χώρες, αν και μπορεί να προκαλέσει ανταποδοτικά μέτρα (βλ. εμπορικά μέτρα ΗΠΑ προς αναπτυσσόμενες χώρες για τη μείωση εκπομπών και πιθανή κλιμακωσή τους ή πιθανές οικονομικές και πολιτικές κυρώσεις από πολλές χώρες μαζί) και έντονες διεθνείς πιέσεις προς την κατεύθυνση της λήψης μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας.

Το κυριότερο, όμως, αντίβαρο σε όλα τα παραπάνω και ο λόγος που η Κίνα δεν προχωρά όσο θα ήθελε η παγκόσμια κοινότητα σε περισσότερα μέτρα αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων και, ειδικά, μετριασμού των εκπομπών, είναι οι ανάγκες και προτεραιότητες της χώρας που θα μπορούσαν να

⁵⁶ *International Affairs*, Volume 85, Issue 6, The Author(s) Journal Compilation, Blackwell Publishing Ltd/The Royal Institute of International Affairs, 2009, p. 1195-1213

⁵⁷ <http://www.nationalgeographic.com/search/?search=china%27s+environmental+problem>

παρουσιαστούν σχηματικά με μια αλυσίδα στην οποία το περιβάλλον συνδέεται με την ανάπτυξη, η ανάπτυξη με την κατανάλωση ενέργειας και η κατανάλωση ενέργειας με τη χρήση άνθρακα. Μάλιστα, με τα τρέχοντα περιβαλλοντικά και ενεργειακά δεδομένα, η Κίνα θα μπορούσε σε 25-30 χρόνια να σταθεροποιήσει τις εκπομπές της, αλλά μόνο με σημαντική υποχώρηση στους ρυθμούς ανάπτυξής της, γεγονός το οποίο θα σήμαινε παραίτηση από τον ιστορικό στόχο της χώρας για την καταπολέμηση της φτώχειας του πληθυσμού της.⁵⁸ Μάλιστα, το κόστος λήψης μέτρων προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή παγκοσμίως είναι μεγάλο και εκτιμάται στα 40-170 δις δολάρια ετησίως μέχρι το 2030, κατά την εκτίμηση της UNFCCC, ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες αντιστοιχούν από αυτά τα 27-66 δις δολάρια. Η χρηματοδότηση, άλλωστε, από τους υπάρχοντες μηχανισμούς χρηματοδότησης της UNFCCC υπόκειται σε προβλήματα ανεπάρκειας, αδυναμίες και πολιτικούς περιορισμούς, με αποτέλεσμα οι αναπτυσσόμενες χώρες να μην μπορούν να στηρίζονται αποκλειστικά και με μακροπρόθεσμο ορίζοντα σε βάση αξιοπιστίας σε αυτούς.⁵⁹ Επιπρόσθετα, έχει εκφραστεί και το επιχείρημα ότι η διατήρηση της ταχείας οικονομικής ανάπτυξης στην Κίνα αποτελεί προϋπόθεση διασφάλισης της νομιμότητας της κομμουνιστικής κυβέρνησης της χώρας, καθιστώντας την ηγεσία ιδιαίτερα ευαίσθητη σε ζητήματα ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας. Ουσιαστικά, η Κίνα ενδιαφέρεται να επιτύχει ταυτόχρονα δύο στόχους: τον οικονομικό στόχο της αύξησης του καθαρού κοινωνικού προϊόντος και τον περιβαλλοντικό στόχο του περιορισμού των εκπομπών της που έχουν σχέση με την ενέργεια.⁶⁰ Το συμπέρασμα είναι ότι η Κίνα θα προχωρήσει σε σημαντικές πολιτικές και δράσεις για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, όταν αισθανθεί ότι οι επιπτώσεις της απειλούν την εθνική σταθερότητα, με τις κύριες ανησυχίες της να επικεντρώνονται α) στις μειονοτικές περιοχές και τους κινδύνους μετανάστευσης εν μέσω περιφερειακών εντάσεων, β) στην υποβάθμιση των κύριων οικονομικών αναπτυξιακών ζωνών στις ανατολικές ακτές και γ) στη διεθνή πίεση για δράσεις μετριασμού της κλιματικής αλλαγής. Σύμφωνα μάλιστα με τους πολιτικούς ηγέτες της, το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής «μπορεί να επιλυθεί μόνο μέσω της ανάπτυξης».⁶¹

ΚΙΝΑ ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ-ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Μετά τη δέσμευση του Προέδρου Χου Ζιντάο για τον τετραπλασιασμό του ΑΕΠ μέχρι το 2020, δόθηκε μεγάλη έμφαση στην περιβαλλοντική πολιτική, η οποία δικαιολογείται από τον Brubaker από τη σύνδεση του περιβάλλοντος με την οικονομική ισχύ της χώρας, με την έννοια ότι αν δεν ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα

⁵⁸ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 393

⁵⁹ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, p. 135

⁶⁰ Jackson Tim (ed), *Mitigating Climate Change: Flexibility Mechanisms*, An Elsevier Energy Compendium, A collection of papers from the journal Energy Policy 1999-2001, Guildford, Surrey, UK, p. 28

⁶¹ *International Affairs*, Volume 85, Issue 6, The Author(s) Journal Compilation, Blackwell Publishing Ltd/The Royal Institute of International Affairs, 2009, p. 1212

περιβαλλοντικής προστασίας, θα επιβαρυνθεί η οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Για την αντιμετώπιση της ρύπανσης που προκαλείται από την παραγωγή⁶², η περιβαλλοντική προστασία εντάχθηκε στο σύνταγμα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας το 1978 και, έπειτα, στο Πενταετές Σχέδιο του 1996-2000 αποφασίστηκε η βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος και η υλοποίηση της Ατζέντας 21 (βλ. ενδεικτικά, αιεφόρος ανάπτυξη, πράσινη τεχνολογία, διατήρηση ενέργειας), με την Εθνική Υπηρεσία Περιβαλλοντικής Προστασίας (NEPA) να καθιερώνει ένα μακροπρόθεσμο «Σχέδιο Πράσινου Έργου» με ορίζοντα εφαρμογής μέχρι το 2010 και 1500 μέτρα που θα υλοποιούνταν σε τρία πενταετή στάδια (κυρίως μέτρα για τη βελτίωση της ποιότητας του νερού και του αέρα και την αντιμετώπιση των εκπομπών διοξειδίου του θείου και της όξινης βροχής).⁶³ Εξάλλου, θεσπίστηκαν το 2002 ο Νόμος για την Προώθηση μιας Πιο Καθαρής Παραγωγής και ο Νόμος για την Αξιολόγηση των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων. Το 2008, μάλιστα, η τροποποίηση που έγινε στο Νόμο για την Εξοικονόμηση Ενέργειας απέδωσε ευθύνες στα τοπικά κυβερνητικά στελέχη για τη διαχείριση των περιβαλλοντικών προτύπων.⁶⁴ Το κυριότερο χαρακτηριστικό του συνόλου των μέτρων, πάντως, είναι ότι αποσκοπούν στην αντιμετώπιση τοπικών και περιφερειακών προβλημάτων με ελάχιστη έμφαση σε παγκόσμιους περιβαλλοντικούς στόχους και προγράμματα και ότι συναντούν δυσκολίες λόγω των περιορισμένων χρηματοοικονομικών και τεχνικών πόρων.⁶⁵

Γενικά, η κεντρική κυβέρνηση της Κίνας έχει αντιληφθεί την έκταση του προβλήματος και αντιμετωπίζει με σοβαρότητα τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Αυτό αποδεικνύεται, καταρχάς, από το ότι υπήρξε η πρώτη αναπτυσσόμενη χώρα που θέσπισε Εθνικό Πρόγραμμα για την Κλιματική Αλλαγή (NPCC) το 2007⁶⁶ και, έπειτα, από την τροποποίηση, αναθεώρηση και κατάρτιση νόμων και προτύπων σχετικά με τις εκπομπές των αυτοκινήτων, την εξοικονόμηση ενέργειας, την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και τον έλεγχο της ρύπανσης των υδάτων. Εμπόδιο στη δράση της κυβέρνησης αποτελεί η αποκεντρωμένη δομή της, δηλαδή οι τοπικές κυβερνήσεις οι οποίες διαθέτουν και την εξουσία και το κίνητρο να υποστηρίζουν την οικονομική ανάπτυξη εις βάρος του περιορισμού της ρύπανσης. Η προσπάθεια επιβράβευσης των υπαλλήλων των τοπικών κυβερνήσεων που μεριμνούσαν για το περιβάλλον για την παροχή κινήτρων περιβαλλοντικής

⁶² Επί Μάο, η περιβαλλοντική επιβάρυνση αποδόθηκε στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής (την ιδιωτική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής), τη μεταμόρφωση του περιβάλλοντος μέσω της βιομηχανικής εργασίας και την ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας. (Maxwell Neville (ed), *China's road to development*, Pergamon Press Ltd., Headington, 1979, Second Enlarged Edition, p. 253)

⁶³ Jackson Tim (ed), *Mitigating Climate Change: Flexibility Mechanisms*, An Elsevier Energy Compendium, A collection of papers from the journal Energy Policy 1999-2001, Guildford, Surrey, UK, p. 20

⁶⁴ http://newswatch.nationalgeographic.com/2010/06/23/china_eco_cities/

⁶⁵ Jackson Tim (ed), *Mitigating Climate Change: Flexibility Mechanisms*, An Elsevier Energy Compendium, A collection of papers from the journal Energy Policy 1999-2001, Guildford, Surrey, UK, p. 21

⁶⁶ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 326

ευαισθητοποίησης, ωστόσο, συνάντησε τελικά την αντίθεση των τοπικών κυβερνήσεων και διεκόπη. Επίσης, η εθνική υπηρεσία περιβαλλοντικής προστασίας, η οποία το 2008 μετατράπηκε σε υπουργείο, συνεργάστηκε με χρηματοπιστωτικά ιδρύματα για τη μη χορήγηση δανείων και αδειών εξαγωγών σε βιομηχανίες-ρυπαντές. Σημαντική για την προστασία του περιβάλλοντος είναι και η δραστηριοποίηση των μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων και του Περιβαλλοντικού Φόρουμ της Κίνας (CEF), το οποίο προωθεί το διάλογο για τις περιβαλλοντικές και ενεργειακές προκλήσεις στην Κίνα.⁶⁷ Άλλωστε, η Κίνα, μετά το σεισμό του 2008 στην επαρχία Σισουάν, συνειδητοποίησε την ανάγκη ανάπτυξης ικανότητας αντίδρασης σε εθνικές και διεθνείς καταστροφές με ανθρωπιστικό χαρακτήρα.⁶⁸

Αν θέλουμε να εξετάσουμε λεπτομερέστερα τα μέτρα της Κίνας για το περιβάλλον, θα δούμε ότι στον τομέα της ενέργειας έχει προχωρήσει σημαντικά στην προώθηση της καθαρής ενέργειας, αποτελώντας την πρώτη χώρα σε επενδύσεις στον τομέα αυτό παγκοσμίως (ακολουθούν η Γερμανία και οι ΗΠΑ),⁶⁹ αν και το 2010 ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας ανακοίνωσε ότι η Κίνα αποτελεί το μεγαλύτερο καταναλωτή ενέργειας στον κόσμο, ξεπερνώντας τις ΗΠΑ, και με ιδιαίτερα αυξημένη τη ζήτηση πετρελαίου (Παραρτήματα 11 και 12).⁷⁰ Τα μέτρα που έχει λάβει η κυβέρνηση στον τομέα αυτό περιλαμβάνουν, ενδεικτικά, την καθιέρωση ενός συστήματος διαχείρισης της ενέργειας μέσω του Νόμου για τη Διατήρηση της Ενέργειας (1998), την υλοποίηση τεχνολογικών πολιτικών και την προώθηση πρακτικών εξοικονόμησης ενέργειας και εκμετάλλευσης ανανεώσιμων μορφών ενέργειας.⁷¹ Ενδιαφέρον παρουσιάζουν, άλλωστε, οι δηλώσεις του πολιτικού συμβούλου της Πρεσβείας της Κίνας στην Ελλάδα, σχετικά με το περιβάλλον, στις οποίες αναγνωρίζεται η σημασία της κλιματικής αλλαγής και των διεθνών προσπαθειών για την αντιμετώπισή της. Τονίζεται μάλιστα ότι «οι βασικοί στόχοι είναι να μειώσουμε μέχρι το 2010 την κατανάλωση ενέργειας για κάθε μονάδα ΑΕΠ κατά 20%, να αυξήσουμε το μερίδιο ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε πρωτεύουσα παραγωγή ενέργειας στο 10% και να αυξήσουμε τις δασικές εκτάσεις κατά 20%». (Παράρτημα 3)⁷² Επίσης, η Εθνική Επιτροπή Ανάπτυξης και Μεταρρύθμισης της Κίνας, έχοντας επισημάνει κάποιες βασικές αρχές, όπως αυτή των κοινών, αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών, η ενεργή συμμετοχή στη διεθνή συνεργασία, η έμφαση στο μετριασμό και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και η υλοποίηση μέτρων μαζί με πολιτικές όπως η διατήρηση της ενέργειας και η αγροτική παραγωγικότητα, προτείνει συγκεκριμένες πολιτικές και προγράμματα για τη μείωση της ενεργειακής

⁶⁷ <http://ngm.nationalgeographic.com/geopedia/China>

⁶⁸ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, p. 128

⁶⁹ <http://www.pewenvironment.org/campaigns/pew-clean-energy-program/id/8589935316/>

⁷⁰ <http://www.enet.gr/?i=news.el.oikonomia&id=212742>

⁷¹ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 313

⁷² <http://archive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID=916529&lngChapterID=1&lngItemID=917901>

κατανάλωσης, την αλλαγή σύνθεσης της οικονομίας, τη μείωση της ενεργειακής έντασης της οικονομίας και τη μείωση των εκπομπών.⁷³

Πάντως, επιμέρους πρωτοβουλίες της Κίνας υποδεικνύουν ότι το περιβαλλοντικό της ενδιαφέρον υποσκελίζεται από την έμφαση στο εθνικό συμφέρον της χώρας, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της συγκέντρωσης στρατηγικών αποθεμάτων σπάνιων γαιών. Συγκεκριμένα, ενώ η εξόρυξη και η επεξεργασία σπάνιων γαιών, οι οποίες είναι συχνά αναμειγμένες με άλλα υλικά, απαιτούν χημικές διαδικασίες που είναι πολύ επιβαρυντικές για το περιβάλλον και το κόστος τους απέτρεψε πολλές ανεπτυγμένες χώρες από τη συνέχιση σχετικών δραστηριοτήτων, η Κίνα προωθεί την εξόρυξη των γαιών αυτών, προκειμένου να ελέγξει την τροφοδοσία της διεθνούς αγοράς με αυτά τα μέταλλα, και μάλιστα θέτοντας 11 ορυχεία υπό κρατικό έλεγχο και αναβαθμίζοντας το Υπουργείο Βιομηχανίας, σε αντίθεση με τη λογική απελευθέρωσης της αγοράς, που υποτίθεται ότι στηρίζει μέσω του ΠΟΕ και άλλων διεθνών οργανισμών.⁷⁴ Αποτέλεσμα των διαφόρων δραστηριοτήτων εξόρυξης, η μόλυνση του 10% του ρυζιού της χώρας με επικίνδυνα βαρέα μέταλλα, που αποτελεί μέρος μόνο του προβλήματος της ασφάλειας των τροφίμων που αντιμετωπίζει η Κίνα.⁷⁵ Φαίνεται, άλλωστε, πως κάθε πρωτοβουλία έχει δύο όψεις, για παράδειγμα, το μεγαλύτερο υδροηλεκτρικό φράγμα του κόσμου στον ποταμό Γιανγκτσέ με στόχο την παραγωγή ενέργειας και τον έλεγχο των ετήσιων πλημμυρών του ποταμού, εγείρει φόβους και ανησυχίες για σημαντικά περιβαλλοντικά (διάβρωση εδάφους και συγκέντρωση λυμάτων στη λίμνη που δημιουργήθηκε) και πολιτιστικά προβλήματα (καταστροφή αρχαιολογικών μνημείων) που αμφισβητούν τα πλεονεκτήματα της λειτουργίας του.⁷⁶ (βλ. και Παράρτημα 4)⁷⁷

KINA KAI ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Η Κίνα, στο πλαίσιο του ΟΗΕ, ανήκει στην περιφερειακή ομάδα των Ασιατικών Κρατών, αλλά συγκλίνει συχνά τη δράση της με την ομάδα του Πρωτοκόλλου G-77 (Ομάδα των 77), η οποία περιλαμβάνει τις αναπτυσσόμενες χώρες που συνεργάζονται για την υιοθέτηση κοινών διαπραγματευτικών θέσεων. Η G-77 ιδρύθηκε το 1964 στο πλαίσιο της Διάσκεψης του ΟΗΕ για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD) και λειτουργεί πλέον στο πλαίσιο του συστήματος του ΟΗΕ, αριθμώντας πάνω από 130 μέλη. Η χώρα-επικεφαλής της G-77 στη Νέα Υόρκη (η οποία εναλλάσσεται ανά έτος) συχνά μιλά εκ μέρους της G-77 και της Κίνας, ως μιας ομάδας. Παρόλα αυτά, καθώς η G-77 και η Κίνα αποτελούν μια ανομοιόμορφη ομάδα και έχουν διαφορετικά συμφέροντα σχετικά με ζητήματα που αφορούν την κλιματική αλλαγή, μεμονωμένες αναπτυσσόμενες χώρες κάνουν επίσης παρεμβάσεις σε συζητήσεις, όπως συμβαίνει

⁷³ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 181

⁷⁴ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231077744>

⁷⁵ <http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1231078882>

⁷⁶ <http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=470486>

⁷⁷ <http://archive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID=916529&lngChapterID=-1&lngItemID=919645>

και με άλλες αντίστοιχες ομάδες του ΟΗΕ (π.χ. Λιγότερο Ανεπτυγμένες Χώρες).⁷⁸ Τη Σύμβαση για την Κλιματική Αλλαγή την υπέγραψε στις 11 Ιουνίου 1992, την επικύρωσε στις 5 Ιανουαρίου 1993 και την έθεσε σε ισχύ στις 21 Μαρτίου, ενώ το Πρωτόκολλο του Κιότο, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, το υπέγραψε στις 29 Μαΐου 1998, το επικύρωσε στις 20 Αυγούστου 2002 και το έθεσε σε ισχύ στις 16 Φεβρουαρίου 2005.

Στην Αρχική Εθνική Έκθεση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας για την Κλιματική Αλλαγή, η οποία συντάχθηκε από την Εθνική Επιτροπή Σχεδιασμού Ανάπτυξης τον Οκτώβριο του 2004, παρουσιάζονται ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της χώρας (ενδεικτικά, έκταση 9,6 εκατ. τετρ. χλμ., κλίμα ηπειρωτικό μουσωνικό και σύνθετο, πρόβλημα λειψυδρίας, πληθυσμός 1,1985 δισεκατομμύρια το 1994 και συνολικό ΑΕΠ 4,6759 τρισεκατομμύρια ρεμνιμπι το 1994) και η εστίαση του Εθνικού Καταλόγου Αερίων Θερμοκηπίου του 1994 στην εκτίμηση των ανθρωπογενών εκπομπών GHG (ενεργειακός τομέας, βιομηχανικές διεργασίες, γεωργία, μεταβολή χρήσης της γης και δασοκομία, απόβλητα) και κατάρτιση εκθέσεων σχετικά με τις εκπομπές αερίων όπως τα διοξείδιο του άνθρακα (συνολικές καθαρές εκπομπές CO₂ το 1994, 2666 εκατομμύρια τόνοι), μεθάνιο (συνολικές καθαρές εκπομπές CH₄ το 1994, 34,29 εκατομμύρια τόνοι) και νιτρώδες οξείδιο (συνολικές καθαρές εκπομπές N₂O το 1994, 850.000 τόνοι). Μάλιστα, αναγνωρίζονται οι κύριοι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τις μελλοντικές εκπομπές GHG της Κίνας: αύξηση πληθυσμού και αστικοποίησης, μεταβολές στο μοτίβο οικονομικής ανάπτυξης και κατανάλωσης, επέκταση των καθημερινών ανθρώπινων αναγκών, προσαρμογή της οικονομικής δομής και τεχνολογικής προόδου και μεταβολές στη δασοκομία και τους τομείς οικολογικής διατήρησης και κατασκευών. Τονίζεται ότι η Κίνα, λόγω των αναγκών του πληθυσμού της και της οικονομικής της ανάπτυξης θα εμφανίσει αναγκαστικά αύξηση των εκπομπών, αλλά θα προσπαθήσει, μέσω μιας στρατηγικής αειφόρου ανάπτυξης, να περιορίσει αυτή την αύξηση. Στη συγκεκριμένη έκθεση, η ευπάθεια του περιβάλλοντος της Κίνας εντοπίζεται κυρίως σε τέσσερις τομείς, τους υδάτινους πόρους, τη γεωργία, τα χερσαία οικοσυστήματα και τις παράκτιες ζώνες, συμπεριλαμβανομένων των υπεράκτιων θαλάσσιων οικοσυστημάτων. Η παγκόσμια κλιματική αλλαγή στην Κίνα έχει τη μορφή αύξησης της θερμοκρασίας, ειδικά στα βόρεια και ειδικά το χειμώνα, ασταθών μεταβολών στις ατμοσφαιρικές κατακρημνίσεις, φαινόμενα που αναμένεται να συνεχιστούν και στο μέλλον, ενώ αντιμετωπίζονται και προβλήματα λόγω ακραίων φαινομένων ψύχους, πολύ υψηλών θερμοκρασιών, ξηρασίας, πλημμυρών, αύξησης της στάθμης της θάλασσας, μείωσης της ροής των ποταμών, λειψυδρίας, που επηρεάζουν, βέβαια, δυσμενώς τη γεωργία (μείωση παραγωγής σιταριού, ρυζιού και καλαμποκιού), τη δασοκομία και, γενικά, την αειφόρο ανάπτυξη. Το κράτος αντέδρασε σε αυτές τις καταστάσεις με μια σειρά μέτρων που περιλαμβάνουν, ενδεικτικά, προώθηση σχετικών νόμων και κανονισμών, σχεδίαση έργων προστασίας των υδάτινων πόρων, προσαρμογή της δομής της γεωργίας και των συστημάτων καλλιέργειας και επέκταση

⁷⁸ http://unfccc.int/parties_and_observers/parties/negotiating_groups/items/2714.php

της χρήσης των φυσικών πόρων. Σε επίπεδο πολιτικής, πρέπει να αναφέρουμε τη στρατηγική αειφόρου ανάπτυξης, Ατζέντα 21 (1994), και την πρωτοβουλία Πρόγραμμα Δράσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη στην Κίνα στις Αρχές του 21^{ου} Αιώνα (2003), αν και η Κινεζική κυβέρνηση είχε αρχίσει να εξετάζει τη μεταβολή του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης και την προσαρμογή της οικονομικής δομής ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '80.⁷⁹

Η Κίνα, σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, η οποία δραστηριοποιείται στη χώρα από το 1980, το 2009 διέθετε πληθυσμό 1.331.460.000 κατοίκους με ετήσιο ποσοστό αύξησης αυτού 0,5%, επιφάνεια 9.598.000 τετρ. χλμ. (2008), προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση (2008), συνολικά 73 έτη, ποσοστό θνησιμότητας σε μωρά (ανά 1.000 γεννήσεις το 2009), 17, ποσοστό αλφαριθμητισμού στις νεαρές γυναίκες (15-24 το 2008), 99,2%, ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (σε εκατομμύρια δολ. ΗΠΑ το 2009), 5.028.761, ακαθάριστο κατά κεφαλήν εθνικό εισόδημα (σε δολ. ΗΠΑ το 2009), 3.650, εξάπλωση HIV (σε ηλικίες 15-49 το 2007), 0,1% (παγκόσμιοι δείκτες ανάπτυξης 2008).

Η συνεργασία της Παγκόσμιας Τράπεζας με την Κίνα για την περίοδο 1 Ιουλίου 2008-30 Ιουνίου 2009, ενδεικτικά, αφορούσε δεσμεύσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας προς την Κίνα που αναμένεται να φτάσουν περίπου το ποσό των 46 δις. δολ. για 309 έργα, από τα οποία τα 69 περίπου βρίσκονται ακόμα στη διαδικασία υλοποίησής τους, όπως και αρκετά ταμεία για τη στήριξη της χώρας ως αναπτυσσόμενης (trust funds), καθιστώντας το χαρτοφυλάκιο της Κίνας ένα από τα μεγαλύτερα στην Παγκόσμια Τράπεζα. Η τελευταία στηρίζει έργα σχεδόν σε όλες τις περιοχές της Κίνας και σε πληθώρα τομέων της οικονομίας, κυρίως υποδομές (μεταφορές, ενέργεια, αστική ανάπτυξη) και, δευτερευόντως, αγροτική ανάπτυξη, κοινωνικούς τομείς (υγεία, παιδεία, κοινωνική προστασία) και άμεσα προγράμματα εξάλειψης της φτώχειας. Περίπου τα τρία τέταρτα των υποστηριζόμενων από την Τράπεζα δραστηριοτήτων περιλαμβάνουν περιβαλλοντικούς στόχους και έντονη περιβαλλοντική διάσταση σε τομείς με έργα σχετικά με το περιβάλλον (π.χ. χρηματοδοτικός μηχανισμός GEF), στην ενέργεια, τα αστικά λύματα, την παροχή νερού και συνθηκών υγιεινής και την αγροτική ανάπτυξη.

Η φύση της συνεργασίας της Κίνας με την Παγκόσμια Τράπεζα έχει αλλάξει με το πέρασμα του χρόνου. Αρχικά, η Τράπεζα παρείχε στην Κίνα τεχνική βοήθεια για την υλοποίηση βασικών οικονομικών μεταρρυθμίσεων, υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων διαχείρισης έργου και εφαρμογή νέων τεχνολογιών, ενώ πλέον η εστίαση έχει μετατοπιστεί στη θεσμική ενίσχυση και μεταφορά γνώσης, με προσαρμογή της προσέγγισης στις αναπτυξιακές ανάγκες και την τοπική πραγματικότητα επιμέρους περιοχών. Με το βλέμμα στο μέλλον, η Κίνα αποδίδει ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη η οποία εξισορροπείται από το ενδιαφέρον για τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα και χρειάζεται τη συνέχιση των μεταρρυθμίσεων για να

⁷⁹ <http://unfccc.int/resource/docs/natc/chnnclexsum.pdf>

επιτύχει τους εθνικούς της στόχους και να υπερβεί δυσκολίες που αφορούν στις μεταρρυθμίσεις και τους περιορισμένους πόρους της.⁸⁰

Σημαντική στιγμή στη νεότερη ιστορία της Κίνας υπήρξε η ένταξή της στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου στο πλαίσιο των οικονομικών μεταρρυθμίσεων της χώρας, πολιτική επιλογή η οποία υπήρξε καθοριστική και για την εξέλιξη του παγκόσμιου συστήματος εμπορίου. Τη δεκαετία 1980-1990, οι γραφειοκρατικοί περιορισμοί που δημιουργούσαν αυξημένο κόστος στην ανάπτυξη επιχειρηματικών σχέσεων με Κινεζικές επιχειρήσεις και εμπόδιζαν την είσοδο και δραστηριοποίηση στη χώρα ξένων εταιρειών φάνηκε να αίρονται, αλλά όχι για πολύ (βλ. κυβερνητική πρωτοβουλία υλοποίησης μιας πολιτικής για την αυτοκινητοβιομηχανία με στόχο την προώθηση της εγχώριας ανάπτυξης του κλάδου εις βάρος των εισαγωγών το 1994). Ωστόσο, η Κίνα, ξεπερνώντας την Ασιατική κρίση του 1997-98, ενισχύει διαρκώς το εμπόριό της και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα βιώνει ήδη τη δυναμική δραστηριοποίηση στην αγορά της μεγάλων ξένων κατασκευαστών και εταιρειών (π.χ. Coca-Cola, Mc Donald's). Βεβαίως, το αποκορύφωμα των αλλαγών στην οικονομία και το εμπόριο της χώρας υπήρξε η είσοδός της στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου το 2001 με όρους που απέβλεπαν στη μακροπρόθεσμη ένταξη της Κίνας στο παγκόσμιο εμπορικό σύστημα με εμπορικά βιώσιμο τρόπο. Συγκεκριμένα, η Κίνα υποσχέθηκε να μειώσει σημαντικά δασμολογικούς και μη περιορισμούς, να ανοίξει κλειστούς μέχρι τώρα τομείς, όπως οι τηλεπικοινωνίες και οι ασφάλειες, και να συμμορφώνεται με όλους τους κανόνες του ΠΟΕ, από την προστασία της ξένης πνευματικής ιδιοκτησίας μέχρι την εξάλειψη των τοπικών απαιτήσεων για τη δραστηριοποίηση εταιρειών με πλήρως ξένο ιδιοκτησιακό καθεστώς και κοινοπραξιών. Ανέλαβε, επίσης, και ορισμένες υποχρεώσεις πέραν των τυπικών προτύπων του ΠΟΕ σε λίγους σημαντικούς τομείς.

Τα θετικά ήταν η δημιουργία νέων ευκαιριών για ξένες επιχειρήσεις, το σημαντικό άνοιγμα στις χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες, αλλά και η δυνατότητα διάθεσης σε μια μεγάλη πληθυσμιακά αγορά πολλών ξένων προϊόντων και υπηρεσιών γενικότερα. Από την άλλη πλευρά, υποστηρίχθηκε ότι η Κίνα παρέμεινε μια κρατικοκεντρική οικονομία με προσανατολισμό εμποριοκρατίας παρά ελεύθερου εμπορίου, καθώς ο προστατευτισμός σε ορισμένους τομείς διατηρήθηκε και πραγματοποιήθηκε προσπάθεια συγκράτησης χαμηλών εισαγωγών και ενίσχυσης εξαγωγών ή εγχώριων και ξένων εταιρειών με εξαγωγική δραστηριότητα. Διάφοροι περιορισμοί τέθηκαν, άλλωστε, με τη μορφή μη χορήγησης αδειών εμπορικής δραστηριοποίησης και δημιουργίας εμποδίων λόγω επικαλούμενης μη συμμόρφωσης με τα εθνικά πρότυπα ποιότητας και ασφαλείας. Ήδη πάντως το 2000 η Κίνα είχε αυξήσει στο εξαπλάσιο το μερίδιό της στο παγκόσμιο εμπόριο, σε σχέση με το 1977, αποτελώντας την έβδομη μεγαλύτερη χώρα στον τομέα του εμπορίου. Η ιδεολογία που υποστήριζε την επιλογή της ένταξης ήταν το επιχείρημα ότι η οικονομική

⁸⁰ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/EASTASIAPACIFICEXT/CHINAEXTN/0,,menuPK:318960~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:318950,00.html#5-year-plan>

μεγέθυνση αποτελεί *sine qua non* προϋπόθεση για τη διατήρηση της πολιτικής ισχύος, στη βάση της πολιτικής ιδεολογίας, του εθνικισμού και του οικονομικού ατομικού συμφέροντος για την εξυπηρέτηση μακροπρόθεσμων οικονομικών στόχων. Αν θέλουμε να δούμε τις εκτιμώμενες συνέπειες αυτών των μέτρων για την Κίνα, θα εστιάσουμε στη βελτίωση της αποδοτικότητας, τη βελτίωση της συνολικής παραγωγικότητας, το αυξημένο εμπόριο, την εισαγωγή καλύτερης τεχνολογίας και την αύξηση των ξένων επενδύσεων, θετικές εκτιμήσεις που ώθησαν στην ένταξη. Κατά συνέπεια, η ένταξη στον ΠΟΕ υποστηρίχθηκε με διάφορα μέτρα, όπως την παροχή οικονομικών κινήτρων για εξαγωγές, αλλά και την υλοποίηση θεσμικών μεταρρυθμίσεων με τη θέσπιση νόμων και κανονισμών για την ήπια μετάβαση από μια οικονομία κεντρικού σχεδιασμού σε μια οικονομία προσανατολισμένη στην αγορά (βλ. κανονισμοί για την προστασία από τον αθέμιτο ανταγωνισμό), σε συνδυασμό με μέτρα σχετικά με επιδοτήσεις, εμπορικά δικαιώματα, υγειονομικά πρότυπα, δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας σχετικά με το εμπόριο (TRIPs), ζητήματα μεταφοράς τεχνολογίας, ελέγχου τιμών και λοιπών μεταβατικών μηχανισμών. Επίσης, και για την παγκόσμια οικονομία, η ένταξη της Κίνας στον ΠΟΕ ήταν πολύ σημαντική, καθώς η Κίνα ήταν το μοναδικό μεγάλο κράτος-εμπορική δύναμη που δεν ήταν προηγμένο βιομηχανικά και αναμενόταν πλέον να συμβάλει στην αύξηση του παγκόσμιου εμπορίου, την αύξηση του παγκόσμιου παραγόμενου προϊόντος και την αύξηση της ανάπτυξης στην Ασία και τις χώρες της Ένωσης Νοτιοανατολικών Ασιατικών Εθνών. Οι μόνες ανησυχίες σχετικά με την ένταξη της Κίνας στον ΠΟΕ αφορούσαν το βαθμό συμμόρφωσής της με τους κανόνες του οργανισμού και το βαθμό τήρησης των δεσμεύσεών της ως προς τη διαφάνεια και τα πνευματικά δικαιώματα, για παράδειγμα. Αναγνωρίζονται, συγκεκριμένα, πέρα από τους περιορισμούς σε τεχνολογικό επίπεδο, ορισμένα δομικά εμπόδια στη συμμόρφωση της Κίνας με τις υποχρεώσεις που ανέλαβε στο πλαίσιο του ΠΟΕ, όπως, για παράδειγμα, το νομικό της σύστημα με την πληθώρα νόμων και κανονισμών που χρειάζονταν αναθεώρηση και τροποποιήσεις (σχετικά με τη διαχείριση των δασμών, τα πνευματικά δικαιώματα, κ.λπ.), η ανεξάρτητη δύναμη των επαρχιακών και τοπικών κυβερνήσεων που ασκούν αρκετή επιρροή στις τοπικές αγορές υπό την εποπτεία τους και δεν ακολουθούν πάντοτε τις κυβερνητικές πολιτικές (βλ. ενίοτε εφαρμογή περιορισμών στο εμπόριο μέσω τοπικού προστατευτισμού), αλλά και η αλλαγή των κυβερνήσεων στην ηγεσία της χώρας. Άλλωστε, η Κίνα επεδίωκε πάντα σχετική ευελιξία ως προς τη συμμόρφωσή της και το σχετικό χρονοδιάγραμμα, με το επιχείρημα της εισόδου στο παγκόσμιο εμπορικό σύστημα υπό την ιδιότητα της «αναπτυσσόμενης χώρας». Ωστόσο, παρά τους φόβους ακόμα και για αποσταθεροποιητικό ρόλο εντός των διεθνών θεσμών γενικότερα, η Κίνα δεν επεδίωξε την αναμόρφωση των θεσμών στους οποίους συμμετέχει, αλλά εστίαζε πάντα το ενδιαφέρον της στον εκσυγχρονισμό και τα συμφέροντα της ίδιας της χώρας. Τέλος, για τις σχέσεις της Κίνας με τις ΗΠΑ, η είσοδος στον ΠΟΕ σήμαινε πρακτικά την αύξηση του διμερούς εμπορικού ελλείμματος (Παράρτημα 16), αλλά και τη φιλελευθεροποίηση των όρων ανάληψης επενδυτικής δραστηριότητας από ξένες εταιρείες στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, γεγονός που εξυπηρετούσε τα αμερικανικά οικονομικά συμφέροντα στο

πλαίσιο της βαθύτερης ενσωμάτωσης της Κίνας στην παγκόσμια οικονομία, που αναμενόταν, άλλωστε, να συμβάλει και στην επιθυμητή, από την πλευρά των ΗΠΑ, ανάπτυξη ενός πιο πλουραλιστικού πολιτικού συστήματος στην Κίνα.⁸¹

Ειδική έμφαση δίνεται, επίσης, παγκοσμίως στη γεωργία και τον πολυλειτουργικό της ρόλο (βλ. διαπραγματεύσεις για τη γεωργία στον ΠΟΕ και το γύρο της Ουρουγουάης), καθώς συνδέεται τόσο με τη γεωργική ανάπτυξη, την αγορά τροφίμων, την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και την αειφόρο ανάπτυξη, όσο και με την κοινωνική ανάπτυξη και την ειδική και διαφορετική μεταχείριση (SDT) των αναπτυσσόμενων χωρών. Τα δεδομένα για την Κίνα υποδεικνύουν τα εξής: η γεωργία καταλάμβανε το 40% του κινεζικού ΑΕΠ το 1970⁸², αλλά το ποσοστό αυτό έπεσε στο 18% το 1999, το ποσοστό απασχόλησης στη γεωργία, όμως, που ανερχόταν στο 81% το 1970 παρέμεινε υψηλό στο 50% το 1999. Ουσιαστικά, η Κίνα παραμένει μια κυρίως αγροτική χώρα, με το 69% του πληθυσμού της να μένει σε αγροτικές περιοχές ακόμα και το 1999 (βλ. και παράρτημα...46). Το κύριο μέλημα της Κίνας στη γεωργική της πολιτική και τη μεταρρύθμιση αυτής υπήρξε η εξασφάλιση της επάρκειας της χώρας σε σιτάρι, ωστόσο, δημογραφικές εξελίξεις, η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων, η μετάβαση του συγκριτικού πλεονεκτήματος από τη γεωργία σε άλλους τομείς και η περιβαλλοντική υποβάθμιση οδήγησαν σε μείωση της παροχής σιτηρών. Στις διαπραγματεύσεις για τη γεωργία στον ΠΟΕ, η πρόταση της Κίνας ήταν πολύ συγκεκριμένη, άνοιγμα του εμπορίου και μεγάλες μειώσεις στους δασμούς στα βασικά προϊόντα των σιτηρών, κρεάτων, λαδιού σόγιας και βαμβακιού, ενώ συμφώνησε και στην αύξηση της συμμετοχής του ιδιωτικού παράγοντα στο εμπόριο δασμολογικών ποσοστώσεων (TRQs), στηριζόμενη πάντα στην ιδιότητά της ως αναπτυσσόμενης χώρας. Οι στρατηγικοί της στόχοι ήταν: περιορισμός της επέκτασης των δασμολογικών της ποσοστώσεων για διασφάλιση του στόχου της επάρκειας στα σιτηρά, προστασία του ρόλου των κρατικών εμπορικών επιχειρήσεων, περιορισμός του βαθμού επίδρασης της ρευστότητας των τιμών των παγκόσμιων αγορών στη δική της αγορά, μείωση των δασμολογικών και μη δασμολογικών εμποδίων στις γεωργικές τις εξαγωγές και αναζήτηση μεγαλύτερης ευελιξίας στο ζήτημα της εγχώριας υποστήριξης λόγω της ιδιότητάς της ως αναπτυσσόμενης χώρας. Μπορούμε, άλλωστε, να διαπιστώσουμε τη στάση της Κίνας

⁸¹ Lardy R. Nicholas, *Integrating China into the Global Economy*, Brookings Institution Press, Washington, D.C. 2002, pp. vii-135, 157-176

⁸² Μέχρι το 1949, ο αγροτικός πληθυσμός μαστιζόταν από εκτεταμένη φτώχεια. Αργότερα (1949-1975), η επανάσταση των γεωργών, η αγροτική μεταρρύθμιση, τα κυβερνητικά προγράμματα, η κρατικοποίηση της βιομηχανίας, η ίδρυση συνεταιρισμών και η αλλαγή στους όρους του εμπορίου, τα υψηλά ποσοστά επένδυσης και αποταμίευσης, η παροχή κινήτρων και η υπέρβαση της παράδοσης (βλ., ωστόσο, και «Μεγάλο Άλμα προς τα Εμπρός», 1958, και επακόλουθη κρίση), σύμφωνα με τη στρατηγική του ηγέτη Μάο Τσε Τουνγκ, οδήγησαν σε αγροτική ανάπτυξη, αύξηση της παραγωγής, κατάργηση του φεουδαρχικού συστήματος και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων των αγροτικών περιοχών. Αλλωστε, η βιομηχανοποίηση της Κίνας ήταν μέρος της παγκόσμιας βιομηχανικής επανάστασης που ξεκίνησε στην Ευρώπη και αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικιστικής αντίδρασης της Κίνας στο δυτικό ιμπεριαλισμό που επετεύχθη μέσω της οικονομικής, τεχνολογικής και οργανωτικής εξέλιξης του καπιταλισμού (Wenquan Yin, *China's Road to Development in a Global Perspective, China in Peaceful Development*, Foreign Languages Press, Beijing, China 2007, pp. 6-27, 104-119)

αν εξετάσουμε την εκτίμηση (μοντέλο AgLink του OECD) της αντίδρασής της σε περίπτωση κρίσης στην παροχή σίτου στη διεθνή ή εσωτερική αγορά. Εάν λοιπόν η κρίση λάβει χώρα σε μια χώρα του OECD, τότε, εάν δεν υπάρχουν μέτρα στα σύνορα, η εσωτερική αγορά της Κίνας θα αντιδράσει στην αλλαγή στις διεθνείς τιμές που θα προκύψει ως αποτέλεσμα της κρίσης στην παροχή σίτου και, κατά συνέπεια, μειώνεται η μεταβλητότητα των διεθνών τιμών, αλλά αυξάνεται η αστάθεια της εσωτερικής αγοράς σίτου της Κίνας (η Κίνα επιθυμεί να αποτρέψει τη μετάδοση της αστάθειας των διεθνών τιμών στην εσωτερική της αγορά). Από την άλλη πλευρά, αν η κρίση λάβει χώρα εντός της ίδιας της χώρας, τα ανοιχτά σύνορα συνεπάγονται μικρότερη μεταβλητότητα των τιμών στο εσωτερικό και μεγαλύτερη μεταβλητότητα στις διεθνείς τιμές (την Κίνα συμφέρει η υιοθέτηση της πρακτικής του «δωρεάν επιβάτη» (free ride) στο σταθεροποιητικό αντίκτυπο στις διεθνείς αγορές). Γενικά, η Κίνα επιδιώκει να αυξήσει τη δυνατότητα πρόβλεψης της ροής του εμπορίου, γι' αυτό έχει υποστηρίξει την ενίσχυση των σχετικών πολυμερών κανόνων. Γεγονός είναι ότι η Κίνα υπολόγιζε πάντα στα οφέλη και κέρδη του γεωργικού τομέα για την υποστήριξη της βιομηχανοποίησής της, αν και η κατάσταση αυτή φαίνεται να αλλάζει σήμερα.⁸³

Σήμερα, στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που δεν βρίσκεται πλέον στην αρχή της, η Κίνα συμβάλλει στη βελτίωση της εικόνας της παγκόσμιας οικονομίας, καθώς οι επενδύσεις στη χώρα έχουν αυξηθεί και η Κίνα εξακολουθεί να διατηρεί υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, ώστε να έχει μειωθεί η πτωτική τάση της παγκόσμιας οικονομίας και να αυξάνεται η παγκόσμια παραγωγική δυναμικότητα.⁸⁴ Μάλιστα, η κεντρική τράπεζα της Κίνας προχώρησε το Φεβρουάριο του 2011 σε τρίτη αύξηση των επιτοκίων της από τον προηγούμενο Οκτώβριο, αυξάνοντας το επιτόκιο αναφοράς (δανεισμού ενός έτους) κατά 0,25% σε 6,06% και διαμορφώνοντας το επιτόκιο καταθέσεων (ενός έτους) σε 3% από 2,75%, ενώ τα στοιχεία για τον πληθωρισμό υποδεικνύουν ποσοστό 4,6% για τον προηγούμενο Δεκέμβριο, υπερβαίνοντας το στόχο της κυβέρνησης να παραμείνει κάτω από 4%,⁸⁵ με τον πληθωρισμό να θεωρείται ότι «εξήχθη» στην Κίνα, όπως και στην Ινδία και τη Βραζιλία, από τις ίδιες τις ΗΠΑ.⁸⁶ Σύμφωνα με στοιχεία για το 2010, άλλωστε, ο ρυθμός ανάπτυξης της Κίνας άγγιξε το 10,3% (έναντι 9,2% το 2009), τοποθετώντας τη χώρα στη δεύτερη θέση παγκοσμίως (Παράρτημα 5). Έτσι, το κινεζικό ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 10,3% στα 4,489 τρις ευρώ, η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε κατά 15,7% στο σύνολο του 2010 και οι λιανικές πωλήσεις, κύριος δείκτης της κατανάλωσης, αυξήθηκαν το ίδιο έτος κατά 18,4%,⁸⁷ ενώ το ποσοστό αποταμίευσης

⁸³ European Parliament, Directorate-General for Research, Working Paper, *The WTO negotiations in the field of agriculture and food, Strategic positions of the US and China*, Agriculture, Forestry and Rural Development Series, AGRI 135 EN, p. 85

⁸⁴ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1026543>

⁸⁵ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=123107752>

⁸⁶ <http://moneymorning.com/2011/01/13/us-inflation-set-to-soar-as-the-countrys-chief-export-boomerangs-back-home/>

⁸⁷ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231075247>

των διαθέσιμων εισοδημάτων της χώρας ανήλθε στο 40% (στοιχεία 2009).⁸⁸ Επίσης, οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην Κίνα το 2010 έφτασαν τα 105,74 δις δολ. και πραγματοποιήθηκαν στους τομείς της βιομηχανίας, των ακινήτων, των υπηρεσιών και της γεωργίας, ενώ η Κίνα, από την πλευρά της, εκτιμάται ότι έχει δανείσει περισσότερα χρήματα από την Παγκόσμια Τράπεζα στις αναπτυσσόμενες χώρες τα δύο τελευταία χρόνια, υπογραμμίζοντας έτσι τις φιλοδοξίες της να επεκτείνει την παγκόσμια επιρροή της.⁸⁹ Και όχι μόνο αυτό, αλλά η Κίνα έχει αναδειχθεί στο μεγαλύτερο δανειστή των ΗΠΑ (δεύτερη είναι η Ιαπωνία και τρίτη η Βρετανία), διατηρώντας στην κατοχή της αμερικανικά κρατικά ομόλογα (αμερικανικό χρέος) ύψους 1,175 τρις δολ. (Οκτώβριος 2010),⁹⁰ ενώ ταυτόχρονα, η ίδια έχει εκδηλώσει ενδιαφέρον για την αγορά και ευρωπαϊκών κρατικών ομολόγων υπέρ της χρηματοοικονομικής σταθερότητας της Ευρώπης, αλλά κυρίως για την εγγύηση ή αύξηση της αξίας των συναλλαγματικών αποθεμάτων της Κίνας.⁹¹ Επίσης, το εμπορικό πλεόνασμα της χώρας έφτασε τα 183,1 δις δολ. το 2010, σημειώνοντας μικρή μείωση από αυτό του 2009 (196,1 δις δολ.) και υποδεικνύοντας μια κατεύθυνση ισορροπίας για το εξωτερικό εμπόριο, κατά τις εκτιμήσεις των τελωνείων.⁹² Ως προς το οικονομικό της μοντέλο, αυτό βρισκόταν πάντα σε άμεση εξάρτηση από τις εξαγωγές της και τις τελευταίες δεκαετίες η Κίνα έχει μετατραπεί στο μεγαλύτερο κατασκευαστή του κόσμου, με το σήμα «Made in China» να έχει κατακλύσει τα εμπορεύματα που φτάνουν στις ΗΠΑ και την Ευρώπη, ενώ σε σχέση με τις εισαγωγές της, ο νέος στόχος είναι ο διπλασιασμός τους έως το 2015 (βλ. 12^ο Πενταετές Σχέδιο και επιδίωξη εξισορρόπησης εμπορίου).⁹³ Παράλληλα, η πρόβλεψη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για το ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας της Κίνας το 2011 παραμένει σχετικά σταθερή στο ποσοστό του 9,6%, ποσοστό αρκετά υψηλό για τα δεδομένα της παγκόσμιας οικονομίας, με την παγκόσμια ανάπτυξη να εκτιμάται για το 2011 στο 4,4%.⁹⁴ Άλλες εκτιμήσεις για την Κίνα και το 2011 μιλούν για επιτάχυνση της μετάβασης της χώρας προς μια κεντρικά διαχειριζόμενη εγχώρια οικονομία, με πιο αξιόπιστη και αειφόρο ανάπτυξη, με ταχεία άνοδο της μεσαίας τάξης, αύξηση της ανάπτυξης στον τομέα των υπηρεσιών –και της απασχόλησης στον τομέα αυτό- και στόχους τη σταθεροποίηση των τιμών και τη μείωση του πληθωρισμού,⁹⁵ ενώ αξίζει να προσθέσουμε εδώ την έκθεση του Συμβουλίου του Κράτους (της 10^{ης} Οκτωβρίου 2010), όπου περιέχονται οι αναδυόμενοι κλάδοι της χώρας, συγκεκριμένα οι τομείς διατήρησης της ενέργειας και περιβαλλοντικής προστασίας, της τεχνολογίας της πληροφορικής, της βιολογίας, των κατασκευών με

⁸⁸ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1057161>

⁸⁹ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231074911>

⁹⁰ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231081374>

⁹¹ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231073540>

⁹² <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231073788>

⁹³ <http://moneymorning.com/2011/02/17/chinas-trade-surplus-goal-signals-its-time-to-dance-with-the-dragon/>

⁹⁴ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231075830>

⁹⁵ <http://moneymorning.com/2010/12/31/china-forecast-2011-make-the-biggest-gains-in-chinas-gray-market-before-the-government-finds-out/>

μεγαλύτερη χρήση της τεχνολογίας, των νέων μορφών ενέργειας και της αυτοκινητοβιομηχανίας με χρήση νέων υλικών και νέων μορφών ενέργειας.⁹⁶

⁹⁶ <http://www.ibtimes.com/articles/73132/20101018/strategic-emerging-industries-added-value-gdp.htm>

ΑΝΑΛΥΣΗ

Αν αναζητήσουμε τους λόγους αύξησης του παγκόσμιου ενδιαφέροντος για τα ζητήματα του περιβάλλοντος, θα επικαλεστούμε αναπόφευκτα τα σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα και τις επιπτώσεις τους στη φύση, αλλά και στον άνθρωπο, αρκούν, όμως, αυτά για την παγκόσμια κινητοποίηση υπέρ της προστασίας του; Θα μπορούσαν να αποτελέσουν αυτά, ως μοναδικές και αναγκαίες προϋποθέσεις, ισχυρά κίνητρα για την περαιτέρω ευαισθητοποίηση και σχετική δράση κρατικών και επιχειρηματικών δρώντων υπέρ της οικολογικών συμπεριφορών και πολιτικών; Θα μπορούσε κάποιος να μιλήσει για οικονομικό και πολιτικό συμφέρον πίσω από την επιδεικνυόμενη παγκόσμια περιβαλλοντική ευαισθησία.

Η έκθεση της Διάσκεψης για το Περιβάλλον και την Οικονομία του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (OECD) του Ιουνίου του 1984 περιλαμβάνει μια αξιολόγηση οφέλους σχετικά με τις περιβαλλοντικές πολιτικές, η οποία παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Σε αυτή, τονίζεται πως οι προσπάθειες περιβαλλοντικής προστασίας συνεπάγονται πολλές προκλήσεις, ειδικά σε μια δύσκολη οικονομική περίοδο. Τα οφέλη μπορεί να μην είναι ούτε άμεσα, ούτε άμεσα οικονομικά, καθώς η περιβαλλοντική προστασία οδηγεί πρώτιστα σε βελτίωση της ποιότητας ζωής. Άλλωστε, η αριθμητική εκτίμηση και οικονομική αποτίμηση του κόστους από τις άμεσες επιπτώσεις της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης που ήδη βιώνει η παγκόσμια κοινότητα (βλ. ατμοσφαιρική ρύπανση, θόρυβος, ρύπανση των υδάτων, κ.λπ.) δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση⁹⁷, χωρίς να μιλήσουμε για το κόστος της μη αντίδρασης στις περιβαλλοντικές προκλήσεις στο μέλλον (σημειώνεται ότι η προσαρμογή στις προκλήσεις αυτές απαιτεί διάστημα δέκα χρόνων για να έχει αποτέλεσμα)⁹⁸. Ενδεικτικά, όμως, θα αναφέρουμε ότι η εκτιμηθείσα σε δισεκατομμύρια επιβάρυνση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην Ολλανδία το 1986

⁹⁷ Η επιστημονική και διεπιστημονική έρευνα και οι διάφορες, περιφερειακές και λοιπές, εκθέσεις αξιολόγησης προσπαθούν να δώσουν απάντηση στα σχετικά με το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή ερωτήματα, αλλά αντιμετωπίζουν δυσκολίες που προκύπτουν από την περιορισμένη γνώση (έλλειψη παρατήρησης, αδυναμία παρατήρησης και αντικρουόμενα στοιχεία) και τη μεταβλητότητα ως προς τα φυσικά χαρακτηριστικά, την αξιολόγηση των τιμών, τις κοινωνικές συμπεριφορές και τις τεχνολογικές εξελίξεις. Κυρίως η έμφαση δίνεται στην εκτίμηση της ευπάθειας (ανθρώπων, περιοχών, συστημάτων), αλλά και των παραγόντων που συντελούν στην ευπάθεια αυτή (βλ. έκθεση, ικανότητα προσαρμογής και άλλες ικανότητες, ευαισθησία, αντοχή) βάσει δεικτών όπως, για παράδειγμα, το ποσοστό του πληθυσμού που κινδυνεύει από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας και το προσδόκιμο ζωής. Οι περισσότερες τέτοιες έρευνες για την Ασία επικεντρώνονται στα ακραία καιρικά φαινόμενα, την ασφάλεια των τροφίμων, τη διαθεσιμότητα του νερού, τη μετάδοση μολυσματικών ασθενειών, τη μεγάλη αύξηση της θερμοκρασίας, την απειλή της βιοποικιλότητας, τις αδύναμες υποδομές και τις ευπαθείς παράκτιες περιοχές. Ειδικά η Κίνα, αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερα ευαίσθητη στην κλιματική αλλαγή λόγω της έντονης εξάρτησης του πληθυσμού και της παραγωγής της από τους φυσικούς πόρους (βλ., για παράδειγμα, δέλτα ποταμού Γιανγκτσέ) (Knight C. Gregory and Jäger Jill (eds), *Integrated Regional Assessment of Global Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge 2009, pp. 109-141, 256)

⁹⁸ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, p. 122

ήταν 0,5-0,8 δις δολ. ΗΠΑ. Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, φαίνεται πως η προστασία του περιβάλλοντος εξασφαλίζει με σταθερό τρόπο θέσεις απασχόλησης και επιφέρει θετικές εξελίξεις στην τεχνολογία και την παραγωγικότητα, ενώ κατευθύνει τις προτιμήσεις του πληθυσμού σε περιβαλλοντικά προϊόντα και υπηρεσίες. Ενδεικτικά, πάλι, αναφέρουμε ότι τα οφέλη από τον έλεγχο της ρύπανσης στις ΗΠΑ το 1978 υπολογίστηκαν, για την ατμοσφαιρική ρύπανση, σε 17,0 δις. δολ. ΗΠΑ. Επιπλέον, ειδικά για την περίπτωση της οικονομίας της καθαρής ενέργειας, αποτελεί κοινά αποδεκτή θέση, ότι η ασφαλής και αξιόπιστη καθαρή ενέργεια συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων και επιχειρήσεων, τη μείωση της εξάρτησης από ξένες ενεργειακές πηγές, τη βελτίωση της εθνικής και ενεργειακής ασφάλειας και τη μείωση της ρύπανσης από την υπερθέρμανση του πλανήτη, ενώ μπορεί να βελτιώσει και την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας κυρίως μέσω εθνικών πολιτικών προώθησής της (βλ. Κίνα).⁹⁹ Μην ξεχνάμε ότι ο τομέας της ενέργειας και οι αγορές ενέργειας υπήρξαν ανέκαθεν πεδία ανάμιξης σημαντικών πολιτικών δυνάμεων, γεγονός που δυσχεραίνει, βέβαια, ενίοτε την προώθηση συγκεκριμένων πολιτικών. Γενικότερα, πάντως, ο αντίκτυπος των περιβαλλοντικών προβλημάτων στα τρόφιμα, το νερό, την ενέργεια και άλλους σημαντικούς φυσικούς πόρους και υποδομές (π.χ. τουρισμός, υγεία) είναι σαφές πως λαμβάνει μεγαλύτερες διαστάσεις δημιουργώντας γεωφυσικές, πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις, που, με τη σειρά τους, επηρεάζουν την παγκόσμια πολιτική οικονομία και εγείρουν ερωτήματα σχετικά με τη διεθνή νομοθεσία, τη διαχείριση των διεθνών καθεστώτων και τη διανομή των πόρων (βλ. πολιτική οικονομία πόρων και σημασία για δημόσια πολιτική και στρατηγική των επιχειρήσεων). Μάλιστα, φαίνεται πως η δυσμενέστερη συνέπεια που μπορεί να προκληθεί στην πιο ακραία έκφραση των περιβαλλοντικών προβλημάτων μπορεί να λάβει τη μορφή σύγκρουσης λόγω της έλλειψης τροφίμων, νερού ή άλλων φυσικών πόρων (βλ. δημογραφικές αλλαγές και αλλαγές καταναλωτικών προτύπων, ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, που επηρεάζουν πρώτα τη γεωργία και έπειτα τη βιομηχανία και συνολικά την οικονομία), αλλά και λόγω της αδυναμίας των υφιστάμενων δομών να διαχειριστούν σημαντικά περιβαλλοντικά και άλλα σχετιζόμενα με αυτά ζητήματα και να ανταποκριθούν στις συνεπαγόμενες προκλήσεις. Στο πολιτικό επίπεδο, για παράδειγμα, η κλιματική αλλαγή λειτουργεί ως «πολλαπλασιαστής απειλών» που επιδεινώνει τις υφιστάμενες συνθήκες και αυξάνει τις εντάσεις, ανατρέποντας τη σταθερότητα και την ασφάλεια στις ευπαθείς περιοχές του κόσμου, ακόμα, όμως, και στις σταθερές περιοχές (βλ. Ειρηνικός και Αρκτικός ωκεανός ή προβλήματα από φυσικές αλλαγές στα σύνορα), προκαλώντας φαινόμενα κρατικής αποτυχίας. Ακόμα και αν αυτή η άποψη θεωρείται ακραία και ντετερμινιστική, επειδή δεν λαμβάνει υπόψη και άλλους μεσολαβούντες παράγοντες, μεγαλύτερη αποδοχή απολαμβάνει η άποψη ότι η κλιματική αλλαγή «τροποποιεί τις απειλές», αλλάζοντας τη σχετική ισορροπία των προτεραιοτήτων.¹⁰⁰

⁹⁹ *Who's winning the clean energy race? Growth, Competition and Opportunity in the World's Largest Economies*, G-20 Clean Energy Factbook, The Pew Charitable Trusts, Washington D.C. 2010, pp. 6-28

¹⁰⁰ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, p. 136

Υπάρχει, άλλωστε, ο φόβος της πολιτικής αποτυχίας λόγω αδράνειας ή αδιαφορίας με αφορμή τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 που χαρακτηρίστηκε από διάχυση των συνεπειών σε πολλές χώρες του κόσμου λόγω της αλληλεξάρτησης. Φαίνεται, λοιπόν, πως το περιβάλλον συγκεντρώνει, πέρα από το ενδιαφέρον για την κλιματική αλλαγή, τις ανησυχίες των πολιτικών ηγετών για πληθώρα άλλων ζητημάτων, όπως το εμπόριο (π.χ. ασφάλεια προσφοράς, ρευστότητα τιμών και απελευθέρωση αγορών), τις πολιτικές αναταραχές, τις αντιδράσεις στις παγκόσμιες ανισότητες, ακόμα και τις αντιδράσεις στην παγκοσμιοποίηση, τον καπιταλισμό και την παγκόσμια πολιτική-διακυβέρνηση.¹⁰¹ Το βέβαιο είναι ότι η διαδικασία λήψης αποφάσεων σε κυβερνητικό, αλλά και επιχειρηματικό επίπεδο, λαμβάνει πάντα υπόψη κριτήρια οφέλους, κόστους και κινδύνου, αξιοποιώντας μάλιστα συγκεκριμένα εργαλεία/τεχνικές, π.χ. την ανάλυση κόστους-οφέλους, την ανάλυση κόστους-αποτελεσματικότητας και την αξιολόγηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η δυσκολία, εδώ, έγκειται στην ελλιπή πολλές φορές γνώση μας για τους κινδύνους που επιφέρουν στην υγεία ορισμένες μορφές ρύπανσης, με αποτέλεσμα να υποτιμάται το κοινωνικό όφελος από τον περιορισμό αυτής της ρύπανσης. Παρόλα αυτά, η μη αντιστρεψιμότητα, συχνά, των περιβαλλοντικών καταστροφών εμφανίζεται ως σημαντικότερος παράγοντας προς εκτίμηση πριν τη λήψη οποιασδήποτε απόφασης υλοποίησης μιας πολιτικής ή πραγματοποίησης μιας επένδυσης, καθώς το κόστος σε αυτές τις περιπτώσεις είναι τεράστιο.¹⁰²

Στο κομμάτι αυτό της ανάλυσης μας ενδιαφέρει να ρίξουμε και μια πιο προσεκτική ματιά στην Κίνα. Η ταχεία αειφόρος ανάπτυξη της Κίνας έχει ακολουθήσει μια πορεία ταυτόσημη με την οικονομική και πολιτική της εξέλιξη στη νεότερη ιστορία της. Η πορεία αυτή περιλαμβάνει κάποια σημαντικά ορόσημα στα οποία πρέπει να αναφερθούμε οπωσδήποτε για να κατανοήσουμε τις προτεραιότητες της Κινεζικής πολιτικής και τις ανάγκες του Κινεζικού πληθυσμού.

Συγκεκριμένα, το έτος 1978 σηματοδότησε την άφιξη μιας νέας εποχής για την οικονομία της χώρας, καθώς μέχρι τότε εφαρμοζόταν ένα εξαιρετικά συγκεντρωτικό στο σχεδιασμό του οικονομικό σύστημα, ενώ το έτος αυτό η μεταρρύθμιση του οικονομικού συστήματος έδωσε έμφαση στην αγορά, δημιουργώντας τις βάσεις για μια σοσιαλιστική οικονομία της αγοράς. Στον αγροτικό τομέα, η μεταρρύθμιση της αγροτικής οικονομίας έθεσε σε εφαρμογή ένα σύστημα επιμερισμού ευθυνών με βασική μονάδα τα νοικοκυριά, συνδέοντας τις αμοιβές με την απόδοση. Το νέο αγροτικό σύστημα διαχείρισης στηρίχθηκε στη διακυβέρνηση σε επίπεδο πόλης, δηλαδή στην αποκέντρωση, αλλά σε συνδυασμό με την ενοποιημένη διαχείριση που ίσχυε στις κολεκτίβες. Το αποτέλεσμα ήταν η αγροτική ανάπτυξη και ο εξορθολογισμός της αγροτικής βιομηχανικής δομής, ενώ, ταυτόχρονα, αυξήθηκε το εισόδημα των Κινέζων αγροτών και βελτιώθηκε το βιοτικό τους επίπεδο, μέσω τεσσάρων μορφών οργάνωσης των επιχειρήσεων, σε επίπεδο πόλης, σε επίπεδο

¹⁰¹ Jackson Tim (ed), *Mitigating Climate Change: Flexibility Mechanisms*, An Elsevier Energy Compendium, A collection of papers from the journal Energy Policy 1999-2001, Guildford, Surrey, UK, pp. v-xi

¹⁰² *Environmental policy benefits: monetary valuation*, OECD, Paris 1989, p. 3-61

χωριού, σε επίπεδο συνεταιριστικό και σε ατομικό επίπεδο. Επίσης, η μεταρρύθμιση των δημόσιων επιχειρήσεων με το Νόμο περί Εταιρειών του 1993 δημιούργησε νέου τύπου δημόσιες επιχειρήσεις με διαφοροποίηση της δομής των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, αποδίδοντάς τους διπλό ρόλο: την υποστήριξη της ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας και την προώθηση της διαδικασίας βιομηχανοποίησης της Κίνας μέσω της προσαρμογής στην οικονομία της αγοράς. Από την άλλη πλευρά, η μεταρρύθμιση του συστήματος επενδύσεων οδήγησε σε βελτίωση του βαθμού ρύθμισης της αγοράς, απομάκρυνση από το συγκεντρωτισμό, υιοθέτηση ποικίλων τρόπων χρηματοδότησης και εφαρμογή μέτρων πολιτικής μακροελέγχου. Η μεταρρύθμιση στο φορολογικό σύστημα και το σύστημα των δημοσίων οικονομικών, άλλωστε, ρύθμισε τις οικονομικές-φορολογικές σχέσεις μεταξύ κεντρικής και τοπικών κυβερνήσεων, ενώ καθιέρωσε την προτεραιότητα του ΦΠΑ και κατάρτισε ένα νέο σύστημα φορολόγησης του κύκλου εργασιών. Στο τραπεζικό σύστημα, παράλληλα, δημιουργήθηκαν περισσότερες τράπεζες, πραγματοποιήθηκε διάκριση μεταξύ της πολιτικής οικονομίας και της εμπορικής οικονομίας και υιοθετήθηκε ένα σύγχρονο χρηματοπιστωτικό σύστημα διαχείρισης που έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη της χρηματοπιστωτικής αγοράς, ειδικά από το 1985 και εξής. Η οικονομική μεταρρύθμιση άγγιξε, επίσης, το διεθνές εμπόριο και τις διεθνείς συναλλαγές, το οποίο σήμαινε μετάβαση σε ένα οικονομικό σύστημα της αγοράς, σύμφωνα με το διεθνές εμπορικό σύστημα, και μεγαλύτερο άνοιγμα της Κίνας στο διεθνές σύστημα, με έμφαση στο περιφερειακό, κυρίως, άνοιγμα. Με τη δημιουργία ειδικών οικονομικών ζωνών στο εσωτερικό της χώρας, τη χορήγηση αδειών λειτουργίας σε επιχειρήσεις εξωτερικής χρηματοδότησης, το διεθνές άνοιγμα των παράκτιων περιοχών και τη λήψη μέτρων για την έλξη ξένων άμεσων επενδύσεων, ενισχύθηκε η ανάπτυξη του εμπορίου σε επίπεδο εισαγωγών και εξαγωγών, με ταυτόχρονη αύξηση της εμπορικής εξάρτησης και σταδιακής επίτευξης αιεφόρου ανάπτυξης.

Τα αποτελέσματα των μεταρρυθμίσεων ήταν, επομένως, σημαντικά: αύξηση των οικονομικών μεγεθών, ενίσχυση της βασικής θέσης της γεωργίας, αύξηση του βαθμού βιομηχανικού εκσυγχρονισμού, σημαντική οικονομική δομική προσαρμογή, αύξηση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού, συνεχής βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, ταχεία ανάπτυξη της ιδιωτικής οικονομίας –από τον 21^ο αιώνα αυτή κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος της εθνικής οικονομίας και αντιπροσώπευε τη βασική κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας- και σταθερή βελτίωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Οι αρνητικές επιπτώσεις που αναγνωρίστηκαν ήταν η ανισόρροπη ανάπτυξη σε διάφορες περιοχές στο εσωτερικό της χώρας, οι περιορισμοί στην ενέργεια και τους φυσικούς πόρους, η καταστροφή του περιβάλλοντος και η αύξηση των προβλημάτων ανεργίας.

Οι τελευταίες εξελίξεις, συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον μας στο 11^ο Πενταετές Σχέδιο της Κίνας (2006) που υποδεικνύει ότι η Κίνα θα συνεχίσει την πορεία της προς μια αιεφόρο, ταχεία, συντονισμένη και υγιή ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας και συνολική ανάπτυξη της κοινωνίας, προκειμένου να επιτευχθεί αιεφόρος οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Στα υπέρ της χώρας συγκαταλέγονται η

τεράστια αγορά της, οι χαμηλού κόστους εργασιακοί πόροι και το υψηλό επίπεδο κρατικών διαθέσιμων κεφαλαίων που μπορούν να διατεθούν για επενδύσεις, ο στόχος της περαιτέρω βελτίωσης του οικονομικού συστήματος και της κοινωνικής και πολιτικής σταθερότητας υπέρ της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, ο στόχος της ανάπτυξης ενός ειρηνικού περιφερειακού και διεθνούς περιβάλλοντος στο ίδιο πλαίσιο, η εντατικοποίηση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και η αύξηση των δεσμών με τον υπόλοιπο κόσμο, η πρόοδος της τεχνολογίας και της βιομηχανίας και η μεταμόρφωση των παραδοσιακών τομέων ανάπτυξης, ο στόχος του περιορισμού κατανάλωσης πόρων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό και αυτός της κατάρτησης των περιορισμών στην εσωτερική αγορά και τη ζήτηση. Ως προς το μέλλον, επιδιώκεται η οικοδόμηση μιας νέας σοσιαλιστικής επαρχίας (βλ. γεωργία και αγροτικός πληθυσμός, και ισόρροπη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, προώθηση αστικοποίησης, ανάπτυξη παραγωγικότητας), η βελτίωση και αναβάθμιση της βιομηχανικής δομής (βλ. προσανατολισμός αγοράς, εκμετάλλευση συγκριτικού πλεονεκτήματος βιομηχανιών έντασης εργασίας, βελτίωση τεχνολογικών προτύπων και ανταγωνιστικότητας και ενίσχυση του τομέα των υπηρεσιών), η ισόρροπη ανάπτυξη μεταξύ δυτικής, βορειοανατολικής, κεντρικής και ανατολικής Κίνας (βλ. διαφορετικές εθνοτικές μειονότητες, δημογραφικά, γεωγραφικά και οικονομικά δεδομένα ανά περιοχή, στο πλαίσιο βιομηχανοποίησης, αστικοποίησης και οικολογικής ασφάλειας), η αποθήκευση πόρων και βελτίωση του κοινωνικού περιβάλλοντος (βλ. αιεφόρος ανάπτυξη, χαμηλές εισαγωγές, υψηλές εξαγωγές, χαμηλή κατανάλωση ενέργειας και χαμηλά επίπεδα εκπομπών) η συνέχιση της στρατηγικής της εθνικής ευημερίας με την αξιοποίηση της τεχνολογίας και του ανθρώπινου ταλέντου (βλ. αντιστοίχιση ποσότητας, δομής και ποιότητας εργατικού δυναμικού με οικονομική και κοινωνική εκπαίδευση, επιτάχυνση τεχνολογικής ανάπτυξης και καινοτομιών, εκπαίδευση και επιστήμες) και η εμβάθυνση της μεταρρύθμισης και επέκταση της πολιτικής του ανοίγματος (βλ. επιτάχυνση βελτίωσης σοσιαλιστικής οικονομίας της αγοράς, μεταρρύθμιση συστήματος διοίκησης, επέκταση διεθνούς οικονομικής και τεχνολογικής συνεργασίας, αύξηση ξένων επενδύσεων στη χώρα, αλλά και Κινεζικών επενδύσεων προς το εξωτερικό, βελτίωση παραγωγής).¹⁰³ Μάλιστα, το Πενταετές Σχέδιο της περιόδου 2011-2015 αποβλέπει στην κοινωνική σταθερότητα, δεδομένης της πραγματικότητας της ραγδαίας αύξησης των τιμών και της εκτίμησης για αύξηση του πληθωρισμού που απειλούν την κοινωνική συνοχή και ευημερία.¹⁰⁴

Παραμένοντας στην οπτική της Κίνας για την ανάπτυξη της χώρας, σύμφωνα με κυβερνητικά έγγραφα, εντοπίζουμε την έμφαση στη δημιουργία και στήριξη ενός αιεφόρου κόσμου, αλλά μέσω της «στήριξης στους εαυτούς μας» και της «δικής μας ανάπτυξης» και χωρίς να διακυβευτεί η εθνική κυριαρχία, η ανεξαρτησία και η οικονομική ασφάλεια από την εξάρτηση από διεθνή κεφάλαια. Το «όνειρο» του εκσυγχρονισμού και της βιομηχανοποίησης έχει τις ρίζες του στο αίσθημα

¹⁰³ Wenquan Yin, *China's Road to Development in a Global Perspective, China in Peaceful Development*, Foreign Languages Press, Beijing, China 2007, forward-97

¹⁰⁴ <http://news.in.gr/world/article/?aid=1231082138>

οπισθοδρόμησης (αποκοπή από τον υπόλοιπο κόσμο, άρνηση δανεισμού ιδεών, τεχνολογίας και θεσμών από το εξωτερικό, καθυστερημένη βιομηχανοποίηση, πολύ παλιός πολιτισμός, πολύπλοκη κοινωνική δομή, πληθυσμιακή πίεση στις καλλιεργήσιμες περιοχές, πρωταρχικά αγροτική οικονομία με μικρό βαθμό εμπορευματοποίησης, εμπορικά και γραφειοκρατικά εμπόδια, κακές υποδομές και επικοινωνία, κυβερνητικό μονοπώλιο και έλεγχος στη διαχείριση των οικονομικών δραστηριοτήτων, περιορισμός ατόμου από νομικό σύστημα και Κομφουκιανική ηθική) και εθνικής μείωσης της Κίνας λόγω της κατάκτησής της από τις μεγάλες δυνάμεις της Δύσης, σε συνεργασία με την Ιαπωνία, που οδήγησαν τη χώρα να παρακολουθεί από μακριά την ανάπτυξη του υπόλοιπου κόσμου, έτσι ώστε να καλλιεργηθεί η επιθυμία συμπόρευσης με τον υπόλοιπο κόσμο και μετατροπής της οπισθοδρομικής αγροτικής χώρας σε μια ισχυρή βιομηχανική χώρα μέσω ταχέως εκσυγχρονισμού (βλ. επίσης καθυστέρηση λόγω πολέμου οπίου, καθεστώς ημι-αποικιακής και ημι-φεουδαρχικής χώρας και βιομηχανοποίηση στο διάστημα 1840-1949) και χάρη στις ειρηνικές περιόδους που ακολούθησαν τους πολέμους, τις εμφύλιες διαμάχες και την πείνα. Επιτυγχάνοντας υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και μέση ετήσια αύξηση του ΑΕΠ της με ρυθμό 9,4% (στοιχεία 2006), η Κίνα τονίζει, ωστόσο, ότι ενδιαφέρεται, επίσης, για τη διασφάλιση ενός ειρηνικού διεθνούς περιβάλλοντος και τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης, στο πλαίσιο της οποίας επιθυμεί να συνεχίσει την ανάπτυξή της, με σοσιαλιστικούς όρους και με βάση τα Κινεζικά χαρακτηριστικά. Προϋπόθεση γι' αυτό είναι η συμμετοχή στην οικονομική παγκοσμιοποίηση, με ταυτόχρονη διατήρηση της ανεξαρτησίας και της επάρκειας (ανάγκη που δημιουργήθηκε και τονίστηκε με την επιδείνωση των σινοσοβιετικών εμπορικών σχέσεων τη δεκαετία του 1960 και συνδυάστηκε με άνοιγμα του εμπορίου και προς άλλες περιοχές του κόσμου¹⁰⁵), με την Κίνα να περνά από τη στρατηγική του Μαρξισμού (βλ. Μαρξισμός και κρατικοποίηση στη βιομηχανοποίηση, ισχυρός στρατός και οικονομία συστατικά σύγχρονου ισχυρού κράτους) και του Λενινισμού (πρωτεύον πολιτικής και υπέρβαση αναπτυσσόμενων χωρών σε επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης), σε μια νέα επιλογή συμμετοχής στην οικονομική παγκοσμιοποίηση και σταθεροποίησης και ανάπτυξης του σοσιαλιστικού της συστήματος, προσπαθώντας να αποτρέψει τις αρνητικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης (αναζήτηση ιεράρχησης μεταξύ οικονομίας και πολιτικής, «δεξιός» και «αριστερός», ρόλος αγοράς στην οικονομία).¹⁰⁶ Η προσπάθεια που γίνεται προς αυτή την κατεύθυνση αποβλέπει πάντα στο συνυπολογισμό των συμφερόντων όλων των μερών (ισότητα και αμοιβαίο συμφέρον, ευημερία, δημοκρατία, πολιτισμός), δεδομένου του μεγάλου πληθυσμού της και των περιορισμένων πόρων της.

Έτσι, οι προκλήσεις για το Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας είναι ο βαθμός επάρκειας της υπάρχουσας ταχύτητας ανάπτυξης για την επίτευξη των επιπέδων

¹⁰⁵ Eckstein Alexander, *China's economic revolution*, Cambridge University Press, Cambridge 1977, pp. 2-15, 275

¹⁰⁶ Wenquan Yin, *China's Road to Development in a Global Perspective, China in Peaceful Development*, Foreign Languages Press, Beijing, China 2007, p. 1

ανάπτυξης των αναπτυσσόμενων χωρών και η δυνατότητα συνδυασμού αυτής της οικονομικής ανόδου με τη σταθεροποίηση και ανάπτυξη του σοσιαλιστικού συστήματος, καθώς και με τη διατήρηση της κρατικής κυριαρχίας και οικονομικής ασφάλειας, χωρίς εξάρτηση από το διεθνές κεφάλαιο (η οικονομική ανεξαρτησία επιτρέπει την πολιτική ανεξαρτησία κατά το Μάο).¹⁰⁷ Στα παραπάνω προστίθενται η διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και κοινής ανάπτυξης, επιχειρήματα που, μαζί με τα περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας, αμφισβητούν την πιθανότητα εμφάνισης ηγεμονικών διαθέσεων από την πλευρά της Κίνας, παρά την καλπάζουσα ανάπτυξή της. Κατά συνέπεια, το Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας έχει θέσει δύο βασικούς στόχους: α) τη συνέχιση της μεταρρύθμισης, ανάπτυξη και βελτίωση του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος της αγοράς, τη μεγιστοποίηση της κατανομής των πόρων και προσπάθεια επίτευξης των βέλτιστων οικονομικών αποτελεσμάτων και β) την κατάρτιση συνολικών σχεδίων για την ανάπτυξη τόσο των αστικών, όσο και των αγροτικών περιοχών, αλλά και περιοχών με διαφορετικά οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, έτσι ώστε να προωθηθεί η αρμονία ανθρώπου και φύσης, την εξισορρόπηση εσωτερικής ανάπτυξης και εξωτερικού ανοίγματος και την αποτροπή των αρνητικών επιπτώσεων από τις μεταρρυθμίσεις με προσανατολισμό στην αγορά. Σε επίπεδο πολιτισμού, τα διδάγματα του πολιτισμού όλου του κόσμου επιδιώκεται να προστεθούν στην Κινεζική πολιτιστική κληρονομιά, τις φιλοσοφικές αρχές του Κονφουκιανισμού και τα έμφυτα χαρακτηριστικά του Κινεζικού λαού, την εργατικότητα, το ενδιαφέρον για μάθηση, την ειρηνική διάθεση, τον πατριωτισμό, την έμφαση στην αρμονία, αλλά όχι ομοιότητα, την ανοχή και τη συνεργασία. Από την άλλη πλευρά, σε επίπεδο πολιτικής, απορρίπτεται η επιδίωξη της ηγεμονίας, αντίθετα, υιοθετείται η στρατηγική της ειρήνης στην εξωτερική πολιτική, στη βάση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, του αμοιβαίου συμφέροντος, της ισότητας και της συνεργασίας.

Αναγνωρίζονται, βέβαια, και ορισμένα προβλήματα, όπως οι περιορισμένοι πόροι, ειδικά στον τομέα της ενέργειας, η επιβάρυνση του περιβάλλοντος λόγω της έντονης κατασκευαστικής δραστηριότητας στο πλαίσιο ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας, η υστέρηση στην τεχνική πρόοδο, βιομηχανική αναβάθμιση και κοινωνική απασχόληση, η μη ισόρροπη ανάπτυξη μεταξύ ανατολικής και δυτικής Κίνας¹⁰⁸ και η ανάγκη για περαιτέρω προώθηση του ανταγωνισμού της αγοράς και της κοινωνικής σταθερότητας. Διαμορφώνονται, κατά συνέπεια, τρεις αναπτυξιακές στρατηγικές από μέρους της Κινεζικής κυβέρνησης: α) προώθηση ενός νέου μοντέλου βιομηχανοποίησης, β) οικοδόμηση μιας αρμονικής σοσιαλιστικής χώρας, γ)

¹⁰⁷ Benett Gordon (ed), *China's finance and trade, A policy reader*, ed. The Macmillan Press Ltd, London and Basingstoke 1978, p. 66

¹⁰⁸ Η κυβέρνηση έχει αντιληφθεί τις διαφορές ανάπτυξης μεταξύ ανατολικής και δυτικής Κίνας και έχει προβεί σε σημαντικές ενέργειες για την ενίσχυση των δυτικών περιοχών με έμφαση σε τομείς όπως η γεωργία, η ενέργεια, οι επενδύσεις, η οικολογική ανάπτυξη και, κυρίως, η οικονομία. Ενώ κατά τις περιόδους 1978-1985 και 1986-1990 το ενδιαφέρον της χώρας επικεντρώθηκε, μέσω μεταρρυθμίσεων και προτιμησιακών πολιτικών, στις παράκτιες περιοχές, το 1996 και 1999 το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε, με κυβερνητικά μέτρα και αναπτυξιακές στρατηγικές, στις κεντρικές και δυτικές περιοχές της χώρας. (Fengjun Jin & Jinkai Qian (compilation), *A Social and Economic Atlas of Western China*, ed. China Intercontinental Press 2003, p. 79)

προώθηση αμοιβαίας συνεργασίας και συμμετοχή στην οικονομική παγκοσμιοποίηση.

Στη συνέχεια, αν εξετάσει κανείς το ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό, πλαίσιο εξέλιξης της χώρας, θα σταθεί στις περιόδους πολέμου και κρίσης που ταλαιπώρησαν τη χώρα και ανέδειξαν ως κύριο στόχο την προσπάθεια επιβίωσης, την κατάκτηση της εθνικής ανεξαρτησίας, την απελευθέρωση, τη δημοκρατία και, μετέπειτα, τη βιομηχανοποίηση και τον εκσυγχρονισμό (σε βιομηχανία, εθνική άμυνα, επιστήμη και τεχνολογία), που θα αντικαθιστούσαν ένα οπισθοδρομικό μοντέλο παραγωγής και κοινωνικό σύστημα. Ιστορικά ορόσημα υπήρξαν το Κίνημα Δυτικοποίησης, η Επανάσταση του 1911 και το Κίνημα Νέου Πολιτισμού του 1919. Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας που ήταν στην εξουσία από το 1921 έως το 1949, έδωσε έμφαση στους πόρους της χώρας, την ιδεολογία, τη θεσμική μεταρρύθμιση και τη χρήση των κατάλληλων μέσων υλοποίησης πολιτικών¹⁰⁹ και, βασιζόμενο στη αρχές του Μαρξισμού και του Λενινισμού, εφάρμοσε ένα σοσιαλιστικό κίνημα, ενώ προσπάθησε να οδηγήσει τη χώρα στο δρόμο της βιομηχανοποίησης. Καθοριστική στιγμή υπήρξε η ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας το 1949 από το Μάο ως πρόεδρο της χώρας, ενέργεια που κατοχύρωνε την εθνική ανεξαρτησία και την απελευθέρωση, ώστε να προωθηθεί η ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, η σοσιαλιστική οικοδόμηση, ο εκσυγχρονισμός και η βιομηχανοποίηση (βλ. επίσης «στήριγμα σε δύο πόδια», την πολιτική καθαρότητα και την εμπειρογνωμοσύνη σε τεχνικό επίπεδο,¹¹⁰ τις σύγχρονες και παραδοσιακές μεθόδους, τις μεθόδους μικρής και μεγάλης κλίμακας και τις δραστηριότητες έντασης κεφαλαίου και έντασης εργασίας¹¹¹). Η αγροτική μεταρρύθμιση (διανομή γης στους γεωργούς, κατάργηση φεουδαρχικού συστήματος) και οι άλλες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις της περιόδου 1949-1952 (π.χ. Νόμος περί γάμου), σε συνδυασμό την κατάρτιση των γενικών οδηγιών για τη μεταβατική περίοδο που εξέδωσε το Κομμουνιστικό Κόμμα το 1952, σχηματοποιήθηκαν σε κυβερνητικό επίπεδο στα 3 Πενταετή Σχέδια που έδωσαν έμφαση στη βιομηχανοποίηση και τη μεταμόρφωση της γεωργίας, της βιοτεχνίας, της βιομηχανίας και του εμπορίου. Επίσης, καλλιεργήθηκε η ιδέα των «τεσσάρων εκσυγχρονισμών», σύμφωνα με την οποία, με τα λόγια του Μάο Τσε Τουνγκ, στόχος ήταν «η οικοδόμηση της χώρας, η οποία υστερούσε οικονομικά και κοινωνικά, σε μια σημαντική βιομηχανοποιημένη χώρα με υψηλά πρότυπα σύγχρονου πολιτισμού», ενώ με τα λόγια του Πρωθυπουργού Τσου Εν Λάι, στόχος ήταν «η οικοδόμηση, σε σύντομο χρονικό διάστημα, μιας ισχυρής σοσιαλιστικής χώρας με σύγχρονη γεωργία, βιομηχανία, άμυνα, επιστήμη και τεχνολογία και η επίτευξη και υπέρβαση των επιπέδων ανάπτυξης του προηγμένου κόσμου». Το χρονικό διάστημα υλοποίησης

¹⁰⁹ Eckstein Alexander, *China's economic revolution*, Cambridge University Press, Cambridge 1977, p. xi

¹¹⁰ Maxwell Neville (ed), *China's road to development*, Pergamon Press Ltd., Headington, 1979, Second Enlarged Edition, p. 223

¹¹¹ Eckstein Alexander, *China's economic revolution*, Cambridge University Press, Cambridge 1977, p. 124

αυτών των εκσυγχρονισμών είχε προσδιοριστεί μεταξύ των ετών 1949 και 2000, αντιπροσωπεύοντας την πραγματοποίηση του «Κινεζικού ονείρου».

Ωστόσο, η Πολιτιστική Επανάσταση, που έλαβε χώρα το διάστημα 1966-1976, έφερε τη χώρα σε πολιτικό και κοινωνικό αδιέξοδο, μέχρι να αναλάβει, μετά το θάνατο του Μάο, ο Ντεγκ Σιάο Πινγκ. Ο τελευταίος, μίλησε για «τέσσερις εκσυγχρονισμούς με Κινεζικά χαρακτηριστικά». Αναγνωρίζοντας τα προβλήματα της χώρας (αδύναμη αφετηρία, μεγάλος πληθυσμός, λίγη καλλιεργήσιμη γη), έθεσε ως προτεραιότητα την εξασφάλιση μέτριας ευημερίας στις Κινεζικές οικογένειες, με οικονομικούς στόχους με προγραμματισμό μέχρι το 2000 και την επιδίωξη επίτευξης των επιπέδων ανάπτυξης των αναπτυγμένων χωρών σε 30 με 50 χρόνια, μέσω τριών σταδίων ανάπτυξης (αρχικά, διπλασιασμός του ΑΕΠ του 1980, έπειτα τετραπλασιασμός του ΑΕΠ του 1980 μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα και, τέλος, ολοκλήρωση του εκσυγχρονισμού της χώρας με κατά κεφαλήν ΑΕΠ ίσο με αυτών των αναπτυγμένων χωρών μεσαίου επιπέδου). Τα δύο πρώτα στάδια έχουν ήδη ολοκληρωθεί με επιτυχία, ενώ το τρίτο που αφορά τους στόχους για τον 21ο αιώνα (διπλασιασμός του ΑΕΠ του 2000, βέλτιστη ανάπτυξη σοσιαλιστικής οικονομίας της αγοράς, ολοκλήρωση προγράμματος εκσυγχρονισμού, περαιτέρω βελτίωση δημοκρατίας, ανάπτυξη επιστήμης, πολιτισμού και παιδείας, προώθηση κοινωνικής αρμονίας και βελτίωση βιοτικού επιπέδου πληθυσμού) βρίσκεται σε εξέλιξη. Το ενδιαφέρον προς το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού συγκεκριμενοποιήθηκε σε 16 απαιτήσεις, μεταξύ των οποίων, η επίτευξη κατά κεφαλήν ΑΕΠ 2.500 γουάν, καθαρού κατά κεφαλήν εισοδήματος γεωργών 1.200 γουάν/έτος και η κάλυψη δασωδών εκτάσεων κατά 15% (επομένως, οικονομικές και κοινωνικές απαιτήσεις), δεδομένης, ειδικά, της διαπίστωσης εμφανούς χάσματος μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών. Οι πιέσεις από τις αναπτυγμένες χώρες αναδεικνύουν, άλλωστε, την αντίθεση ανάμεσα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και την ανάπτυξη ενός οικολογικού περιβάλλοντος με οικολογική αξιοποίηση των φυσικών πόρων.

Με το βλέμμα στο 2020, οι προσπάθειες της Κίνας για την ανάπτυξη της χώρας θα αποβλέπουν στον τετραπλασιασμό του ΑΕΠ του 2000, στη σημαντική ενίσχυση της εθνικής δύναμης και διεθνούς ανταγωνιστικότητας, τη στιγμή που ο πληθυσμός θα υπερβαίνει τους 1,4 δισεκατομμύρια κατοίκους, με αυξημένη αστικοποίηση και διαφοροποίηση αστικών και αγροτικών περιοχών. Την εικόνα της χώρας στο μέλλον θα συμπληρώνει η βελτίωση της σοσιαλιστικής δημοκρατίας και του νομικού συστήματος, με τη διασφάλιση όλων των ειδών των ανθρώπινων δικαιωμάτων και τη βελτίωση των ιδεολογικών, ηθικών και επιστημονικών προτύπων. Στα παραπάνω προστίθεται ο στόχος της αειφόρου ανάπτυξης και βελτίωσης του οικολογικού περιβάλλοντος, με αύξηση της παραγωγής και εξισορρόπηση των σχέσεων ανθρώπου-φύσης.

Σήμερα, ο Χου Ζιντάο έχει τονίσει την ανάγκη επίτευξης κοινωνικής ευημερίας και εξάλειψης των διαφορών ανάμεσα στις αστικές και αγροτικές περιοχές σε επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Επιπλέον, η κρίση λόγω του ιού SARS και οι επιπτώσεις της στον τουρισμό ανέδειξαν τη σημασία που πρέπει να δοθεί στον τομέα

της δημόσιας υγείας. Άλλα σύγχρονα προβλήματα συνιστούν η παράνομη απόκτηση γης και, γενικότερα, η προστασία του περιβάλλοντος, που έχει τεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινότητας, αλλά θέτει περιορισμούς στην ανάπτυξη της χώρας. Όλα αυτά εντάσσονται στο πλαίσιο του πολιτικού προβληματισμού της επίσημης ηγεσίας της Κίνας, αλλά αυτό που προέχει για τη χώρα είναι η ανάπτυξη και η οικονομική οικοδόμηση της Κίνας, ως χώρας που βρίσκεται στο πρώιμο στάδιο του σοσιαλισμού. Η κατάρτιση συνολικών σχεδίων για την εφαρμογή των εσωτερικών πολιτικών, σύμφωνα με τις κυβερνητικές διακηρύξεις, επιδιώκει το συγκερασμό των συμφερόντων όλων των μερών (άμεσα και μακροπρόθεσμα συμφέροντα, περιφερειακά και συνολικά συμφέροντα, ειδικά και θεμελιώδη συμφέροντα), πρώτιστα όμως επιθυμεί να καλύψει όλες τις σημαντικές υλικές και πνευματικές ανάγκες για το σύνολο του πληθυσμού και να διασφαλίσει το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η επιστημονική οπτική προσέγγισης της ανάπτυξης μιλά για μια «ταχεία και ολοκληρωμένη ανάπτυξη», με έμφαση στην καινοτομία, την ποιότητα, την αποδοτικότητα και τη σταθερότητα, στο πλαίσιο της σοσιαλιστικής οικοδόμησης και του εκσυγχρονισμού. Τα ανωτέρω πρέπει να πραγματοποιηθούν ταυτόχρονα για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα δυαδισμού της χώρας, της στήριξης δηλαδή σε δύο βάσεις, την οικονομία και την κοινωνική ανάπτυξη. Από τη μία πλευρά, η εσωτερική αρμονία θα επικρατήσει μέσω της αντιμετώπισης των εσωτερικών προβλημάτων (βλ. μεγάλος πληθυσμός, εισοδηματική ανισότητα, λίγη καλλιεργήσιμη γη, περιορισμοί στην ενέργεια και τους ορυκτούς πόρους, υψηλή κατανάλωση, χαμηλή παραγωγικότητα, σοβαρή περιβαλλοντική μόλυνση). Από την άλλη πλευρά, η εξωτερική πολιτική θα διασφαλίσει την ειρήνη στις διεθνείς σχέσεις και στο επιχείρημα ενδεχόμενης μελλοντικής σύγκρουσης με τις ΗΠΑ αντιδιαστέλλεται η πεποίθηση της Κίνας ότι η ειρηνική ανάπτυξη της χώρας θα επεκτείνει τον οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό χώρο για άλλες χώρες, με την Κίνα σε ρόλο «κινητήρα» της περιφερειακής ανάπτυξης (βλ. ASEAN και μηχανισμός Κίνας). Ήδη, το εμπόριο της Κίνας¹¹² διπλασιάστηκε το 2004 σε σχέση με το 2001, γεγονός το οποίο ωφέλησε και τις αναπτυσσόμενες χώρες με την αύξηση των επενδύσεών τους, ενώ για το μέλλον υπάρχουν προσδοκίες για τη συνολική αύξηση του παγκόσμιου εμπορίου, την επέκταση των εισαγωγών και την ενίσχυση της προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων, σύμφωνα με τις δηλώσεις του προέδρου της χώρας, Χου Ζιντάο (Το 2020, μάλιστα, αναμένεται να τετραπλασιαστεί το μέγεθος της αγοράς και η συνολική ζήτηση στη χώρα σε σχέση με το 2000). Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε το εξής απόσπασμα από κυβερνητικές δηλώσεις, σύμφωνα με το οποίο στόχος είναι «να αναπτύξουμε τη χώρα στηριζόμενοι στους εαυτούς μας μέσω προγραμμάτων μεταρρύθμισης και καινοτόμων πρωτοβουλιών και επιμένοντας στην πολιτική ανοίγματος στον υπόλοιπο κόσμο».¹¹³

¹¹² Ο Μάο πίστευε ότι το εξωτερικό εμπόριο θα παίξει καθοριστικό ρόλο στη βιομηχανοποίηση της Κίνας και υιοθέτησε την αρχή της «ισότητας και του αμοιβαίου οφέλους» παρέχοντας στο κράτος τον άμεσο έλεγχο της βιομηχανίας και του εξωτερικού εμπορίου. (Maxwell Neville (ed), *China's road to development*, Pergamon Press Ltd., Headington, 1979, Second Enlarged Edition, pp. 259-261)

¹¹³ Junru Li, *The China Dream-China in peaceful development*, Foreign Languages Press, China 2006, foreword

Με βάση τα παραπάνω, αντιλαμβάνεται κανείς ότι οι προκλήσεις για τη σύγχρονη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας είναι κυρίως τρεις: η οικονομική ανάπτυξη, το περιβάλλον και η κλιματική αλλαγή. Το δίλημμα λοιπόν που τίθεται, και θα δούμε αν είναι ψευδοδίλημμα, είναι κατά πόσον αυτές οι προκλήσεις μπορούν να αντιμετωπιστούν χωρίς να λειτουργήσει η μία εις βάρος της άλλης. Ας τις δούμε, όμως, λίγο πιο αναλυτικά για να δούμε και τον τρόπο διαπλοκής τους. Θα χρειαστεί να συγκρατήσουμε, λοιπόν, την περίοδο 1978-2008, τα τριάντα χρόνια οικονομικής-αγροτικής μεταρρύθμισης και μεταρρύθμισης τιμών με στόχο τη δημιουργία μιας τέλει σοσιαλιστικής οικονομίας της αγοράς, τις διευρυνόμενες διμερείς εμπορικές ανισοροπίες μεταξύ Κίνας και ΗΠΑ, τα χαμηλά εισοδήματα του πληθυσμού¹¹⁴ και τις εισοδηματικές ανισότητες, το περιβάλλον, την κυβερνητική δομή και το ανισομερές εμπόριο με ΗΠΑ και ΕΕ που λειτουργούν ως εμπόδια στην οικονομική ανάπτυξη, τα δύο σοβαρά προβλήματα της υπερθέρμανσης και του πληθωρισμού (ήδη υπαρκτού το 1949, αλλά ιδιαίτερα υψηλού από το 2007), την ένταξη στον ΠΟΕ το 2001, την κατάργηση της Συμφωνίας Πολυϊνών (MFA) με ισχύ από το 2005, την ανάπτυξη εμπορικών δομών και μοντέλων με βάση το συγκριτικό πλεονέκτημα της παραγωγής έντασης εργασίας, την υπερβολική εξάρτηση από τους φυσικούς πόρους στην ανάπτυξη επιχειρήσεων και βιομηχανιών (ειδικά από τον άνθρακα), το συνδυασμό ανάπτυξης με πέντε τομείς συντονισμού (μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, μεταξύ επιμέρους περιοχών, μεταξύ κοινωνίας και οικονομίας, μεταξύ ανθρώπου και φύσης και μεταξύ εγχώριων και διεθνών αγορών), την προϋπόθεση της υψηλής οικονομικής ανάπτυξης για τη διασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης, την προσπάθεια ταυτόχρονης επίτευξης ευθυδικίας και αποτελεσματικότητας, την αλλαγή στη δομή της ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων (περισσότερες μη κρατικές επιχειρήσεις), τη χρηματοοικονομική κρίση στην ανατολική Ασία το 1997, τη σημαντική αύξηση της ενεργειακής κατανάλωσης κατά το διάστημα 2000-2005, σε συνδυασμό με την εκτίμηση μείωσης της ενεργειακής έντασης στο μέλλον και, τέλος, την εκτίμηση του Διεθνούς Οργανισμού Ενέργειας ότι η Κίνα θα αυξήσει το μερίδιό της στις παγκόσμιες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από 19% το 2005 σε 37% το 2030 και θα καταλάβει έτσι την πρώτη θέση στις εκπομπές αυτές παγκοσμίως. Επιπλέον, η αλληλεξάρτηση αυτών των τομέων φαίνεται και στη διαπίστωση ότι όσο μεγαλύτερη η οικονομική κλίμακα τόσο μεγαλύτερη η παραγωγική δραστηριότητα και, κατά συνέπεια, οι απαιτήσεις σε φυσικούς πόρους και οι εκπεμπόμενοι ρύποι, ενώ σημαντική επίδραση στην περιβαλλοντική ρύπανση έχουν και οι αλλαγές στη βιομηχανική σύνθεση και τους χρησιμοποιούμενους παράγοντες παραγωγής. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, η τεχνολογική πρόοδος και η χρήση φιλικής προς το περιβάλλον τεχνολογίας συμβάλλουν στη μείωση των εκπομπών. Για την εκτίμηση των ανωτέρω εξετάζονται, μάλιστα, ενδεικτικά, η πυκνότητα του πληθυσμού, οι

¹¹⁴ Σήμερα, τα εισοδήματα αυτά αυξάνονται, σύμφωνα με την κυβερνητική πολιτική για αύξηση του κατά κεφαλή εισοδήματος στα νοικοκυριά, με απώτερο στόχο την αύξηση της καταναλωτικής δύναμης και τη βελτίωση της κοινωνικής ασφάλειας του πληθυσμού.

δαπάνες για την έρευνα και ανάπτυξη σε σχέση με το περιβάλλον, η δράση των σχετικών με το περιβάλλον θεσμών και υπηρεσιών, οι ξένες επενδύσεις.¹¹⁵

Παρόλα αυτά, αν εξετάσουμε την εξωτερική πολιτική της Κίνας, θα διαπιστώσουμε ότι δεν ήταν πάντα φιλειρηνική και σε πλαίσιο συνεργασίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η περίπτωση της Μιανμάρ, όπου η στρατιωτική χούντα παρέταξε στρατιωτικά οχήματα και άνδρες των δυνάμεων καταστολής στην πρωτεύουσα μπροστά στις μαζικές διαδηλώσεις βουδιστών μοναχών κατά του καθεστώτος, και ενώ, άλλες χώρες στάθηκαν ενάντια στις ενέργειες καταστολής των διαδηλώσεων, η Κίνα, ως ο πιο κοντινός σύμμαχος των στρατιωτικών, περιορίστηκε σε εκκλήσεις για εθνική συμφιλίωση.¹¹⁶ Το βέβαιο είναι ότι ταυτόχρονα με την οικονομική της ανάπτυξη ενισχύεται και η πολιτική ισχύς της χώρας, η οποία αναπτύσσει την πολιτική της σύμφωνα με τα εκτιμώμενα σε κάθε περίπτωση συμφέροντα, όπως, για παράδειγμα, στην περιοχή της Αρκτικής. Εκτιμώντας εμπορικές (βλ. εκμετάλλευση βορειοανατολικής αρκτικής θαλάσσιας διαδρομής για τη διέλευση μεγάλων πλοίων μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων) και πολιτικές παραμέτρους, αλλά και ζητήματα ασφαλείας (βλ. θαλάσσια ασφάλεια),¹¹⁷ παρόλο που διακηρύσσει το σεβασμό της εθνικής κυριαρχίας και δεν αμφισβητεί τα εδαφικά δικαιώματα των χωρών της Αρκτικής, διεξάγει σημαντική έρευνα για την περιοχή και διαθέτει ήδη το μεγαλύτερο μη πυρηνικό παγοθραυστικό παγκοσμίως, ενισχύοντας την άποψη ότι θα επιδιώξει να συμμετάσχει στον καθορισμό του πολιτικού πλαισίου και της νομικής βάσης για τις μελλοντικές δραστηριότητες στην Αρκτική.¹¹⁸

Τις κατηγορίες των ΗΠΑ για την ελλιπή προστασία και διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κίνα έρχεται να επιβεβαιώσει η διεθνής οργάνωση Ρεπόρτερ Χωρίς Σύνορα (RSF), η οποία στην έκθεσή της (2010) με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ελευθερίας του Τύπου, συγκαταλέγει την Κίνα μεταξύ των «40 χειρότερων αρπακτικών της ελευθερίας του Τύπου», με κριτήριο, μεταξύ άλλων, την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης και τη δίωξη δημοσιογράφων και επαγγελματιών ΜΜΕ που δεν υποστήριζαν κυβερνητικές πολιτικές.¹¹⁹ Μπορεί να προστεθεί εδώ και η πολιτική, ανθρωπιστική και συμβολική σημασία της απονομής του Βραβείου Νόμπελ Ειρήνης 2010 στον Κινέζο αντιφρονούντα Λιου Σιαομπό για τον μακροχρόνιο και ειρηνικό αγώνα του για τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα στην Κίνα, που αποτελεί αιχμή των παγκόσμιων πιέσεων για σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κίνα.¹²⁰

Με αφορμή την παραπάνω παρατήρηση, μας δίνεται η ευκαιρία να εξετάσουμε πώς αντιμετωπίζουν οι ΗΠΑ, σε πολιτικό επίπεδο, την αύξηση ισχύος της Κίνας.

¹¹⁵ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, pp. 241-261

¹¹⁶ <http://news.in.gr/world/article/?aid=834720>

¹¹⁷ http://www.ekathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economyagor_1_20/07/2008_278313

¹¹⁸ <http://news.in.gr/world/article/?aid=1111746>

¹¹⁹ <http://news.in.gr/world/article/?aid=1132682>

¹²⁰ <http://news.in.gr/world/article/?aid=1231062109>

Αναγνωρίζοντας τη μετάθεση του επίκεντρου της παγκόσμιας πολιτικής από την Ευρώπη στην Ευρασία, μετά τον 20ό αιώνα, ο Brzezinski τονίζει την ανάγκη ανάπτυξης μιας "διηπειρωτικής" πολιτικής εκ μέρους των ΗΠΑ, με έμφαση στην Ευρασία και τις διμερείς σχέσεις με συγκεκριμένες χώρες της. Η σημασία της Κίνας τοποθετείται παράλληλα με αυτή της Ευρώπης, Ιαπωνίας και Ρωσίας και συνδέεται με το ύψιστης προτεραιότητας ζήτημα ασφαλείας, και κατ' επέκταση ειρήνης, και το συνολικό συσχετισμό δυνάμεων στην Ευρασία. Άλλωστε, και για την Κίνα, οι σχέσεις με τις ΗΠΑ είναι καθοριστικές, καθώς υπολογίζει στις ΗΠΑ για την πρόσβαση στα κεφάλαια και την τεχνολογία ξένων επενδυτών, αν και, από την άλλη πλευρά, σε περιβαλλοντικά ζητήματα, ζητήματα δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, αλλά κυρίως επιδιώξεων σε παγκόσμιο επίπεδο (βλ. αντικατάσταση αμερικανικής "ηγemonίας" με την "πολυπλοκότητα"), οι διαφορές τους είναι μεγάλες.

Η αντιμετώπιση της Κίνας και η διαμόρφωση της εικόνας για τη σύγχρονη διάστασή της επηρεάζεται πάντως, γενικά, από κριτήρια σχετικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την οικονομική ανάπτυξη της χώρας (βλ. οικονομικό «θαύμα»), το συνεχώς αυξανόμενο άνοιγμα της κινεζικής ελεύθερης αγοράς στον κόσμο, τις ξένες επενδύσεις και την απομάκρυνση από τα κομμουνιστικά δόγματα. Οι κυριότερες, ωστόσο, κινητήριες δυνάμεις της, φαίνεται πως είναι η αποκατάσταση της εθνικής υπερηφάνειας εξαιτίας της ταπείνωσης που θεωρεί πως υπέστη τους τελευταίους δύο αιώνες (βλ. ενδεικτικά σφαγή του Νανκίγκ 1937-1938)¹²¹ και η ενισχυόμενη πεποίθηση της χώρας ότι αποτελεί σημαντική περιφερειακή δύναμη και πρέπει να διεκδικήσει δυναμικά τα περιφερειακά και παγκόσμια συμφέροντά της.

Η εκτίμηση του Brzezinski για τη στρατιωτική ισχύ της Κίνας είναι ότι, παρά την ενίσχυσή της, είναι σημαντική μόνο σε τοπικό, περιφερειακό επίπεδο και, άρα, δεν μπορεί να αποτελέσει σοβαρή απειλή για τις ΗΠΑ, ενώ η πυρηνική της δύναμη εκτιμάται ότι έχει κυρίως αποτρεπτικό χαρακτήρα. Σε ιδεολογικό επίπεδο, υποστηρίζεται, μάλιστα, ότι η Κίνα τείνει προς έναν ολιγαρχικό εθνικιστικό κρατισμό, χωρίς εμπλοκές σε σημαντικές διεθνείς επαναστατικές δραστηριότητες ή εκτενή εξαγωγική δραστηριότητα στον τομέα των οπλικών συστημάτων (παρά με κίνητρο εμπορικά ή διμερή κρατικά συμφέροντα). Επίσης, η διεθνής συμπεριφορά της Κίνας ως μέλος του ΟΗΕ, αλλά και στο πλαίσιο άλλων διεθνών οργανισμών εμφανίζεται σχετικά συγκρατημένη (βλ. έγκριση ανάπτυξης ειρηνευτικών δυνάμεων του ΟΗΕ στο Ανατολικό Τιμόρ και επιτυχής προσπάθεια συμμετοχής στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου).¹²² Αυτό επιχειρεί να καταδείξει και ο πολιτικός σύμβουλος της Πρεσβείας της Κίνας στην Ελλάδα στις δηλώσεις του σχετικά με την ανάγκη τήρησης του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ και έμφασης στην προώθηση της ειρήνης, της σταθερότητας και της ασφάλειας (Παράρτημα 3),¹²³ παρόλο που η εθνικιστική και κομμουνιστική Κίνα ευθύνονται για μεγάλο αριθμό σφαγών τον 20ό

¹²¹ <http://archive.in.gr/news/genoktonia/page606.htm>

¹²² Brzezinski Zbigniew, *Η Γεωστρατηγική Τριάδα, Η Συμβίωση με την Κίνα, τη Νέα Ευρώπη και τη Ρωσία*, Ευρασία 2002, σελ. 19-20

¹²³ <http://archive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID=916529&lngChapterID=1&lngItemID=917901>

αιώνα μόνο, χωρίς να μιλήσουμε για τον εμφύλιο στους κόλπους της χώρας την ίδια περίοδο.¹²⁴ Αν θελήσουμε, μάλιστα, να σταθούμε λίγο περισσότερο στη δράση της Κίνας στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών θα διαπιστώσουμε ότι αυτή αντικρούει ακόμα και τους φόβους ότι θα λειτουργήσει αποσταθεροποιητικά στο πλαίσιο των θεσμών, καθώς εμφανίζεται να εστιάζει το ενδιαφέρον της στην προώθηση του εκσυγχρονισμού και την εξυπηρέτηση του εθνικού της συμφέροντος ως αποτελέσματα-οφέλη της ένταξής της σε αυτούς, παρά στην αναμόρφωση των θεσμών (βλ. ΟΗΕ) ή τη δημιουργία εμποδίων (σπάνια χρήση βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας). Μάλιστα, οι πολιτικές επιλογές της οδήγησαν τη χώρα να μη συμμετάσχει μαζικά σε όλους τους σημαντικούς διεθνείς οργανισμούς που συνδέονται με τον ΟΗΕ, αλλά μόνο σταδιακά έγινε μέλος στους σημαντικούς διακυβερνητικούς διεθνείς οργανισμούς του συστήματος του ΟΗΕ, όπως στην Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, «χρησιμοποιώντας» τον ΟΗΕ για την προστασία των συμφερόντων της (π.χ. δεν στήριξε την παρέμβαση του ΟΗΕ στο Κόσοβο για να μη δημιουργηθεί προηγούμενο και απειληθούν τα συμφέροντα της χώρας στην Ταϊβάν). Άλλωστε, χαρακτηριστικά, ο Shi Guangsheng, πρώην υπουργός εξωτερικού εμπορίου, εξέφρασε την άποψή του ότι στον ΠΟΕ τα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων χωρών δεν αντιπροσωπεύονται επαρκώς. Κατά συνέπεια, η Κίνα δεν θα επιδιώξει αλλαγές στους κανόνες και τον τρόπο λειτουργίας του ΠΟΕ γενικά, αλλά μόνο στην προσέγγισή του σε ειδικούς τομείς ενδιαφέροντος της Κίνας, όπως στον αθέμιτο ανταγωνισμό, τις αγροτικές επιδοτήσεις και τα εργασιακά και περιβαλλοντικά πρότυπα, αν και μακροπρόθεσμα δεν αποκλείεται να διεκδικήσει αυξημένα δικαιώματα συμμετοχής στις διαδικασίες των αποφάσεων.¹²⁵

Παράλληλα, η ανάλυση της εσωτερικής πολιτικής της Κίνας εστιάζει στη διαπίστωση της αντιφατικής συνύπαρξης κομμουνισμού και ελεύθερης αγοράς, με τα κατάλοιπα του πρώτου στη βιομηχανία και τη γραφειοκρατία και τις συνέπειες της δεύτερης στην ανάπτυξη της καπιταλιστικής επιχειρηματικότητας και των ξένων επενδύσεων, ειδικά με την ενθάρρυνση των μετακομμουνιστικών μεταρρυθμίσεων σε αστικό, βιομηχανικό και εμπορικό επίπεδο. Η διαφορετική κατεύθυνση οικονομικού μετασχηματισμού και πολιτικών εξελίξεων φαίνεται πως ευθύνεται και για το χάσμα ανάμεσα στο πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό πεδίο, αναδεικνύοντας σημαντικές κοινωνικές ανισότητες, αλλά και προβλήματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (βλ. πολιτική ελευθερία, θρησκευτική ελευθερία, μειονότητες). Τα παραπάνω στηρίζουν, κατά το Brzezinski, την άποψη ότι η Κίνα, λόγω του ελλείμματος στο στρατιωτικό τομέα, το χρηματοοικονομικό (αυτό σιγά σιγά ανατρέπεται σήμερα), τον τεχνολογικό και κοινωνικό τομέα, «δεν αναμένεται να διαδραματίσει ρόλο παγκόσμιας δύναμης στο εγγύς μέλλον».

¹²⁴ <http://archive.in.gr/news/genoktonia/>

¹²⁵ Lardy R. Nicholas, *Integrating China into the Global Economy*, Brookings Institution Press, Washington, D.C. 2002, pp. 136-157

Η εικόνα των νέων ηγετών της Κίνας (2002 και έπειτα¹²⁶), άλλωστε, διαμορφώνεται από την αποφασιστικότητά τους να προχωρήσουν στον εκσυγχρονισμό της χώρας και την πρόθεσή τους να εντάξουν πλήρως την οικονομία της χώρας στην παγκόσμια οικονομία και να διατηρήσουν καλές σχέσεις με τις ΗΠΑ με εγγυήσεις την ιδιότητά τους ως ικανών διαχειριστών με μεγάλη εμπειρία στην πολύπλοκη γραφειοκρατία που χαρακτηρίζει τη σχέση κόμματος και κράτους και ως ρεαλιστών τεχνοκρατών με ικανότητα διατήρησης της τάξης και προώθησης της ανάπτυξης στην χώρα με το μεγαλύτερο πληθυσμό του κόσμου, ανοιχτών ακόμα και στην προοπτική μεγαλύτερου πολιτικού ανταγωνισμού και μεγαλύτερης ελευθερίας των μέσων στην κριτική κατώτερων στελεχών (φιλελεύθεροι ή μεταρρυθμιστές). Υπάρχουν, βέβαια, μέσα στο κόμμα και άλλες τάσεις, που ενστερνίζονται πολιτικοί που πιστεύουν στον αυταρχικό έλεγχο ως μέσο επίτευξης του εκσυγχρονισμού, στην παρεμπόδιση των διαφωνιών στην κομματική εξουσία, στην παρεμπόδιση του εγκλήματος με ευρεία χρήση της θανατικής ποινής, στην αυστηρή αντιμετώπιση των ζητημάτων της Ταϊβάν, του Θιβέτ και του Ξινγιάνγκ, στην αποδοχή των δυτικών οικονομικών, αλλά όχι ηθικών αξιών, στο στρατηγικό ανταγωνισμό με τη Δύση και στην αντίσταση στην αμερικανική κυριαρχία (συντηρητικοί). Σε κάθε περίπτωση, οι γενικές κατευθύνσεις των ανώτερων πολιτικών στελεχών για την εικόνα του κόμματος αφορούν τη στήριξη της θεσμοποιημένης διαδοχής στην ηγεσία του κόμματος, για λόγους διασφάλισης της πολιτικής σταθερότητας, τη διατήρηση της συμμετοχής στο κόμμα μιας ικανής ελίτ πολιτικών-τεχνοκρατών, την αναγνώριση της ύπαρξης προβλημάτων και αδυναμιών (ενδεικτικά, κοινωνικών, περιβαλλοντικών, χρηματοοικονομικών) και τη συνεκτίμηση της διεθνούς υπόστασης της χώρας (βλ. εντυπώσεις για ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά και συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς), αλλά όχι την εξέλιξη του καθεστώτος σε φιλελεύθερη δημοκρατία. Από την άλλη πλευρά, ως προς τις εσωτερικές υποθέσεις, οι στόχοι επικεντρώνονται, γενικά, στη συνέχιση της οικονομικής ανάπτυξης, της μεταρρύθμισης και της εξωστρέφειας, την κατάργηση των εισοδηματικών ανισοτήτων και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού, τη μεταρρύθμιση των επιχειρήσεων υπό κρατική ιδιοκτησία, την ενίσχυση της περιβαλλοντικής προστασίας και τήρηση υψηλών περιβαλλοντικών προτύπων, τη στήριξη της υγείας και παιδείας ως θεμελιωδών στοιχείων ενός σοσιαλιστικού κράτους κοινωνικής πρόνοιας, τη διασφάλιση της νομιμότητας, της τάξης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για την αποφυγή κοινωνικών αναταραχών, την πολιτική μεταρρύθμιση, για τη διασφάλιση της λαϊκής αποδοχής του κόμματος. Στις εξωτερικές υποθέσεις, προτεραιότητα δόθηκε στη στρατηγική σταθερότητα στις πολιτικές σχέσεις με τις ΗΠΑ με κατανόηση και συνεργασία, στην προβολή της χώρας ως πυλώνα της παγκόσμιας κοινότητας και

¹²⁶ Πρόκειται για την Τέταρτη Γενιά ηγετών με το Χου Τζιντάο να αναλαμβάνει την προεδρία της χώρας το Μάρτιο του 2003. Προηγήθηκαν η γενιά του Μάο (που δημιούργησε την Κομμουνιστική Κίνα και σχεδόν την κατέστρεψε με την Πολιτιστική Επανάσταση κατά το διάστημα 1966-1976), η γενιά του Ντενγκ (που υλοποίησε τις ρεαλιστικές, προσανατολισμένες στην αγορά μεταρρυθμίσεις, αλλά απέκοψε τις επακόλουθες πολιτικές ελευθερίες με τη βίαιη καταστολή του κινήματος της Τιενανμέν το 1989) και η γενιά του Τζιανγκ (ανάδειξε Κίνα ως σημαντικής παγκόσμιας δύναμη, σύνδεση της οικονομίας της στο παγκόσμιο σύστημα εμπορίου και κατάκτηση στρατηγικού ρόλου στην Ασία και στις σχέσεις με τη Δύση).

ισχυρού παράγοντα σταθερότητας και ειρήνης, στη στήριξη των Ηνωμένων Εθνών και της πολυπολικότητας, στην κατανόηση της παγκοσμιοποίησης, στην οικοδόμηση καλών σχέσεων με τη Ρωσία, στην αξιοποίηση των κοινών συμφερόντων με την Ευρώπη, στην αντιμετώπιση της συμμαχίας ΗΠΑ-Ιαπωνίας, στη σωστή διεθνή προβολή της αντιμετώπισης και διαχείριση των ζητημάτων της Ταϊβάν, του Θιβέτ και του Ξινγιάνγκ, στην απομάκρυνση του στρατού από το πεδίο της πολιτικής, στην αξιοποίηση της τεχνολογίας στην πολεμική πρακτική και στην ισχυροποίηση της εθνικής άμυνας και εθνικής ασφάλειας.¹²⁷

Περνώντας τώρα στις ευρύτερες πολιτικές σχέσεις Κίνας-ΗΠΑ, θα σταθούμε, αναφορικά με το παρελθόν, στη στρατηγική τους συμμαχία εναντίον της σοβιετικής απειλής, με αφετηρία την υπογραφή της Κοινής Διακήρυξης της Σαγκάης το 1972 και αποκορύφωμα την εξομάλυνση των σχέσεών τους το 1980, που σηματοδότησε τη μετάβαση από μια περίοδο τριάντα ετών σχέσεων αντιπαλότητας σε μια δεκαετία στρατηγικής συνεργασίας. Σήμερα, παρά την έντονη οικονομική τους συνεργασία, τις σχέσεις των δύο χωρών χαρακτηρίζει ο ανταγωνισμός, με την Κίνα να αποδοκιμάζει, με διάφορες διπλωματικές πρωτοβουλίες την παγκόσμια κυριαρχία των ΗΠΑ. Σε επίπεδο διακηρυκτικό, για παράδειγμα, η Κίνα τονίζει τη «στρατηγική συνεργασία» της με τη Ρωσία, ενώ, ταυτόχρονα, συμφωνεί με τη Γαλλία ως προς την έννοια της παγκόσμιας «πολυπολικότητας», υπονοώντας αντίθεση στην αμερικανική «ηγεμονία», όπως αντιμετώπιζε η Κίνα το ρόλο της Αμερικής στο παγκόσμιο σύστημα, θεωρώντας ότι ασκεί παρεμβατική πολιτική (βλ. δηλώσεις για δράση NATO στο Κοσσυφοπέδιο), ακόμα και στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων χωρών, συμπεριλαμβανομένης της Κίνας –η Κίνα έχει εδώ υπόψη της το ζήτημα της Ταϊβάν, του Θιβέτ, του Ξινγιάνγκ, των νήσων της Θάλασσας της Νότιας Κίνας, του πολιτικού συστήματος της χώρας και των στρατηγικών της όπλων- παραβιάζοντας την αρχή της εθνικής κυριαρχίας. Η καχυποψία της Κίνας στράφηκε προς τις ΗΠΑ, επίσης, λόγω των συνομιλιών της τελευταίας με την Ιαπωνία και τη Νότια Κορέα για πιθανή συνεργασία στον τομέα της αντιπυραυλικής άμυνας, σε συνδυασμό με την πιθανότητα συμμετοχής και της Ταϊβάν, ενώ την προβληματίζουν πάντα οι σχέσεις ΗΠΑ και Ιαπωνίας και η εμβέλεια της στρατιωτικής τους συμμαχίας. Άλλωστε, η σινοαμερικανική «σύγκρουση» έχει, σύμφωνα με την άποψη της εφημερίδας του Χονγκ Κονγκ «Ta Kung Pao», πολιτισμικές ρίζες και εδράζεται σε σημαντικές θρησκευτικές και πνευματικές διαφορές (βλ. ένωση επουράνιου με ανθρώπινο στοιχείο έναντι «καταναλωτικής και ηδονιστικής συμπεριφοράς» και απόψεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημοκρατίας και ελευθερίας). Και η Αμερική, όμως, από την πλευρά της, επικαλείται διαρκώς την ανάγκη δημοκρατικού μετασχηματισμού της Κίνας και μεγαλύτερης έμφασης στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εξελίξεις που θέτει, συχνά, ως προϋπόθεση για τη διεύρυνση συνεργασίας σε πολιτικά και άλλα ζητήματα (βλ. ενδεικτικά περιβάλλον) και τη διευθέτηση ζητημάτων, όπως αυτό της Ταϊβάν.

¹²⁷ Nathan Andrew J. and Gilley Bruce, *CHINA'S NEW RULERS, THE SECRET FILES*, NEW YORK REVIEW BOOKS, New York 2003 (SECOND, REVISED EDITION), pp. 4-11, 199-264

Νεότερη εξέλιξη στον ανταγωνισμό των δύο χωρών αποτελεί ο καλούμενος «νομισματικός πόλεμος» της Κίνας προς τις ΗΠΑ, καθώς το Μάρτιο του 2011 η Τράπεζα της Κίνας ανακοίνωσε ότι οι κινεζικές επιχειρήσεις θα μπορούν να συναλλάσσονται με τους συνεργάτες τους στο εξωτερικό σε κινεζικό νόμισμα,¹²⁸ ενώ οι Αμερικανοί πελάτες της θα μπορούν να αγοράζουν και να πωλούν γουάν,¹²⁹ κινήσεις που υποδεικνύουν της προθέσεις της Κίνας για ανάδειξη του Remnibi σε παγκόσμιο νόμισμα συναλλαγών. Η ανατίμηση του κινεζικού νομίσματος αποτελεί, επιπρόσθετα, επιθυμία και των ΗΠΑ (οι οποίες υποστηρίζουν ότι η Κίνα κρατά το γουάν τεχνητά υποτιμημένο για να διευκολύνει τις εξαγωγές του σε βάρος της οικονομίας άλλων χωρών) και της ΕΕ για την οποία ασκούν πιέσεις στην Κίνα, η οποία επικαλείται τις φοβούμενες επακόλουθες κοινωνικές συνέπειες και δεν υποχωρεί στις εν λόγω πιέσεις.¹³⁰ Οι ανισορροπίες στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών απασχόλησαν και τους ηγέτες των χωρών της G-20 (Σεούλ, 2010), οι οποίοι διαφώνησαν ως προς την επιβολή αριθμητικών περιορισμών στις ανισορροπίες αυτές (βλ. σύμπραξη Γερμανίας και Κίνας εναντίον αμερικανικών σχεδίων), αλλά φαίνεται να κατέληξαν σε συστήματα διαμόρφωσης συναλλαγματικών ισοτιμιών που θα καθορίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό από την αγορά,¹³¹ ενώ στη G-20 η Κίνα πέτυχε τελικά να περάσει την άποψή της σχετικά με τον προσδιορισμό των δεικτών μέτρησης των οικονομικών ανισοτήτων (μη συμπερίληψη συναλλαγματικών αποθεμάτων), παρά τις αντιρρήσεις.¹³² Επιπλέον αναστάτωση στις ΗΠΑ προκάλεσε, επίσης, η πρόταση της Κίνας για αντικατάσταση του δολαρίου ως νομίσματος αναφοράς των διεθνών συναλλαγών από ένα άλλο, νέο παγκόσμιο νόμισμα για το οποίο μάλιστα θα εγγυάται το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, με το επιχείρημα ότι το δολάριο δεν άντεξε στην παγκόσμια οικονομική κρίση.¹³³ Τις ανησυχίες των ΗΠΑ προσπάθησε να καθησυχάσει, πάντως, και ο Χου Τζιντάο κατά την επίσκεψή του στις ΗΠΑ, όπου δήλωσε ότι η Κίνα είναι μηχανή ανάπτυξης και όχι απειλή για τις ΗΠΑ. Οι συζητήσεις επικεντρώθηκαν σε ζητήματα εμπορικών σχέσεων, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πνευματικών δικαιωμάτων, στη βάση κοινής αποδοχής του αμοιβαίου σεβασμού και της μη παρέμβασης στα εσωτερικά των δύο χωρών υπό το βάρος, ωστόσο, του νομισματικού ανταγωνισμού των δύο χωρών.¹³⁴ Και στον ενεργειακό τομέα, οι διαφορές των δύο χωρών αφορούν τις επιδοτήσεις των εταιρειών με αντικείμενο την ενέργεια και τη νομιμότητά τους σύμφωνα με τις διατάξεις του ΠΟΕ και υπό το βάρος των σοβαρών περιβαλλοντικών προβλημάτων των χωρών.¹³⁵ Στο στρατιωτικό τομέα, πάντως, ανησυχίες προκαλούν και τα σχέδια της Κίνας για αύξηση των αμυντικών της δαπανών το 2011, που, ανεξάρτητα από την εκτίμηση ότι η Κίνα δεν θα χρησιμοποιήσει τη στρατιωτική της ισχύ για επίλυση των διαφορών

¹²⁸ <http://blogs.in.gr/blogger/post/?aid=1231081833>

¹²⁹ <http://moneymorning.com/2011/01/13/bank-of-china-will-allow-us-yuan-trading-in-game-changing-step-toward-creating-global-currency/>

¹³⁰ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231061861>

¹³¹ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231066828>

¹³² <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231079962>

¹³³ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=998504>

¹³⁴ <http://news.in.gr/world/article/?aid=1231075329>

¹³⁵ <http://moneymorning.com/2010/10/22/u.s.-china-trade-4/>

της με άλλες χώρες, συνεπάγονται αυτόματα αύξηση της στρατιωτικής επιρροής της χώρας στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας.¹³⁶ Σημαντικό πλήγμα στη δυνατότητα εμπιστοσύνης της Κίνας από άλλες χώρες αποτελεί, άλλωστε, η υποψία διεξαγωγής κυβερνοεπιθέσεων με χάκερ εκπαιδευόμενους από το Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό της Κίνας και θύματα των επιχειρήσεων ηλεκτρονικής κατασκοπίας, ενδεικτικά, το Βερολίνο, το Λονδίνο, το Παρίσι και τον Καναδά (2011).¹³⁷ Η Κίνα όμως συγκεντρώνει επίσης υποψίες και για βιομηχανική κατασκοπία, για παράδειγμα στην περίπτωση της Renault φαίνεται πως στο στόχαστρο βρέθηκε το πρόγραμμα της γαλλικής εταιρείας για την εξέλιξη των ηλεκτρικών αυτοκινήτων,¹³⁸ ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δεχτεί και άλλες καταγγελίες για κλοπή ευρωπαϊκής τεχνογνωσίας από κινεζικές επιχειρήσεις.¹³⁹

Πιστεύεται, κατά συνέπεια, ότι η Κίνα δεν μπορεί να γίνει ούτε επίσημος σύμμαχος ούτε και δεδηλωμένος εχθρός της Αμερικής, ενδιαφέρει όμως πολύ η συμμετοχή της στο διεθνές σύστημα υπέρ της διατήρησης της ασφάλειας και της σταθερότητας στην Ευρασία και της ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας, με το σεβασμό των θεμελιωδών διεθνών αρχών, συμβάσεων και ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁴⁰ Η επανεκτίμηση της θέσης της Κίνας σε διεθνές επίπεδο αντανάκλαται επίσης στις τελευταίες εξελίξεις στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, καθώς στη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ στη Λισσαβόνα το Νοέμβριο του 2010 το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στο νέο στρατηγικό δόγμα και την αντιπυραυλική άμυνα, με τους ηγέτες των κρατών-μελών του ΝΑΤΟ να αναθεωρούν το στρατηγικό δόγμα της Συμμαχίας και να ορίζουν το νέο της «όραμα» για την προσεχή δεκαετία, αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση με τους στρατηγικούς εταίρους Ρωσία, Κίνα, Ινδία και Ιαπωνία.¹⁴¹

Παραμένοντας στην ανάλυση της διεθνούς θέσης της Κίνας με βάση το νέο διεθνές σύστημα, σημειώνουμε ότι ο οικονομικός και ο δημογραφικός παράγοντας αποτελούν, μαζί με το στρατιωτικό και τεχνολογικό, προσδιοριστικούς δείκτες της δύναμης των κρατών. Κρατώντας τον οικονομικό παράγοντα, παρατηρείται αύξηση της δύναμης της ανατολικής Ασίας, σχετική αύξηση της οικονομικής δύναμης της Ευρώπης, σχετική μείωση της οικονομικής δύναμης των ΗΠΑ και κατάρρευση της σοβιετικής οικονομίας, ενώ τα δημογραφικά δεδομένα υποδεικνύουν γήρανση των ανεπτυγμένων χωρών και δημογραφική έκρηξη στον Τρίτο Κόσμο, που συνοδεύεται, όμως, από σημαντικά προβλήματα, όπως ανεργία, φτώχεια και αύξηση του χάσματος ανεπτυγμένων χωρών και χωρών του Τρίτου Κόσμου και διατάραξη των σχέσεων Βορρά-Νότου. Επίσης, η τεχνολογία είναι σημαντική γιατί μεταμορφώνει την παραδοσιακή σχέση μεταξύ οικονομικής βάσης και στρατιωτικής δύναμης και, κατά

¹³⁶ <http://news.in.gr/world/article/?aid=1231081991>

¹³⁷ <http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1231079701>

¹³⁸ <http://auto.in.gr/news/world/article/?aid=1231073555>

¹³⁹ <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231061861>

¹⁴⁰ Brzezinski Zbigniew, *Η Γεωστρατηγική Τριάδα, Η Συμβίωση με την Κίνα, τη Νέα Ευρώπη και τη Ρωσία*, Ευρασία, Αθήνα 2002, σελ. 9-47

¹⁴¹ <http://news.in.gr/world/article/?aid=1231068034>

συνέπεια, τη σχετική δύναμη μεταξύ των κρατών και την ισορροπία δυνάμεων (βλ. για την Κίνα χημικά, βιολογικά και πυρηνικά όπλα). Η περίπτωση της Κίνας, ειδικά, έχει ενδιαφέρον λόγω της εκρηκτικής της οικονομικής ανάπτυξης, παρά την οποία η χώρα δεν φαίνεται να βιάζεται να εξελιχθεί σε παγκόσμια στρατιωτική δύναμη, αλλά δίνει έμφαση στον οικονομικό εκσυγχρονισμό της. Η κινεζική ηγεσία, μάλιστα, επιδιώκει τον εκσυγχρονισμό της χώρας μέσα από τέσσερα στάδια, αγροτικό (δεκαετία 1980), βιομηχανικό (δεκαετία 1980), τεχνολογικό (αρχές δεκαετίας 1990) και στρατιωτικό (τέλος δεκαετίας 1990). Στο στρατιωτικό τομέα, συγκεκριμένα, δόθηκε έμφαση στην πυρηνική αποτροπή, την ποιοτική βελτίωση των συμβατικών όπλων, την προμήθεια των καλύτερων οπλικών συστημάτων της ΕΣΣΔ και την αγορά σύγχρονων οπλικών συστημάτων από τη Ρωσία. Γεγονός είναι, πάντως, ότι το διεθνές σύστημα εξελίσσεται από διπολικό (1945-1989) σε μονοπολικό (δεκαετία 1990) και, κατόπιν, σε πολυπολικό, με ανερχόμενες δυνάμεις την Ιαπωνία, την Ευρώπη/Γερμανία και την Κίνα. Στην περιοχή της Ανατολικής Ασίας κυριαρχεί ο γεωπολιτικός ανταγωνισμός της Ρωσίας, της Κίνας, της Ιαπωνίας και της Ινδίας για επιρροή, ενώ, η αστάθεια στον Τρίτο Κόσμο (αλυσίδα προβλημάτων: μείωση ανανεώσιμων πόρων, αύξηση πληθυσμού, άνιση κατανομή πλούτου και πόρων, έλλειψη στοιχειωδών πόρων επιβίωσης, μείωση οικονομικής δραστηριότητας, μετανάστευση, εξασθένιση κρατών, εμφύλιοι πόλεμοι, πραξικοπήματα, εθνικιστικές συγκρούσεις) αναμένεται να αυξήσει τις εντάσεις στις σχέσεις Βορρά-Νότου γύρω από τον άξονα των παρακάτω ζητημάτων: έλεγχος πρώτων υλών, μετανάστευση, τρομοκρατία και διασπορά πυρηνικών όπλων. Σε επίπεδο πολιτικής ιδεολογίας, η Κίνα έχει επιλέξει –και φαίνεται να επηρεάζει προς αυτή την κατεύθυνση αρκετές χώρες του Τρίτου Κόσμου– μια σύνθεση τεσσάρων στοιχείων: του μαρξισμού, για τις κοινωνικές αξίες, του αυταρχισμού, για τη διακυβέρνηση και την ιεράρχηση προτεραιοτήτων από το κράτος, του εθνικισμού, για την πολιτική συνοχή και κινητοποίηση μιας μεγάλης πληθυσμιακά χώρας (βλ. εξασφάλιση αφοσίωσης των πολιτών και αποτελεσματικότητας του κρατικού μηχανισμού μέσω της ιδεολογίας και της παροχής κινήτρων) και του καπιταλισμού, για τον οικονομικό δυναμισμό. Αξιοποιώντας όλα αυτά τα στοιχεία, η Κίνα θα μπορούσε να εξισορροπήσει στρατηγικά τη συμμαχία Αμερικής-Ευρώπης-Ιαπωνίας με μια συμμαχία με το Ιράν και Ρωσία, έλκοντας επίσης αρκετές χώρες του Τρίτου Κόσμου.¹⁴²

Αν θέλουμε να διερευνήσουμε τη σχέση περιβάλλοντος και οικονομίας, πέρα από την εμφανή προτεραιότητα της οικονομίας, στην περίπτωση της Κίνας, σε σχέση με το περιβάλλον, δεν μπορούμε να μην εξετάσουμε την υπόθεση οι ΗΠΑ να χρησιμοποιούν ή να επικαλούνται περιβαλλοντικά ζητήματα για την ανάσχεση της οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας, όχι σε βαθμό σημαντικού περιορισμού της, αλλά σε βαθμό μείωσης του καλπάζοντος ρυθμού της, πριν ξεπεράσει την ίδια την αμερικανική οικονομική ισχύ. Την Αμερική συμφέρει σαφώς η περαιτέρω φιλελευθεροποίηση της Κινεζικής οικονομίας και του εμπορίου, όμως αυτή τη στιγμή

¹⁴² Πλατιάς Γ. Αθανάσιος, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα, Ρεαλιστική προσέγγιση διεθνών σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 57-189

ο ρυθμός ανάπτυξης της Κίνας απειλεί να φέρει τη χώρα στην πρώτη θέση της παγκόσμιας οικονομίας και, κατά συνέπεια, εγείρονται φόβοι για τη συνακόλουθη αύξηση και της πολιτικής ισχύος της χώρας. Στο παρελθόν, η διατήρηση των οικονομικών κυρώσεων των ΗΠΑ κατά της Κίνας, μετά την κρίση στην Τιενανμέν το 1989, η πρακτική αποχής από τη χορήγηση δανείων της Παγκόσμιας Τράπεζας στην Κίνα και η έλλειψη ενός συστηματικού προγράμματος παροχής τεχνικής βοήθειας προς την Κίνα, δημιούργησαν την εντύπωση ότι οι ΗΠΑ επιδιώκουν να καθυστερήσουν ή να ανακόψουν την ανάδειξη της Κίνας σε σημαντική οικονομική δύναμη.

Από την άλλη πλευρά, η Κίνα φαίνεται να συνδέει την ανάληψη δράσης για το περιβάλλον σε εθνικό επίπεδο με τη σχετική ανάληψη δράσης άλλων μεγάλων χωρών και ειδικά των Ηνωμένων Πολιτειών, γεγονός που έλκει και πάλι τη θεωρία παιγνίων περί μέγιστου οφέλους σε περίπτωση παρέκκλισης από τις δεσμεύσεις, γι' αυτό βλέπουμε ότι η πρόθεση συμμόρφωσης συναρτάται απολύτως με την καθολική συμμόρφωση όλων των χωρών, υπό το φόβο της εξαπάτησης. Παρόλα αυτά, η Κίνα δεν μπορεί να αποφεύγει για πολύ τις διεθνείς δεσμεύσεις για το περιβάλλον, ειδικά με το επιχείρημα της αυξημένης ευθύνης των βιομηχανοποιημένων χωρών, δεδομένης της ταχείας αύξησης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα στο εσωτερικό της χώρας, όπως και σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, πραγματικότητα η οποία ίσως χρειαστεί να αντιμετωπιστεί με τον προσδιορισμό ορίων εθνικών εκπομπών. Η επιλογή της συμμετοχής στο διεθνές καθεστώς μετριασμού θα εξαρτηθεί από την αξιολόγηση των οικονομικών και πολιτικών οφελών που θα αποκομίσει από τη συμμετοχή ή μη συμμετοχή και από τις «συναλλαγές» που θα πραγματοποιήσει στο πλαίσιο των διεθνών διαπραγματεύσεων, σε συνδυασμό με τη συμμετοχή και την πίεση των βιομηχανοποιημένων χωρών, αλλά κυρίως την αξιολόγηση της ίδιας της χώρας σχετικά με τη σημασία της αποφυγής των υψηλών κινδύνων της επικίνδυνης κλιματικής αλλαγής. Άλλωστε, η μη αποτελεσματική αντιμετώπιση έκτακτων προκλήσεων μπορεί να κοστίζει σε γόητρο και να πλήξει την ήπια ισχύ της χώρας.¹⁴³ Είναι σημαντικό, πάντως, να μην υλοποιούνται πολιτικές αποκλειστικά και μόνο κατόπιν εσωτερικής και διεθνούς πίεσης, λόγω της συμμετοχής στη διεθνή προσπάθεια άλλων αναπτυσσόμενων χωρών ή λόγω εξαναγκασμού βάσει συνθηκών, καθώς έτσι δεν θα υπάρχουν επαρκή κίνητρα για τη συνέχιση των στρατηγικών μείωσης των εκπομπών και αντιμετώπισης του συνόλου των περιβαλλοντικών προβλημάτων, από πλευράς τόσο της κεντρικής κυβέρνησης (αναγνώριση σημασίας μείωσης εκπομπών και αλλαγής σταδίου ανάπτυξης), αλλά όσο και των τοπικών κυβερνήσεων (προτεραιότητα αειφόρου ανάπτυξης έναντι βραχυπρόθεσμης ανάπτυξης και φορολογικών εσόδων), επιχειρήσεων (προτεραιότητα παραγωγικότητας έναντι κέρδους) και νοικοκυριών (ισχυρότερα αιτήματα για περιβαλλοντική ποιότητα). Ειδικά για τα νοικοκυριά, μάλιστα, έχει αποδειχθεί ότι η αύξηση εισοδήματος συνοδεύεται από αύξηση της ανθρώπινης επιθυμίας, για ασφάλεια, ποιότητα ζωής και καλύτερο περιβάλλον. Από την άλλη

¹⁴³ Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010, p. 128

πλευρά, βέβαια, η χαλαρή περιβαλλοντική νομοθεσία (συν το χαμηλό κόστος παραγωγής), που θεωρείται συχνά υπεύθυνη για την αδυναμία αποτελεσματικού μετριασμού των εκπομπών, ωφελεί πολλές διεθνείς επιχειρήσεις και την πραγματοποίηση ξένων επενδύσεων που αναζητούν ευνοϊκά περιβάλλοντα για την ανάπτυξή τους, ενώ η επίκληση του ενδιαφέροντος για την κοινωνική ευημερία από μέρους της κυβέρνησης –που κανείς δεν αμφισβητεί ότι είναι ειλικρινής– εξυπηρετεί πάντως σίγουρα τις πολιτικές της διακηρύξεις περί αδυναμίας ανακοπής των ρυθμών ανάπτυξής της. Κατά συνέπεια, διακρίνονται ήδη τα αντικρουόμενα συμφέροντα των διαφόρων ομάδων ενδιαφερομένων στα ζητήματα του περιβάλλοντος, με τις επιχειρήσεις, ειδικά, από τη μία να συντελούν στα περιβαλλοντικά προβλήματα, από την άλλη να συμβάλλουν στην εξάπλωση της τεχνολογίας για την αντιμετώπισή τους.¹⁴⁴

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ

Μελετώντας τις διεθνείς διαπραγματεύσεις για το περιβάλλον, αναφερθήκαμε ήδη στη θεωρία των διεθνών καθεστώτων στο πλαίσιο της πολιτικής οικονομίας, σύμφωνα με την οποία, είδαμε, ότι τα κράτη συμφέρει και η συνεργασία, αλλά και η απάτη για τη διασφάλιση της προστασίας των δημόσιων, συλλογικών αγαθών, εν προκειμένω, του περιβάλλοντος. Πρόκειται για το περίφημο δίλημμα του φυλακισμένου που οδηγεί τα κράτη στην επιδίωξη των μέγιστων οφελών μέσω της απάτης, υπό την προϋπόθεση της συμμόρφωσης των υπόλοιπων κρατών στις διεθνείς συμφωνίες. Ο ανταγωνισμός των ΗΠΑ και της Κίνας, πέρα από το οικονομικό πεδίο που βρίσκεται στο επίκεντρο, αναδεικνύεται με την προσπάθεια καθεμιάς να πείσει την άλλη πλευρά σε συμμόρφωση, αλλά χωρίς η ίδια να αναλάβει συγκεκριμένες δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Έτσι, όμως, μειώνονται και οι προσπάθειες άλλων κρατών προς το μετριασμό των εκπομπών, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η εφαρμογή των συμφωνιών και να ακυρώνεται, μερικώς, η ισχύς τους. Μαζί με την Κίνα, το σύνολο των αναπτυσσόμενων κρατών, επικαλούνται αναπτυξιακές και κοινωνικές εσωτερικές ανάγκες για τη μη υλοποίηση συγκεκριμένων, αριθμητικά και με χρονική προθεσμία, στόχων μετριασμού των εκπομπών. Επιθυμούν, βέβαια, την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά εναποθέτουν τις προσδοκίες τους για αυτό στις ανεπτυγμένες χώρες, έτσι ώστε και να βελτιωθεί η ποιότητα του περιβάλλοντος για όλους και να συνεχίσουν, χωρίς περιορισμούς, την ανάπτυξή τους (προσπάθειες απαλλαγής από ευθύνες). Οι ΗΠΑ, από την άλλη πλευρά, που τις απασχολούν ειδικά η οικονομική ανάπτυξη της Κίνας, προσπαθούν να πείσουν προς την κατεύθυνση της συμμόρφωσης των χωρών αυτών, ώστε και να τηρηθούν οι πραγματοποιηθείσες συμφωνίες και να μην περιοριστούν μόνο οι ίδιες στην οικονομική τους ανάπτυξη. Ουσιαστικά, δηλαδή, καταδεικνύονται η πολυπλοκότητα των διεθνών οργανισμών και καθεστώτων, οι προσπάθειες "εξαπάτησης" και μη συμμόρφωσης της Κίνας (βλ. και αναπτυσσόμενες) και των

¹⁴⁴ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, pp. 221-229

ΗΠΑ απέναντι στις περιβαλλοντικές τους υποχρεώσεις και τα αντικρουόμενα συμφέροντα εξαιτίας των οποίων δυσχεραίνεται η επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων (θεωρία διεθνών καθεστώτων).

Παρατηρούμε λοιπόν δύο πράγματα για τα διεθνή καθεστώτα-τους διεθνείς οργανισμούς και τη λειτουργία των κρατών, από τα οποία και τα δύο οδηγούν στην επιβεβαίωση της θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού από το πεδίο των διεθνών σχέσεων. Τα κράτη, όσο κι αν πιέζονται σε ένα διεθνές, πολυμερές περιβάλλον για την ανάληψη δεσμεύσεων και δράσεων σε ένα συγκεκριμένο τομέα, ειδικά τα ισχυρά κράτη, που μπορούν να το κάνουν ευκολότερα αυτό, παραμένουν ανεξάρτητες μεταβλητές σε σχέση με τους διεθνείς οργανισμούς-θεσμούς και οι διεθνείς οργανισμοί-θεσμοί παραμένουν εξαρτημένες μεταβλητές των μερών τους, δηλαδή των κρατών, γι' αυτό οι διεθνείς διασκέψεις και συμβάσεις μόνο πιέσεις μπορούν να ασκήσουν και διαπιστώθηκε ότι η μεν Κίνα δεν ανέλαβε ποσοστιαίες δεσμεύσεις μετριασμού των εκπομπών στο Πρωτόκολλο του Κιότο, οι δε ΗΠΑ δεν το επικύρωσαν ποτέ. Επίσης, η πρόταξη του εθνικού συμφέροντος και η εστίαση στη διασφάλιση της εθνικής ισχύος και ασφάλειας, καθορίζει τη διεθνή συμπεριφορά των κρατών στους διεθνείς οργανισμούς, καθώς προβάλλουν κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων τις εθνικές τους ανάγκες και προτεραιότητες. Παρατηρούμε, άλλωστε, ότι, σε εθνικό επίπεδο, και οι ΗΠΑ και η Κίνα έχουν λάβει σημαντικά μέτρα για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προκλήσεων, γεγονός που καταδεικνύει, αφενός ότι δεν αδιαφορούν για το περιβάλλον γενικά, αφετέρου ότι η ανάληψη σχετικών μέτρων συναρτάται σε μεγάλο βαθμό των εθνικών τους αναγκών που αποτελούν αφετηρία της δράσης τους. Ειδικά για την Κίνα, διαπιστώνεται ότι η διακηρυσσόμενη έντονα σε πολιτικό επίπεδο εξωστρέφεια και το άνοιγμα στο εξωτερικό αφορά κυρίως τον εμπορικό τομέα (βλ. ένταξη στον ΠΟΕ), όμως σε πληθώρα άλλων ζητημάτων, όπως στο περιβάλλον και την ενέργεια, οι πρωτοβουλίες της συγκεντρώνονται κυρίως σε εθνικό, τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, με έντονη την έμφαση στις ίδιες πληθυσμιακές ανάγκες, δημογραφικές, κοινωνικές, εισοδηματικές και οικονομικές γενικότερα. Κατά συνέπεια, επιβεβαιώνεται η θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού σχετικά με τις βασικές αρχές της άνισης ανάπτυξης ως κύριου αιτίου πολέμου (βλ. εδώ οικονομικού «πολέμου»), της αναρχίας και ανταγωνιστικότητας του διεθνούς συστήματος (βλ. και διλήμματα ασφαλείας κρατών), της σημασίας της επιβίωσης και της αναζήτησης της ασφάλειας, της ανάγκης επίτευξης του εθνικού συμφέροντος και αναζήτησης στρατιωτικής και οικονομικής, κυρίως εδώ, ισχύος, της ανάγκης εξισορρόπησης του «αντιπάλου» μέσω εσωτερικής κινητοποίησης (βλ. εδώ σημαντικές εθνικές πολιτικές και προσπάθεια κοινωνικής συσπείρωσης και κομματικής ισχυροποίησης) ή/και συμμαχιών (βλ. εδώ περιφερειακή δραστηριοποίηση και συνεργασίες, κυρίως στον οικονομικό τομέα), της σημασίας διατήρησης της ισορροπίας δυνάμεων για την κατοχύρωση της ειρήνης και της υποβάθμισης του δικαίου και της ηθικής σε σχέση με την ανάγκη επιβίωσης και εξυπηρέτησης συμφερόντων (βλ. εδώ παράβλεψη κοινωνικών αναγκών και ανισοτήτων, ειδικά κοινωνικού δικαιώματος σε ένα ποιοτικό περιβάλλον στο όνομα οικονομικών, αναπτυξιακών συμφερόντων). Τα κράτη λοιπόν είναι οι βασικοί

δρώντες του διεθνούς συστήματος και συμπεριφέρονται ορθολογικά επιδιώκοντας την κατοχύρωση της ασφάλειάς τους (επιβίωση, εδαφική κυριαρχία, ανεξαρτησία, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής που συνδέεται με την πολιτική), τη διατήρηση ή την καλυτέρευση της σχετικής τους θέσης στο διεθνές σύστημα, την απόκτηση ισχύος στο πλαίσιο της διεθνούς πολιτικής και την εξισορρόπηση των αντιπάλων τους μέσω της δημιουργίας ενός συστήματος ισορροπίας δυνάμεων.¹⁴⁵ Άλλωστε, τα συμφέροντα, η στρατηγική, οι ικανότητες και η θέση-ρόλος των κρατών συναρτώνται με την κρατική ισχύ και τη διεθνή κατανομή ισχύος, ώστε να επιτάσσεται η διαφύλαξη των ζωτικών συμφερόντων τους και η μη δράση πέραν των δυνατοτήτων τους (στρατηγική υπερεξάπλωση), κάτι που η Κίνα φαίνεται να γνωρίζει και να εφαρμόζει δεδομένου ότι στο στρατιωτικό τομέα επεμβαίνει και επιχειρεί να ελέγξει καταστάσεις μόνο στην περιφέρεια και θεωρούμενη από την ίδια «επικράτεια» της, ενώ σε διεθνή ζητήματα στρατιωτικών επεμβάσεων είναι πιο ήπια και συνάδει με τις πολιτικές των άλλων κρατών, όπως είδαμε. Γενικά, η συνεργασία των κρατών δυσχεραίνεται από την ύπαρξη απειλών που καθιστούν επισφαλείς τις συμμαχίες, από τα διλήμματα ασφαλείας λόγω της κατανομής ισχύος, των σχετικών κερδών και της σχετικής ισχύος και από το δισταγμό των κρατών έναντι της μεγιστοποίησης των οφελών μέσω της συνεργασίας λόγω του φόβου της εξαπάτησης και του μεγαλύτερου σχετικού κέρδους.¹⁴⁶ Για τους λόγους αυτούς είναι δύσκολο και να επιτύχει το εγχείρημα δημιουργίας ενός διεθνούς καθεστώτος μετριασμού των εκπομπών ή ενός διεθνούς καθεστώτος για το περιβάλλον, δεδομένου και του διλήμματος του φυλακισμένου σχετικά με την ανάληψη περιβαλλοντικής δράσης.

Σε ένα έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον, όπως είναι το διεθνές, κυριαρχεί το ενδιαφέρον για την κατανομή των κερδών και, ελλείψει παγκόσμιας διακυβέρνησης και ανώτερης των κρατών αρχής, ο ανταγωνισμός των κρατών για απόλυτα και σχετικά οφέλη εκφράζεται και στο πεδίο των διεθνών διαπραγματεύσεων. Ο φόβος, άλλωστε, της ανάδειξης της Κίνας σε πρώτη παγκόσμια οικονομική δύναμη και η πιθανότητα εκμετάλλευσης της ισχύος της προς την κατεύθυνση του ηγεμονισμού απασχολεί ιδιαίτερα τις ΗΠΑ, που θέλουν να διατηρήσουν την πρωτοκαθεδρία τους. Από την άλλη πλευρά, η Κίνα θεωρεί ζήτημα εθνικής υπερηφάνειας και εθνικής ασφαλείας τη συνέχιση του ρυθμού ανάπτυξης της συνδέοντάς τη με τη διασφάλιση ενός ανώτερου βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού της και τη μείωση του χάσματος των κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων στο εσωτερικό της. Η πορεία βιομηχανοποίησής της είναι δύσκολο να ανακοπεί και η οικονομία, δεδομένης της μη ένδειξης, μέχρι τώρα, ενδιαφέροντος για στρατιωτική ισχύ και εμπλοκή σε μη περιφερειακές ή μη τοπικές και άμεσου κινεζικού ενδιαφέροντος υποθέσεις, φαίνεται να αποτελεί το μέσο εξασφάλισης της εθνικής και διεθνούς ισχύος της χώρας για την ικανοποίηση των εθνικών της συμφερόντων. Έτσι, διαπιστώνεται η χρήση της οικονομικής ισχύος για την εξυπηρέτηση πολιτικών συμφερόντων της χώρας, την

¹⁴⁵ Πλατιάς Γ. Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2000 (δεύτερη έκδοση), σελ. 15-67

¹⁴⁶ Ήφαιστος Παναγιώτης, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό, Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2004, σελ. 347

ισχυροποίηση της διεθνούς της θέσης και τη βελτίωση της διαπραγματευτικής της ικανότητας στους διεθνείς οργανισμούς (μην ξεχνάμε την οικονομική αλληλεξάρτηση των κρατών και το δανεισμό πολλών κρατών, ειδικά των ΗΠΑ, από την Κίνα). Η παρακολούθηση -μέσω του εμπειρικού μέρους- της ιστορικής πορείας και ισχυροποίησης της Κίνας, καθιστά σαφή την έμφαση της χώρας στις οικονομικές παραμέτρους της ανάπτυξής της, οι οποίες καθορίζουν τόσο τα επιχειρήματα και τις θέσεις της στις διεθνείς διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο των διεθνών διαπραγματεύσεων, όσο και τις διεθνείς της σχέσεις και διεθνείς και εθνικές πολιτικές.

Είναι σαφές, άλλωστε, όπως έχει ήδη αναφερθεί προηγουμένως, ότι το ενδιαφέρον για το περιβάλλον υπερβαίνει τις περιβαλλοντικές ανησυχίες των κρατών και συναντά τις αναπτυξιακές και οικονομικές τους ανησυχίες, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τις διαφορές αναπτυσσόμενων και ανεπτυγμένων χωρών. Θα έπρεπε να αρκεί η όξυνση των περιβαλλοντικών προβλημάτων για την ανάληψη δράσεων αντιμετώπισής τους, για να μην μιλήσουμε για την ανάγκη πρόληψης όλων αυτών σε προηγούμενο στάδιο, και όχι να χρειάζονται διαπραγματεύσεις για την αναγνώριση της σημασίας τους και τον προσδιορισμό συγκεκριμένων μέτρων, όμως η προτεραιότητα των οικονομικών και αναπτυξιακών αναγκών των κρατών οδήγησε ακόμα και στην εμπορία δικαιωμάτων εκπομπών ρύπων για την ενθάρρυνση με την παροχή κινήτρων των κρατών στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής (βλ. ανάλυση περιβαλλοντικών και άλλων παραμέτρων και διακυβεύματα διαπραγματεύσεων). Επιπλέον, το ενδιαφέρον για το περιβάλλον φαίνεται πως αυξήθηκε ταυτόχρονα με την πρόκληση περιβαλλοντικών κρίσεων και προβλημάτων ασφαλείας που ανάγκασαν τα κράτη να το λάβουν σοβαρά υπόψη και, μάλιστα, για τα περισσότερα, η κινητοποίηση προήλθε ως αποτέλεσμα προβλημάτων που έφτασαν στο εσωτερικό τους ή στα σύνορα και την περιφέρειά τους (βλ. ενδεικτικά ασφάλεια τροφίμων, ατμοσφαιρική ρύπανση, ακραία καιρικά φαινόμενα). Τέλος, με βάση και τα στοιχεία που παρασχέθηκαν ανωτέρω, δεν θα μπορούσαμε να μη συνδέσουμε την αύξηση της περιβαλλοντικής «ευαισθησίας» των κρατών με την παγκόσμια οικονομική κρίση και την συνακόλουθη επιβάρυνση της επιχειρηματικότητας και της απασχόλησης, έτσι ώστε το περιβάλλον και οι νέες μορφές ενέργειας να παρουσιάζουν σημαντικές προκλήσεις, αλλά και ευκαιρίες για την ανάπτυξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Το σημαντικό, για την εξεύρεση αποτελεσματικής λύσης και την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προκλήσεων, είναι η εποικοδομητική συνέχιση των διαπραγματεύσεων και η συνεκτίμηση των συμφερόντων όλων των μερών, με την πρόταση μέτρων που και θα μετριάσουν τις εκπομπές και δεν θα ανακόπτουν την αναπτυξιακή πορεία των αναπτυσσόμενων χωρών, εξασφαλίζοντας ευθυδικία και αποτελεσματικότητα, καθησυχάζοντας τις ανησυχίες των ανεπτυγμένων κρατών και διασφαλίζοντας τη συμμόρφωση με τις επιτευχθείσες συμφωνίες για την αποτελεσματική υλοποίησή τους. Χρειάζεται, γι' αυτό το σκοπό, συντονισμός και μέτρα ενθάρρυνσης της τήρησης των συμφωνιών και επιβολή κυρώσεων για την

παραβίασή τους, αλλά κυρίως πραγματική ευαισθητοποίηση απέναντι στο κοινό συμφέρον της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής. Ας δούμε, τέλος, και μερικές συμβουλές-αρχές για την επιτυχή διεξαγωγή διαπραγματεύσεων, γενικά: προετοιμασία λύσεων και εναλλακτικών προτάσεων σε περίπτωση διαφωνίας (βλ. και Καλύτερη Εναλλακτική Λύση Έναντι μιας Προσφερόμενης Συμφωνίας-ΚΕΛΕΠΣΥ), εκτίμηση ελάχιστων απαιτήσεων-προσδοκιών των οποίων η εκπλήρωση θα ήταν ικανοποιητική, εντοπισμός δυνατών και αδύναμων-ευαίσθητων σημείων, ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας, εξέταση συμφερόντων-επιθυμιών της άλλη πλευράς ή των άλλων πλευρών, αποφύγετε τις απειλές, μη παράλειψη της εφαρμογής της συμφωνίας.¹⁴⁷ Επίσης, επιλογή σκληρού ή ήπιου στυλ διαπραγμάτευσης, διαπραγμάτευση βάσει συμφερόντων (τα ισχυρότερα είναι οι βασικές ανθρώπινες ανάγκες της ασφάλειας, της οικονομικής ευρωστίας, της ένταξης σε ομάδα, της αναγνώρισης και του ελέγχου της ζωής) και όχι θέσεων, διαχωρισμός ανθρώπων από το πρόβλημα, επινόηση επιλογών για αμοιβαίο όφελος και στήριξη σε αντικειμενικά κριτήρια, αρχές και λογικά επιχειρήματα.¹⁴⁸ Τέλος, αναγνωρίζονται τα εξής επτά ειδικά εμπόδια για τις διεθνείς διαπραγματεύσεις, το περιβάλλον της διαπραγμάτευσης, η κουλτούρα (π.χ. γλώσσα) και η προσωπικότητα των διαπραγματευτών-εκπροσώπων, η ιδεολογία, ζητήματα γραφειοκρατίας και οργάνωσης, διαφορές στους εθνικούς νόμους και τις κυβερνήσεις, διαφορές νομισμάτων (εφόσον πρόκειται για οικονομικές διαπραγματεύσεις) και η αστάθεια και οι απότομες αλλαγές, καθώς και οι εξής τρεις φάσεις της διαπραγμάτευσης, προδιαπραγμάτευση, προσδιορισμός των αρχών και επεξεργασία των λεπτομερειών.¹⁴⁹ Αποδεικνύεται, επομένως, για μια ακόμη φορά, η πολυπλοκότητα των διεθνών σχέσεων και διεθνών διαπραγματεύσεων, η οποία δυσχεραίνει και καθυστερεί τη λήψη αποφάσεων και, κατά συνέπεια, αποτελεσματικών μέτρων αντιμετώπισης των εκάστοτε συζητούμενων προβλημάτων.

¹⁴⁷ Γιούρι Ουίλιαμ, *Πώς να ξεπερνάτε την άρνηση, Από την αντιπαλότητα στη συνεργασία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2000, σελ. 37-91, 149-164

¹⁴⁸ Φίσερ Ρότζερ, Γιούρι Ουίλιαμ, Πάτον Μπρους, *Πετυχαίνω τη συμφωνία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998, σελ. 26-132

¹⁴⁹ Σαλακιούζ Γ. Τζέσουολντ, *Κλείνοντας διεθνείς συμφωνίες*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999, σελ. 25-107

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1

Earth's three socio-ecological classes¹⁵⁰

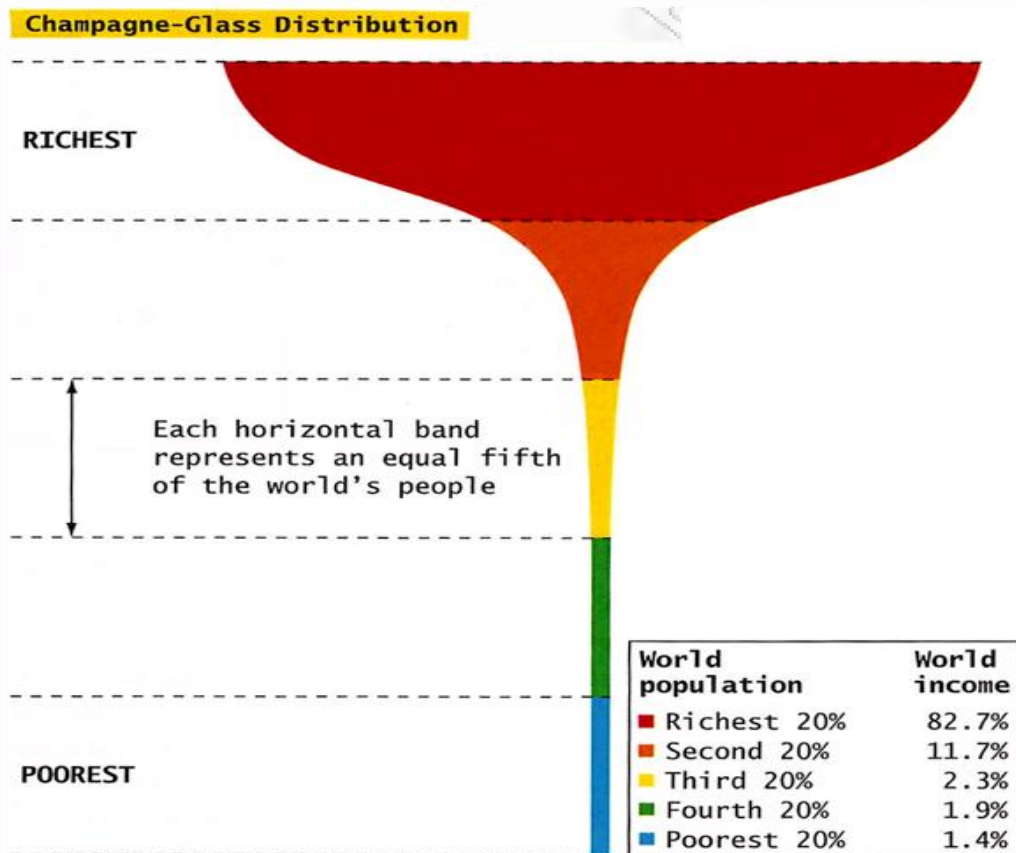
OVERCONSUMERS 1.1 billion > US\$ 7,500 per capita (Cars-meat-disposables)	SUSTAINERS 3.3 billion US\$ 700 - 7,500 per capita (Living lightly)	MARGINALS 1.1 billion < US\$ 700 per capita (Absolute deprivation)
Travel by car and air Eat high fat, high calory meat-based diets Drink bottled water and soft drinks Use throw-away products and discard substantial wastes Live in spacious, climate controlled, single family residences Maintain image conscious wardrobe	Travel by bicycle and public surface transport Eat healthy diets of grains vegetables and some meat Drink clean water plus some tea and coffee Use unpackaged goods and durables and recycle wastes Live in modest naturally ventilated residences, with extended/multiple families Wear functional clothing	Travel by foot, maybe donkey Eat nutritionally inadequate diets Drink contaminated water Use local biomass and produce negligible wastes Live in rudimentary shelters or in the open. Usually lack secure tenure Wear second hand clothing or scraps

Based on Alan Durning's *How Much Is Enough*, Worldwatch Institute.

¹⁵⁰ <http://deoxy.org/pc.htm>

Παράρτημα 2

Champagne Glass Distribution of Wealth ¹⁵¹

¹⁵¹ <http://thesocietypages.org/graphicsociology/2009/05/27/champagne-glass-distribution-of-wealth/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

«Χρυσή περίοδος στις διμερείς σχέσεις» *Συνέντευξη με τον πολιτικό σύμβουλο της πρεσβείας της Κίνας στην Ελλάδα, Τσενγκ Σιγουάν Παρασκευή, 4 Ιουλίου 2008*¹⁵²

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών οι διμερείς σχέσεις ανάμεσα στην Κίνα και την Ελλάδα έχουν σημειώσει αξιοσημείωτη πρόοδο. Πώς προβλέπετε ότι θα είναι μέσα στα επόμενα χρόνια;

Τσενγκ Σιγουάν: Όπως έχουμε όλοι προσέξει, μετά την καθιέρωση του Ελληνοκινεζικού Μνημονίου Συνεργασίας το 2006, η σχέση Κίνας-Ελλάδας έχει εισέλθει στη χρυσή περίοδο της ιστορίας της. Το πολιτιστικό έτος της Ελλάδας στην Κίνα, η άμεση αεροπορική σύνδεση μεταξύ Πεκίνου και Αθήνας και οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Πεκίνου έχουν προσδώσει μεγαλύτερη ορμή, προωθώντας τις διμερείς σχέσεις, έτσι ώστε να αναπτύσσονται με αυξημένους και ομαλούς ρυθμούς μέρα με τη μέρα. Εάν συλλογιστούμε την βαθιά φιλία ανάμεσα στους λαούς μας στην ιστορία, είμαι απόλυτα αισιόδοξος ότι με τις εννοχρηστωμένες προσπάθειές μας, θα υπάρξει στο άμεσο μέλλον μια εμπνευσμένη και αυξημένη τάση ταχείας ανάπτυξης.

Κατά τη γνώμη μου οι πιο υποσχόμενοι τομείς είναι η ναυτιλία, ο τουρισμός και ο πολιτισμός, όπου τα σχετικά πλεονεκτήματά μας είναι υψηλά. Στον τομέα της Ναυτιλίας, η Ελλάδα έχει τον μεγαλύτερο και πιο ισχυρό εμπορικό στόλο στον κόσμο, ενώ η Κίνα ανακηρύχθηκε το νούμερο ένα ναυπηγείο το 2006. Με την ολοένα και μεγαλύτερη ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας της Κίνας, μπορούμε να οραματιστούμε μεγάλες δυνατότητες συνεργασίας. Όσο για τον τουρισμό, τόσο η Κίνα, όσο και η Ελλάδα διαθέτουν τεράστιους και πολύτιμους πόρους κι έτσι οι δυνατότητες για συνεργασία είναι τεράστιες. Το 2007 η Ελλάδα βρισκόταν ανάμεσα στο top-10 των προορισμών που επιλέγουν οι Κινέζοι τουρίστες. Εκτός αυτού, οι διαδοχικές διοργανώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων από Ελλάδα και Κίνα, καθώς και το Πολιτιστικό Έτος της Ελλάδας στην Κίνα, προσφέρουν μοναδικές ευκαιρίες για συνεργασία.

Για να επιτύχουμε στενότερη σχέση και περαιτέρω συνεργασία, σκοπεύουμε να εργαστούμε πάνω στις συμφωνίες που κατέληξαν οι ηγέτες των δύο κρατών και να διευκολύνουμε την ανάπτυξη των συναλλαγών μεταξύ των πολιτών των δύο κρατών, εργαζόμενοι ώστε να επιτύχουμε ένα πιο ουσιαστικό Ελληνοκινεζικό Μνημόνιο Συνεργασίας, κάνοντας πιο απτή την εξέλιξη σε ορισμένους τομείς.

Ποια είναι η γνώμη σας για το θέμα του Θιβέτ; Πώς σχολιάζετε τις διαμαρτυρίες κατά τη διάρκεια της Ολυμπιακής Λαμπαδηδρομίας;

Τσενγκ Σιγουάν: Το Θιβέτ είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της κινεζικής επικράτειας και η εθνοτική ομάδα των θιβετιανών υπήρξε πάντοτε μέλος της κινεζικής οικογένειας. Από την Δυναστεία Γιουάν, η κεντρική κυβέρνηση της Κίνας

¹⁵² <http://archive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID=916529&lngChapterID=-1&lngItemID=917901>

ασκούσε αποτελεσματική διακυβέρνηση στο Θιβέτ. Από τότε που η Κίνα υιοθέτησε πολιτικές μεταρρύθμισης και ανοίγματος προς τον έξω κόσμο, η Αυτόνομη Περιοχή του Θιβέτ έχει γίνει μάρτυρας συνταρακτικών αλλαγών: η οικονομία και η κοινωνία υπέστησαν τεράστια ανάπτυξη, η κουλτούρα και οι τέχνες κληροδοτήθηκαν και πέρασαν στις επόμενες γενιές, η εκπαίδευση απευθύνθηκε σε περισσότερους και βελτιώθηκε, η δύναμη (του Θιβέτ) στην επιστήμη και την τεχνολογία αναπτύχθηκε και έλαβε ώθηση, ενώ οι Θιβετιανοί ζούσαν και δούλευαν ειρηνικά και ευχαριστημένοι από το σύγχρονο πολιτισμό και την θρησκευτική ελευθερία. Το Θιβέτ έχει μετατραπεί σε ένα εφμερεύων νέο Θιβέτ με λαμπρό μέλλον και μεγάλες ελπίδες.

Εξαιτίας ιστορικών και πολιτισμικών αιτιών, ωστόσο, ορισμένοι δυτικοί έχουν μικρή γνώση για την ιστορική εξέλιξη του Θιβέτ και την πολιτική, την οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και την ιστορική ανάπτυξη του σύγχρονου Θιβέτ. Ελπίζουμε ότι οι Έλληνες θα μπορέσουν να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις και να μάθουν την αλήθεια για το Θιβέτ, μέσω των αυθεντικών, αντικειμενικών και αναλυτικών ρεπορτάζ που παρουσιάζονται από τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτελούν μία μοναδική ευκαιρία να αφήσουμε στην άκρη τις διαφορές και να διατηρήσουμε την ειρήνη. Δεν είναι συνετό να μποϊκοτάρουμε τους Ολυμπιακούς, την επίσημη θέση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής και τις 205 χώρες που τάσσονται υπέρ των Ολυμπιακών Αγώνων του Πεκίνου. Η αλήθεια είναι: αυτοί που διαμαρτυρήθηκαν και διέκοψαν την Λαμπαδηδρομία αποτελούν μια θορυβώδη «ελάχιστη μειοψηφία». Εδώ χρησιμοποιώ τα λόγια του κυρίου Κυριακού, προέδρου της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής. Είναι αλήθεια ότι τους δόθηκαν οι ευκαιρίες να βρεθούν κάτω από τα φώτα της δημοσιότητας, ενώ οι υποστηρικτές της Λαμπαδηδρομίας μετατράπηκαν σε σιωπηλή πλειοψηφία στα περισσότερα διεθνή μέσα ενημέρωσης.

Είμαι χαρούμενος που ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κάρολος Παπούλιας και ο ελληνικός λαός στηρίζουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Πεκίνου. Είμαι ευχαριστημένος που παρατήρησα ότι ο ΓΓ του ΟΗΕ Μπαν Γκι-Μουν επανέλαβε την στήριξή του για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Πεκίνου. Είπε ότι είναι βέβαιος ότι οι Αγώνες θα είναι επιτυχημένοι και ότι θα συμβάλλουν στην ειρήνη, την αρμονία, τη συνεργασία και την αμοιβαία κατανόηση. Αισθάνομαι επίσης ανακουφισμένος που γαλλική επιτροπή μετέβη στη Σαγκάη για να αποτίσει τιμή στην λαμπαδηδρομία Τζιν Τζίνγκ, η οποία δέχθηκε επίθεση αχρείων διαδηλωτών στο Παρίσι.

Η Ελλάδα είναι το λίκνο των Ολυμπιακών Αγώνων και πιστεύω ότι έχουμε κοινή υποχρέωση να διατηρήσουμε το ιερό πνεύμα, το οποίο συμβολίζει την ειρήνη, την πρόοδο και τη φιλία, ενώ δεν αφήνει χώρο για διαφωνίες.

Με ποιους τρόπους σκοπεύει η Κίνα να χειριστεί τα πιεστικά περιβαλλοντικά θέματα, καθώς και τις αυξημένες ενεργειακές της ανάγκες;

Τσενγκ Σιγούαν: Ως αναπτυσσόμενη χώρα, η Κίνα είχε κατά το παρελθόν σχετικά χαμηλές εκπομπές αερίων και ακόμα και σήμερα διατηρεί ένα χαμηλό κατά κεφαλήν επίπεδο εκπομπών, περίπου το ένα τρίτο των χωρών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD). Η κυβέρνησή μας δίνει μεγάλη σημασία στην κλιματική αλλαγή και έχει λάβει μια σειρά μέτρων για την αντιμετώπισή τους.

Σύμφωνα με τους όρους της Συνθήκης- Πλαισίου του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC) και ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν στην Κίνα, διαμορφώσαμε το Εθνικό Πρόγραμμα Κλιματικής Αλλαγής της Κίνας (CNCCP). Οι βασικές αρχές είναι να καταπιαστούμε με το θέμα της κλιματικής αλλαγής μέσα στο πλαίσιο μιας βιώσιμης ανάπτυξης, να δώσουμε την ίδια έμφαση τόσο στον μετριασμό, όσο και στην προσαρμογή, να ενοποιήσουμε την πολιτική για την κλιματική αλλαγή με άλλες πολιτικές που σχετίζονται με το θέμα, να βασιστούμε στην πρόοδο και την καινοτομία της επιστήμης και της τεχνολογίας, να ακολουθήσουμε την αρχή των «κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών» και να συμμετάσχουμε ενεργά στην διεθνή συνεργασία. Οι βασικοί στόχοι είναι να μειώσουμε μέχρι το 2010 την κατανάλωση ενέργειας για κάθε μονάδα ΑΕΠ κατά 20%, να αυξήσουμε το μερίδιο ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε πρωτεύουσα παραγωγή ενέργειας στο 10% και να αυξήσουμε τις δασικές εκτάσεις κατά 20%.

Ποια είναι η θέση της Κίνας στα θέματα παγκοσμίου ενδιαφέροντος που επηρεάζουν την διεθνή σταθερότητα;

Τσενγκ Σιγουάν: Κατά τη γνώμη μου, πολλά παγκόσμια ζητήματα επηρεάζονται από την πολιτική γεωγραφία, ή δημιουργούνται από ορισμένες μεγάλες δυνάμεις που προσπαθούν να παίξουν ένα παιχνίδι αλλάζοντας τους κανόνες. Πιστεύω ότι για να λυθούν αυτά τα ζητήματα, οι συγκεκριμένες μεγάλες δυνάμεις θα πρέπει να ακολουθούν τον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ και τους παγκοσμίως αναγνωρισμένους κανόνες που αφορούν τις διεθνείς σχέσεις, να στηρίζουν ουσιαστικά τον ΟΗΕ ώστε να παίξει το ρόλο του για τη διαφύλαξη της ειρήνης, της σταθερότητας και της ασφάλειας και να εγκαταλείψουν τον ινστρομενταλισμό.

Η Κίνα παίζει εποικοδομητικό ρόλο στην προώθηση της ειρήνης, της ευημερίας, της καλής γειτονίας και της φιλίας με τις γειτονικές της περιοχές. Στο θέμα των πυρηνικών με την χερσόνησο της Κορέας, οι συνομιλίες των έξι, τις οποίες φιλοξένησε η Κίνα, απετέλεσαν μια σημαντική πλατφόρμα για να αυξηθεί η κατανόηση και η εμπιστοσύνη, να αποπυρηνικοποιηθεί η χερσόνησος, να εξομαλυνθούν οι σχέσεις μεταξύ των κρατών και για να επιτευχθούν αρμονικές συνθήκες στην Βορειοανατολική Ασία. Πιστεύω όμως ότι οι ρίζες αυτού του προβλήματος βρίσκονται στην διαμάχη ανάμεσα στις ΗΠΑ και στην Βόρεια Κορέα. Η Κίνα είναι υπέρ της συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη- μέλη του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης, θεωρεί ότι το Πακιστάν και η Ινδία πρέπει να λύσουν τα προβλήματά τους μέσω του διαλόγου και της διαπραγμάτευσης και στηρίζει την αποστολή του ειδικού απεσταλμένου του ΟΗΕ Γκαμπάρι στο θέμα της Μιανμάρ.

Όσο για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, οι διπλωματικές επαφές παραμένουν η καλύτερη λύση για την ειρηνική επίλυση του θέματος. Η Κίνα είναι υπέρ της υποστήριξης του περιορισμού των πυρηνικών και οι προσπάθειες διάδοσης των πυρηνικών θα πρέπει να στοχεύουν στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Η Κίνα κάνει έκκληση σε όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές να επιδείξουν ευελιξία και είναι διατεθειμένη να συνεχίσει να συμβάλει για την ειρηνική επίλυση του θέματος του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν.

Η Κίνα καλεί τους Παλαιστίνιους να δυναμώσουν την εσωτερική ενότητα, να χειριστούν το μεσανατολικό μέσα από πολιτικές διαπραγματεύσεις και με αμοιβαία εμπιστοσύνη στη βάση των σχετικών αποφάσεων του ΟΗΕ, με στόχο να γίνει η

περιοχή «τόπος της ειρήνης». Η Κίνα περιμένει την αναλυτική, δίκαιη και μόνιμη επίλυση του Μεσανατολικού.

Ελπίζει επίσης ο λαός του Ιράκ να συνεχίζει να προωθεί την εθνική συμφιλίωση, να επαναφέρει την ειρήνη και την σταθερότητα. Η διεθνής κοινότητα πρέπει να εμμένει στις προσπάθειές της για επίλυση του θέματος του Νταρφούρ, να στηρίζει το ρόλο του τριμερούς μηχανισμού που περιλαμβάνεται από τον ΟΗΕ, την Αφρικανική Ένωση και την κυβέρνηση του Σουδάν ως το κύριο κανάλι (επίλυσης του προβλήματος), να τηρήσει τη στρατηγική της «διπλής τροχιάς» και να προωθήσει την ειρηνευτική και πολιτική διαδικασία με τρόπο εξισορροπημένο. Η Κίνα θα συνεχίσει να πιέζει για μια σωστή επίλυση του ζητήματος του Νταρφούρ, όπως επίσης και για την ειρήνη, σταθερότητα και ανάπτυξη του Σουδάν.

Ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, ποια είναι η θέση σας για το Κυπριακό;

Τσενγκ Σιγούαν: Υποστηρίζουμε ότι η κυριαρχία, η ακεραιότητα και η ανεξαρτησία της Κύπρου πρέπει να τύχουν πλήρους σεβασμού. Το Κυπριακό θα πρέπει να επιλυθεί με έναν δίκαιο και βιώσιμο τρόπο βασισμένο στις σχετικές αποφάσεις του ΟΗΕ. Κάθε απόφαση πρέπει να λάβει υπόψη της τα συμφέροντα και τις ανησυχίες των Ελληνοκυπρίων καθώς και των Τουρκοκυπρίων.

Παρατηρήσαμε ότι η εκλογή του Δ.Χριστόφια τον Φεβρουάριο, ακολουθούμενη από συνομιλίες τον Μάρτιο, έχει δημιουργήσει ελπίδες για τις προσπάθειες επανένωσης, οι οποίες είχαν βαλτώσει μετά την αποτυχία του σχεδίου ειρήνης του ΟΗΕ το 2004. Χαιρόμαστε που βλέπουμε ότι οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι ηγέτες συμφώνησαν στις 23 Μαΐου να έχουν ένα νέο γύρο συνομιλιών τον Ιούνιο. Ελπίζουμε ότι οι θετικές συγκυρίες για μια νέα προώθηση του σχεδίου του ΟΗΕ στο διχασμένο νησί θα διατηρηθούν και ότι η Κύπρος μπορεί να επιτύχει την επανένωσή της σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Ολυμπιακοί Αγώνες, διαστημικό πρόγραμμα: ποιος είναι ο επόμενος μεγάλος στόχος για την Κίνα;

Τσενγκ Σιγούαν: Η Κίνα επιθυμεί να ασχοληθεί παραπάνω με την καθημερινότητα των πολιτών της, να μειώσει τις διαφορές ανάμεσα στην ανατολική και στη δυτική επικράτειά της, ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς, ώστε να υπάρξει μια ισορροπία. Γιατί μπορεί να την απασχολούν μεγάλα σχέδια και ζητήματα, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, αλλά ταυτόχρονα δεν αποστρέφει το βλέμμα από τους απλούς ανθρώπους και τα προβλήματά τους.

Α.Στελλάκη

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

Δαμάζοντας τον Γιανγκτσέ *Το Φράγμα των Τριών Φαραγγιών, η μεγαλύτερη υδροηλεκτρική εγκατάσταση του κόσμου* Σάββατο, 5 Ιουλίου 2008¹⁵³

Το γιγάντιο φράγμα που κατασκεύασε η Κίνα στον ποταμό Γιανγκτσέ, το μεγαλύτερο υδροηλεκτρικό εργοστάσιο του κόσμου, φλερτάρει τόσο με το μεγαλείο όσο και με την καταστροφή.

Το Φράγμα των Τριών Φαραγγιών από τη μία προστατεύει από τις εποχικές πλημμύρες και παράγει άφθονο ηλεκτρικό ρεύμα, από την άλλη εκτόπισε εκατομμύρια κατοίκους, έπνιξε δεκάδες αρχαιολογικούς χώρους και απειλεί τον Γιανγκτσέ με οικολογική καταστροφή.

Τα υπέρ και τα κατά συζητούνται από τη δεκαετία του 1920, όταν η ιδέα του φράγματος προτάθηκε για πρώτη φορά. Το σχέδιο εγκρίθηκε με την ισχνότερη δυνατή πλειοψηφία όταν κατατέθηκε στη Βουλή από τον πρωθυπουργό Λι Πενγκ το 1992.

Το έργο των 25 δισ. δολαρίων στην επαρχία Χουμπέι εγκαινιάστηκε επίσημα το Μάιο του 2006, αν και δεν αναμένεται να ολοκληρωθεί πριν το 2011. Το τσιμεντένιο τείχος του φράγματος έχει μήκος 2.335 μέτρα από όχθη σε όχθη και ύψος 101 μέτρα. Δημιουργεί πίσω του έναν στενόμακρο ταμιευτήρα μήκους 640 χιλιομέτρων και χωρητικότητας σχεδόν 40 κυβικών χιλιομέτρων.

Μέχρι σήμερα 1,4 εκατ. άνθρωποι έχουν αναγκαστεί να μετακινηθούν και ακόμα 4 εκατομμύρια αναμένεται ότι θα χρειαστεί να κάνουν το ίδιο τα επόμενα χρόνια.

Για την κυβέρνηση, η θυσία των κατοίκων της περιοχής εξυπηρετεί το γενικότερο καλό. Η κύρια λειτουργία του φράγματος είναι να προστατεύει από τις εποχικές πλημμύρες του Γιανγκτσέ, οι οποίες απειλούν αρκετές μεγάλες πόλεις, ανάμεσά τους η Σαγκάη, σε απόσταση 1.600 χιλιομέτρων από το φράγμα.

Η δεύτερη λειτουργία του έργου είναι βέβαια η παραγωγή ενέργειας, η οποία αναμένεται να φτάσει τα 22,5 Gigawatt όταν τεθεί σε λειτουργία και η τελευταία από τις 34 γεννήτριες. Η ισχύς αυτή εκτιμάται ότι αντιστοιχεί σήμερα το 3% της ενεργειακής κατανάλωσης της Κίνας.

Η κινεζική κυβέρνηση θεωρεί ότι το φράγμα συμβάλει στην προστασία του περιβάλλοντος, δεδομένου ότι περιορίζει τη χρήση γαιάνθρακα για παραγωγή ενέργειας κατά 31 εκατομμύρια τόνους το χρόνο, ποσότητα που αντιστοιχεί στην εκπομπή 100 εκατ. τόνους διοξειδίου του άνθρακα. Περαιτέρω μείωση των εκπομπών επιτυγχάνεται με τους δύο υδατοφράκτες του έργου που διευκολύνουν τη ναυσιπλοΐα και περιορίζουν τα μεταφορικά έξοδα.

¹⁵³ <http://archive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID=916529&lngChapterID=-1&lngItemID=919645>

Πολλοί όμως θεωρούν ότι οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του φράγματος υπερσταθμίζουν οποιαδήποτε οφέλη. Παρά την κατασκευή δεκάδων νέων μονάδων επεξεργασίας λιμάτων, μείωση της ροής του ποταμού έχει ήδη οδηγήσει σε συσσώρευση ρύπων που απειλεί να απονεκρώσει τα νερά.

Το φράγμα θεωρείται μία από τις αιτίες που οδήγησαν στην εξαφάνιση το ποταμίσιο δελφίνι της Κίνας και αναμένεται να επηρεάσει αρνητικά τόσο το ψάρι οξύρρυγχο του Γιανγκτσέ όσο και τον γερανό της Σιβηρίας, ένα πτηνό στα πρόθυρα της εξαφάνισης.

Επιπλέον, το έργο εμποδίζει τη φυσική ροή ιλύος που εμπλουτίζει το δέλτα του ποταμού με θρεπτικά συστατικά.

Αντί να φτάνει μέχρι το δέλτα, η λάσπη συσσωρεύεται πίσω από το τείχος του φράγματος και μάλιστα με ανησυχητικό ρυθμό, δημιουργώντας φόβους ότι σταδιακά θα αρχίσει να εμποδίζει τη λειτουργία των τουρμπίνων και θα πνίξει το όλο έργο.

Προκειμένου να περιορίσει τη συσσώρευση λάσπης και να παρατείνει τη ζωή του φράγματος, η Κίνα σχεδιάζει τώρα να κατασκευάσει τέσσερα ακόμα φράγματα πιο ψηλά στη ροή του Γιανγκτσέ.

Β.Πρατικάκης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5¹⁵⁴

Global Heavyweights

Although the International Monetary Fund (IMF) says that China could overtake the United States to become the world's largest economy by 2016, and the World Bank predicts China could leapfrog this country by 2030, the United States right now remains the world's largest economy, according to IMF figures.

The following chart shows the world's Top 20 economies for 2010, ranked by gross domestic product (GDP) based on a purchasing-power parity (PPP) valuation of each country's economic output. The IMF rankings are all listed in current International dollars. The U.S. ranked first with a \$14.66 trillion economy, while China ranked second with a \$10.09 trillion economy.

1	 United States	\$14.658
2	 People's Republic of China	\$10.086
3	 Japan	\$4.309
4	 India	\$4.060
5	 Germany	\$2.940
6	 Russia	\$2.223
7	 United Kingdom	\$2.173
8	 Brazil	\$2.172
9	 France	\$2.146
10	 Italy	\$1.774
11	 Mexico	\$1.630
12	 South Korea	\$1.459
13	 Spain	\$1.369
14	 Canada	\$1.331
15	 Indonesia	\$1.030
16	 Turkey	\$0.961
17	 Australia	\$0.882
18	 Republic of China (Taiwan)	\$0.822
19	 Iran	\$0.819
20	 Poland	\$0.721

(GDP listed in trillions of dollars)

Sources: International Monetary Fund, Wikipedia, Money Morning staff research

¹⁵⁴ <http://moneymorning.com/2011/04/28/imf-forecast-can-china-really-overtake-the-u-s-economy-by-2016/>

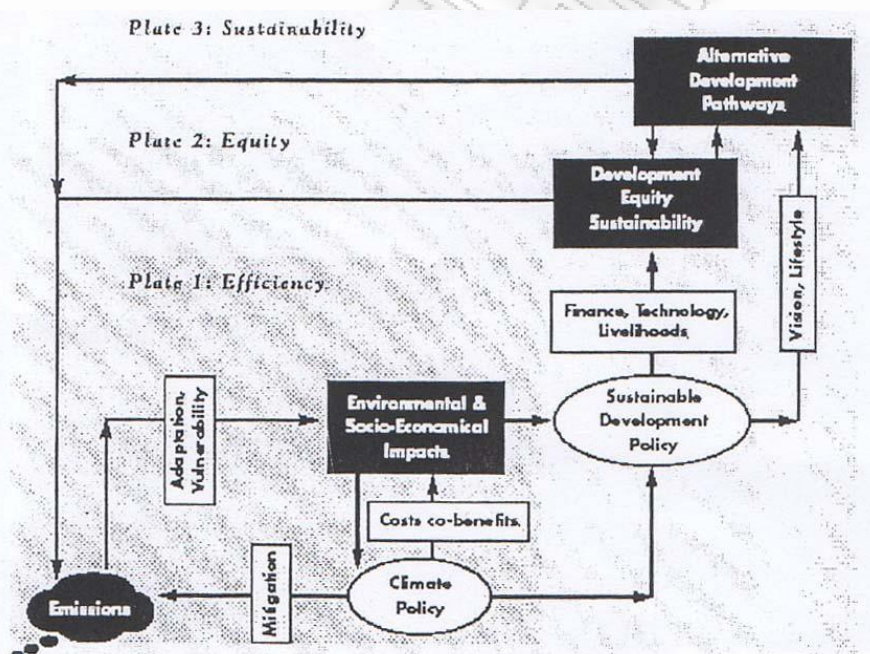
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6¹⁵⁵

Table 5.1 Per capita income and carbon emissions in various regions

	Population 1996 (Millions)	Income (1994 PPP\$)		Carbon Emissions (1996)		Carbon Intensity (tC/ mn\$)
		Total	Per Capita	Total (mtC)	Per Capita (tC/cap)	
World	5 666	32 141	5 798	5 983	1.1	186
Annex I	1 229	19 631	15 986	3 822	3.1	195
USA	262	6 995	26 397	1 463	5.6	209
European Union	369	6 945	18 570	904	2.5	130
Japan	125	2 698	21 581	291	2.5	108
EE/FSU	411	1 685	4 203	842	2.0	500
Non- Annex I	4 438	12 561	2 904	2 161	0.5	172
China	1 232	3 146	2 604	805	0.6	256
India	951	1 231	1 348	230	0.3	187
Other Asia	892	3 355	3 763	722	0.8	215
Africa	708	1 228	1 734	198	0.3	161
Latin America	478	2 724	5 873	206	0.4	76

Sources: Population (United Nations, 1997); income in ppp\$ (UNDP, 1997); carbon emissions (EIA, 1998).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7¹⁵⁶

¹⁵⁵ Pinguelli-Rosa Louis and Munasinghe Mohan (eds), *Ethics, Equity and International Negotiations on Climate Change*, Edward Elar, Northampton 2002, p. 111

¹⁵⁶ Pinguelli-Rosa Louis and Munasinghe Mohan (eds), *Ethics, Equity and International Negotiations on Climate Change*, Edward Elar, Northampton 2002, p. 124

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8¹⁵⁷

Table 16.1 **China's direct energy consumption in 2005**

	'000 tonnes of coal equivalent (tce)	Share (per cent)
Total	2,144,794	100.0
Agriculture	79,783	3.7
Industry	1,496,389	69.8
Mining and quarrying	118,283	5.5
Foodstuff	43,277	2.0
Textile, sewing, leather and fur products	58,416	2.7
Other manufacturing	58,500	2.7
Production and supply of electric power, heat power and water	109,278	5.1
Coking, gas and petroleum refining	104,715	4.9
Chemical industry	244,744	11.4
Building materials and non-metal mineral products	215,151	10.0
Metal products	462,770	21.6
Machinery and equipment	81,255	3.8
Construction	34,111	1.6
Transport, postal and telecommunication services	162,793	7.6
Wholesale and retail trades, hotels and catering services	50,311	2.3
Other services	86,912	4.1
Residential consumption	234,495	10.9
Urban	142,205	6.6
Rural	92,290	4.3

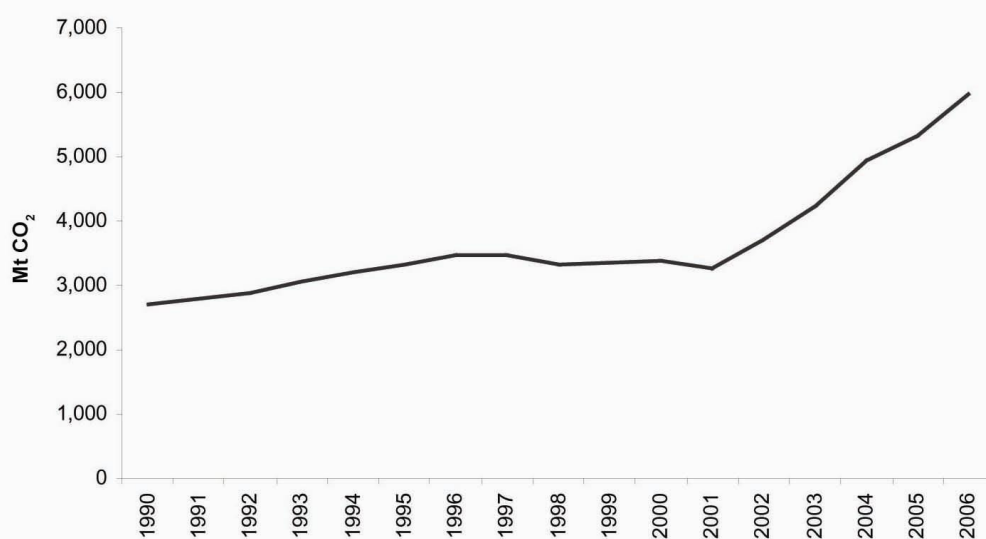
Note: 'Other services' combines real estate, leasing and business services, banking and insurance and other services.

Source: National Bureau of Statistics (NBS), 2006. *China Energy Statistical Yearbook*, China Statistics Press, Beijing.

¹⁵⁷ Song Ligang and Woo Wing Thy (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 340

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9¹⁵⁸

Figure 15.5 **Carbon dioxide emissions in China, 1990–2006**

Source: State Environmental Protection Administration (SEPA), 2007. *China Environmental Year Book 2007*, China Environmental Yearbook Press, Beijing.

¹⁵⁸ Song Ligang and Woo Wing Thy (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 318

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10¹⁵⁹

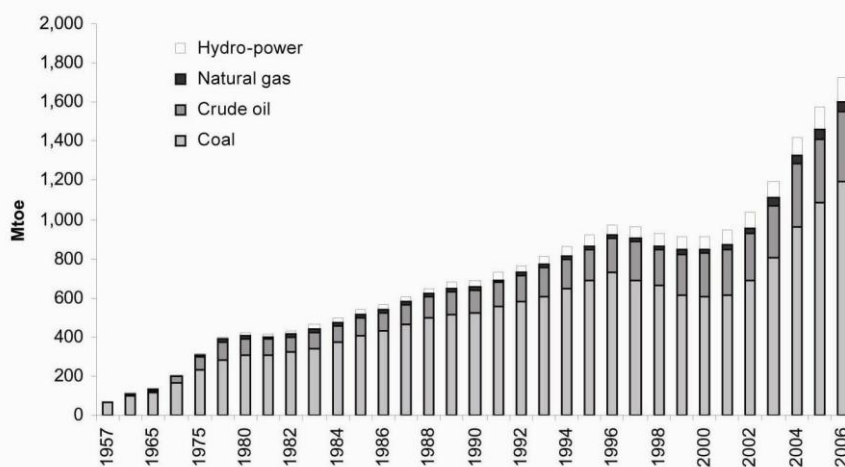
Table 15.3 Major pollution emissions in China, 1995–2006

Year	Sulphur dioxide (Mt)	Dust (Mt)	Industrial dust (Mt)	Waste water (100 million m ³)	Chemical oxygen demand (Mt)	Industrial solid waste (Mt)
1995	23.70	17.44	17.31	415.3	..	22.27
2000	19.95	11.65	10.92	415.2	14.45	31.86
2001	19.48	10.70	9.91	432.9	14.05	28.94
2002	19.27	10.13	9.41	439.5	13.67	26.35
2003	21.59	10.48	10.21	460.0	13.34	19.41
2004	22.55	10.95	9.05	482.4	13.39	17.62
2005	25.49	11.82	9.11	523.0	14.14	16.55
2006	25.89	10.89	8.08	536.8	14.28	13.02

Source: State Environmental Protection Administration (SEPA), 2007. *China Environmental Year Book 2007*, China Environmental Yearbook Press, Beijing.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11¹⁶⁰

Figure 15.2 Primary energy use in China by energy type, 1957–2006

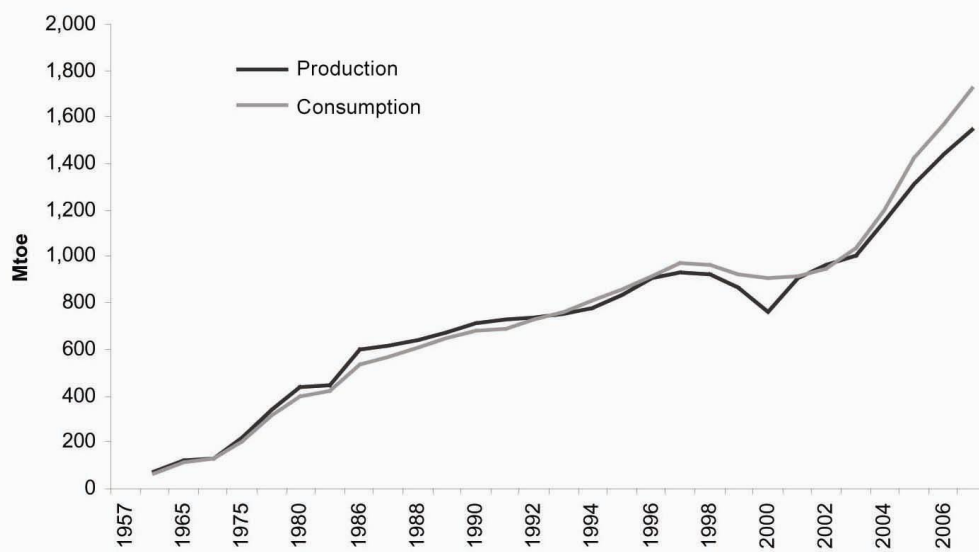
Source: National Bureau of Statistics (NBS), 2007b. *China Statistical Yearbook 2007*, China Statistics Press, Beijing.

¹⁵⁹ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 318

¹⁶⁰ Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 315

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 12¹⁶¹

Figure 15.1 **Energy production and consumption in China, 1960–2007**

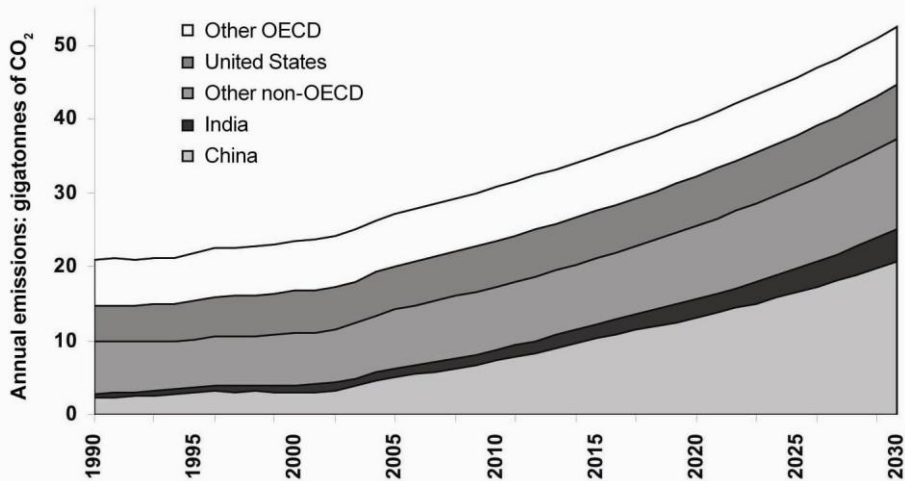

Source: National Bureau of Statistics (NBS), 2007b. *China Statistical Yearbook 2007*, China Statistics Press, Beijing.

¹⁶¹ Song Ligang and Woo Wing Thy (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 311

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13¹⁶²

Figure 8.5 **Historical and projected carbon dioxide emissions levels, 1990–2030**

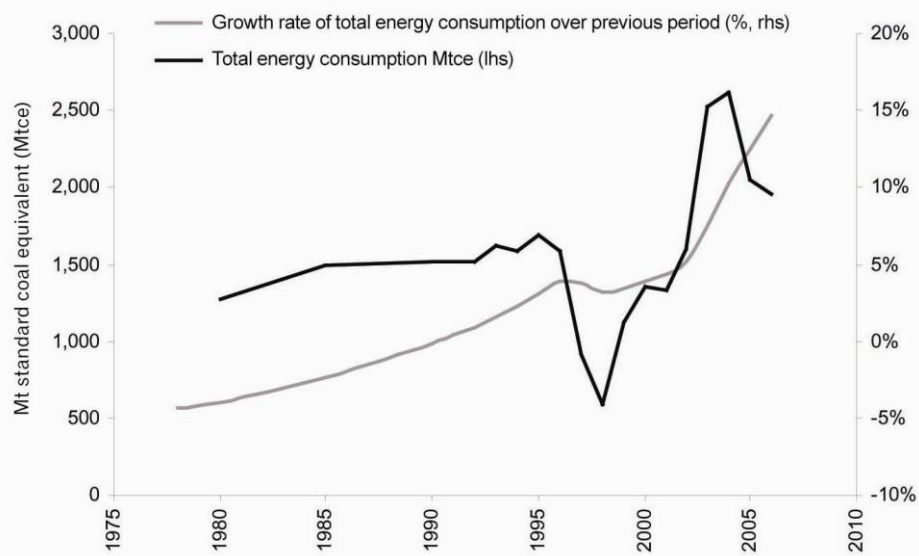

Sources: Data for 1990–2005 from International Energy Agency (IEA), 2007b. *CO₂ Emissions from Fuel Combustion*, International Energy Agency, Paris; Platinum Age projections from Garnaut, R., Howes, S., Jotzo, F. and Sheehan, P., 2008. *Emissions in the Platinum Age: the implications of rapid development for climate change mitigation*, Background Working Paper for the Garnaut Climate Change Review, forthcoming in *Oxford Review of Economic Policy*.

¹⁶² Song Ligang and Woo Wing Thy (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 181

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14¹⁶³

Figure 8.2 **Energy consumption in China, levels and growth, 1978–2006**

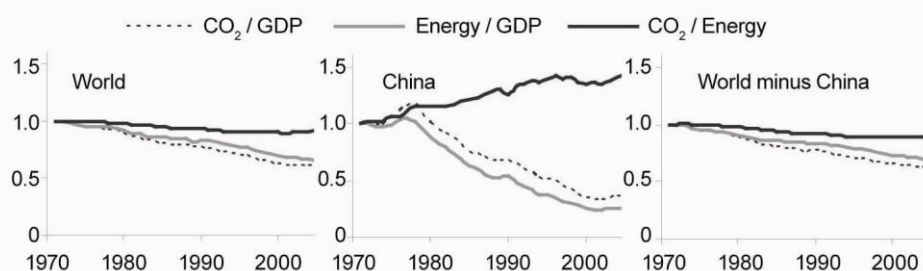

Source: National Bureau of Statistics, 2007a. *2007 China Statistical Yearbook*, China Statistics Press, Beijing.

¹⁶³ Song Ligang and Woo Wing Thy (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 174

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15¹⁶⁴

Figure 8.1 **Carbon dioxide emissions/GDP, energy/GDP and carbon dioxide emissions/energy for the world and China, 1971–2005 (1971=100)**

Notes: Emissions growth is carbon dioxide from the combustion of fossil fuels (excluding industrial processes). Energy growth is total primary energy supply measured in million tonnes of oil equivalent (Mtoe). GDP growth is measured using 2000 US\$ purchasing power parity (PPP).

Source: International Energy Agency (IEA), 2007b. *CO₂ Emissions from Fuel Combustion*, International Energy Agency, Paris.

¹⁶⁴ Song Ligang and Woo Wing Thy (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 173

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 16¹⁶⁵

China's Dilemma

Figure 4.1 **US–China trade, 1990–2006**

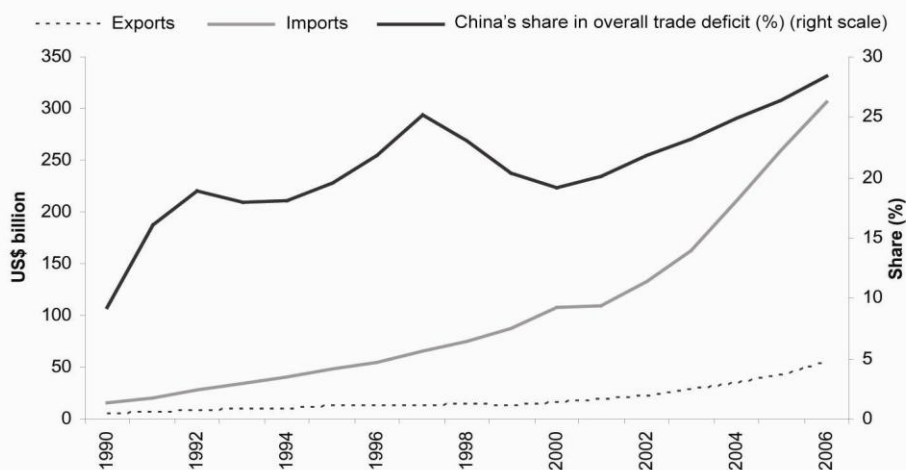
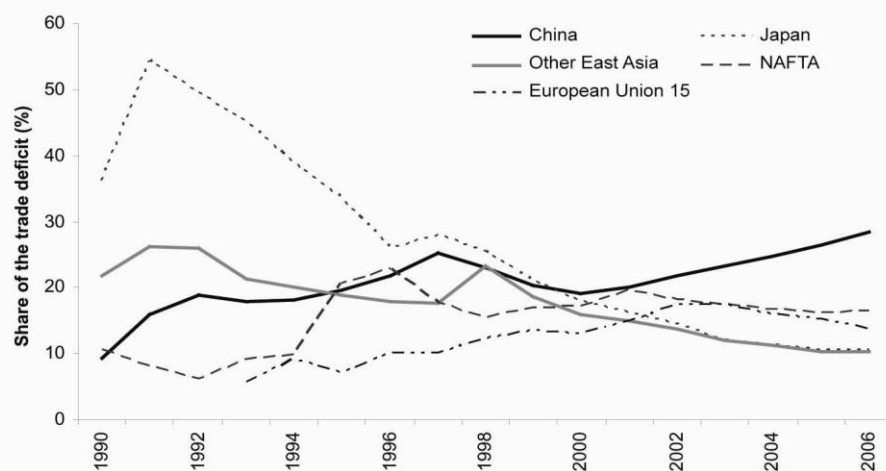

Figure 4.2 **US trade deficit: China's share in comparative perspective, 1990–2006**

* the United States had a small trade surplus with the European Union during 1990–93

NAFTA = North American Free Trade Agreement

Source: Based on data compiled from United Nations (UN), various years. *Commodity Trade Statistics Database (COMTRADE)*, Statistics Division, United Nations, New York. Available from <http://comtrade.un.org/bd>.

¹⁶⁵ Song Ligang and Woo Wing Thy (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 66

Table 4.1 China's merchandise exports: composition and world market share, 1992–93 to 2004–05

Product	Composition (%)			World market share (%)		
	1992–93	2000–01	2005–06	1992–93	2000–01	2004–06
Primary products	19.9	11.4	7.6	0.7	0.7	0.8
Manufacturing (5 to 8–68)	79.6	88.4	92.2	4.5	8.0	12.0
Chemicals and related products (5)	5.1	4.9	4.6	1.4	2.2	2.9
Resource-based manufacturing (6–68)	17.5	15.5	15.9	3.6	6.6	9.5
Machinery and transport equipment (7)	16.1	34.4	46.7	1.9	5.5	11.4
Power-generating machines (71)	0.9	1.2	1.1	1.3	2.7	3.7
Special industrial machinery (72)	0.8	0.8	1.1	0.7	1.5	3.1
Metalworking machinery (73)	0.3	0.3	0.3	1.1	1.7	2.8
General industrial machinery (74)	1.5	2.5	3.4	1.4	3.7	7.4
Information and telecommunication technology products (75, 76, 77)	10.4	26.1	37.0	5.0	9.9	24.1
Office machines (75)	1.6	8.2	14.2	1.7	10.1	28.2
Telecommunications and sound equipment (76)	4.8	8.4	12.6	7.9	13.1	26.2
Electrical machinery (77)	4.1	9.6	10.2	2.8	6.9	13.4
Road vehicles (78)	1.4	2.6	2.8	0.4	0.8	1.3
Other transport equipment (79)	0.7	0.9	0.9	0.3	0.6	1.4
Miscellaneous manufactured articles (8)	40.9	33.6	25.0	13.9	21.6	24.4
Clothing and accessories (84)	19.9	14.1	9.8	19.1	26.3	38.6
Footwear (85)	5.4	3.9	2.4	27.6	42.0	44.2
Baby carriages, toys and games (894)	4.3	3.9	2.6	32.5	54.9	61.5
Total merchandise exports	100	100	100	4.0	6.7	9.6
US\$ billion	136	403	1,145			

Note: Standard International Trade Classification (SITC) codes are given in parentheses.

Source: Compiled from United Nations (UN), various years. *Commodity Trade Statistics Database (COMTRADE)*, Statistics Division, United Nations. Available from <http://comtrade.un.org/bd/>

¹⁶⁶ Song Ligang and Woo Wing Thy (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008, p. 63

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

Γιούρι Ουίλιαμ, *Πώς να ξεπερνάτε την άρνηση, Από την αντιπαλότητα στη συνεργασία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2000

Ήφαιστος Παναγιώτης, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό, Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2004

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο Αιώνα*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2008

Πλατιάς Γ. Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2000 (δεύτερη έκδοση)

Πλατιάς Γ. Αθανάσιος, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα, Ρεαλιστική προσέγγιση διεθνών σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995

Σαλακιούζ Γ. Τζέσουολντ, *Κλείνοντας διεθνείς συμφωνίες*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999

Φίσερ Ρότζερ, Γιούρι Ουίλιαμ, Πάτον Μπρους, *Πετυχαίνω τη συμφωνία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998

Benett Gordon (ed), *China's finance and trade, A policy reader*, ed. The Macmillan Press Ltd, London and Basingstoke 1978

Brzezinski Zbigniew, *Η Γεωστρατηγική Τριάδα, Η Συμβίωση με την Κίνα, τη Νέα Ευρώπη και τη Ρωσία*, Ευρασία, Αθήνα 2002

Eckstein Alexander, *China's economic revolution*, Cambridge University Press, Cambridge 1977

Environmental policy benefits: monetary valuation, OECD, Paris 1989

European Parliament, Directorate-General for Research, Working Paper, *The WTO negotiations in the field of agriculture and food, Strategic positions of the US and China*, Agriculture, Forestry and Rural Development Series, AGRI 135 EN

Fengjun Jin & Jinkai Qian (compilation), *A Social and Economic Atlas of Western China*, ed. China Intercontinental Press 2003

Jackson Tim (ed), *Mitigating Climate Change: Flexibility Mechanisms*, An Elsevier Energy Compendium, A collection of papers from the journal Energy Policy 1999-2001, Guildford, Surrey, UK

Junru Li, *The China Dream-China in peaceful development*, Foreign Languages Press, China 2006

Knight C. Gregory and Jäger Jill (eds), *Integrated Regional Assessment of Global Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge 2009

Lardy R. Nicholas, *Integrating China into the Global Economy*, Brookings Institution Press, Washington, D.C. 2002

Maxwell Neville (ed), *China's road to development*, Pergamon Press Ltd., Headington, 1979, (Second Enlarged Edition)

Mazo Jeffrey, *Climate Conflict: How Global Warming Threatens Security and What to Do about it*, Routledge, London 2010

Nathan Andrew J. and Gilley Bruce, *CHINA'S NEW RULERS, THE SECRET FILES*, NEW YORK REVIEW BOOKS, New York 2003 (SECOND, REVISED EDITION)

Pinguelli-Rosa Louis and Munasinghe Mohan (eds), *Ethics, Equity and International Negotiations on Climate Change*, Edward Elar, Northampton 2002

Song Ligang and Woo Wing Thye (eds), *China's dilemma, Economic growth, the environment and climate change*, ANU E Press, Asia Pacific Press, Brookings Institution Press and Social Sciences Academic Press (China), 2008

Wenquan Yin, *China's Road to Development in a Global Perspective, China in Peaceful Development*, Foreign Languages Press, Beijing, China 2007

Who's winning the clean energy race? Growth, Competition and Opportunity in the World's Largest Economies, G-20 Clean Energy Factbook, The Pew Charitable Trusts, Washington D.C. 2010

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

International Affairs, Volume 85, Issue 6, The Author(s) Journal Compilation, Blackwell Publishing Ltd/The Royal Institute of International Affairs, 2009

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Ελευθεροτυπία:

<http://www.enet.gr/?i=news.el.oikonomia&id=212742>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

Καθημερινή:

http://www.ekathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economyagor_1_20/07/2008_278313, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο:

<http://deoxy.org/pc.htm>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής:

<http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=447>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

Amazon.com

http://www.amazon.com/International-Political-Economy-Jeffry-Frieden/dp/0312189699#reader_0312189699, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

Books.google.com

http://books.google.com/books?id=ynCNubUTdSMC&pg=PA341&lpg=PA341&dq=gilpin+the+political+economy+of+regional&source=bl&ots=aU2wzIJNc4&sig=OeG2dWUjptVILh4scLVGxsMc3lA&hl=el&ei=hGLWTenlOZCo8AOtlYWFCw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&sqi=2&ved=0CCoQ6AEwAQ#v=onepage&q=gilpin%20the%20political%20economy%20of%20regional&f=false, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

Europa:

http://europa.eu/pol/env/index_el.htm, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 19/05/11

Example Essays.com

<http://www.exampleessays.com/viewpaper/97697.html>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 19/05/11

Greenpeace:

<http://www.greenpeace.org/raw/content/greece/press/118523/climate-terminology.pdf>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 19/05/11

International Business Times:

<http://www.ibtimes.com/articles/73132/20101018/strategic-emerging-industries-added-value-gdp.htm>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 19/05/11

International Energy Association:

http://www.iea.org/subjectqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4106, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

In.gr:

<http://archive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID=916529&lngChapterID=-1&lngItemID=917901>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://archive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID=916529&lngChapterID=1&lngItemID=918248>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://archive.in.gr/news/reviews/article.asp?lngReviewID=916529&lngChapterID=-1&lngItemID=919645>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://archive.in.gr/news/genoktonia/>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://archive.in.gr/news/genoktonia/page606.htm>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://auto.in.gr/news/world/article/?aid=1231073555>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://blogs.in.gr/blogger/post/?aid=1231081833>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=998504>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1026543>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1057161>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231061861>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231066828>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231073540>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231073788>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231074911>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231075247>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231075830>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231077744>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231077752>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231079962>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231081374>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=470486>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=496922>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=573980>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1081433>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1231062297>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1231073039>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1231078882>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/science-technology/article/?aid=1231079701>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/world/article/?aid=834720>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/world/article/?aid=1111746>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/world/article/?aid=1132682>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/world/article/?aid=1231062109>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/world/article/?aid=1231068034>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/world/article/?aid=1231075329>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/world/article/?aid=1231081991>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://news.in.gr/world/article/?aid=1231082138>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

Jstor.org

<http://www.jstor.org/pss/2706524>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://www.jstor.org/pss/2706531>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

Money Morning:

<http://moneymorning.com/2010/10/22/u.s.-china-trade-4/>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://moneymorning.com/2010/12/31/china-forecast-2011-make-the-biggest-gains-in-chinas-gray-market-before-the-government-finds-out/>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://moneymorning.com/2011/01/13/bank-of-china-will-allow-us-yuan-trading-in-game-changing-step-toward-creating-global-currency/>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://moneymorning.com/2011/01/13/us-inflation-set-to-soar-as-the-countrys-chief-export-boomerangs-back-home/>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://moneymorning.com/2011/02/17/chinas-trade-surplus-goal-signals-its-time-to-dance-with-the-dragon/>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://moneymorning.com/2011/04/28/imf-forecast-can-china-really-overtake-the-u-s-economy-by-2016/>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

National Geographic:

<http://www.nationalgeographic.com/search/?search=china%27s+environmental+problem>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://newswatch.nationalgeographic.com/2010/06/23/china_eco_cities/, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://ngm.nationalgeographic.com/geopedia/China>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

The Pew Charitable Trusts:

<http://www.pewenvironment.org/campaigns/pew-clean-energy-program/id/8589935316/>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 19/05/11

The Society Pages:

<http://thesocietypages.org/graphicsociology/2009/05/27/champagne-glass-distribution-of-wealth/>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 19/05/11

United Nations Framework Convention on Climate Change:

http://unfccc.int/essential_background/convention/items/2627.php, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://unfccc.int/essential_background/items/2877.php, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/clean_development_mechanism/items/2718.php, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/emissions_trading/items/2731.php, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/joint_implementation/items/1674.php, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://unfccc.int/meetings/cop_16/items/5571.php, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://unfccc.int/parties_and_observers/parties/negotiating_groups/items/2714.php, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://unfccc.int/resource/docs/natc/chnnc1exsum.pdf>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://unfccc.int/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf#page=3>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

World Bank:

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/EASTASIAPACIFIC/EXT/CHINA/EXTN/0,,menuPK:318960~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:318950,00.htm#5-year-plan>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20432982~menuPK:34480~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21513875~menuPK:34480~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21928797~menuPK:34480~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

World Trade Organization:

http://www.wto.org/English/forums_e/public_forum_e/ruggie_embedded_liberalism.pdf, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11

http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_e.htm, ημερομηνία τελευταίας επίσκεψης 17/05/11